

POVIJEST
ZAGREBAČKE ŽIDOVSKÉ
OPĆINE OD OSNUTKA DO
50-TIH GODINA 19. VIJEKA

NAPISAO
Prof. Dr. GAVRO SCHWARZ
NADRABIN

ZAGREB, 1939
ŠTAMPARIJA „GAJ”, ZAGREB, MARTIĆEVA ULICA 2

Predgovor

Ova knjiga iziskuje predgovor, koji će razjasniti sastav knjige i razlog zašto istom sada izlazi.

Sastav knjige:

Prvi dio obuhvata povijest Židova u Zagrebu od njihova naseljenja u 80im godinama 18 vijeka, od osnutka židovske općine i Hevre Kadiše pa sve do pedesetih godina 19 vijeka, dakle razdoblje od jedno sedamdeset godina. Sva ta građa bila je već objelodanjena opširnije u »Vjesniku zemaljskog Arkiva« gg. III str. 185–194; IV 189–192; V 89–104; X 209–230; XI 124–133; XVI 102–116). Ali kako ovaj Vjesnik nije došao u ruke šire židovske publike te je sadržina tih članaka ostala nepoznata, bilo je potrebno cijelu tu građu na jednom mjestu skupiti i na novo štampati.

Drugi dio sadrži popis svih zagrebačkih židovskih porodica iz pedesetih godina.

Do toga je popisa došlo ovako:

Godine 1927 naišao sam u arhivu Hevre na pol arka papira, koji je sadržavao popis članova Hevre – jedno 57 – iz god. 1840–41–42–43. Mali komad papira a pravo historijsko blago!

Ovaj me komadić papira naveo na ideju da sastavim popis zagrebačkih Židova iz 1850-ih godina, što mi je onda moguće bilo, jer sam 1925 preuzeo vođenje Matica pa su mi i te knjige kao pomoćne bile od koristi za zamišljeni rad. Osim toga mi je pristupačna bila Hevra Matica sa popisom svojih članova, koja je gornji pol arka nadopunjala sa podacima o primanju članova i o njihovoj smrti.

Imajući te stare akte dao sam se na posao. Iste je godine 1927 općina židovska izdala jedan godišnjak, pa sam u

tom godišnjaku opisao Hevru Maticu sa dva faksimila, naslovnom stranicom i originalnim potpisima članova, i k tome pridodao prvi dio popisa porodica, njih 20 po broju.

Mislio sam, da će godišnjak žid. općine i u narednim godinama izlaziti, pa ću u njemu nastaviti popis familija.

Međutim »Godišnjak« nije imao nastavka i popis je kod mene ležao, jer sam čekao priliku da ga izdam. Obistinila se na tom rukopisu Horacova riječ: »nonum prematur in annum« devet godina nek se čuva prije objelodanjenja.

God. 1937 iskrsla je ideja da zagrebačka Hevra Kadiša proslavi 150 godišnjicu svojeg opstanka – zapravo 150 godina otkako se Židovi u Zagrebu počeli naseljavati – sa jednom Spomenknjigom. U tu je spomen knjigu imao da uđe moj popis. Kako međutim do te spomen knjige nije došlo odlučio sam se da taj popis povežem sa gorenavedenom historijom u jedno djelo i da ga štampam.

To je razlog zašto knjiga istom sada izlazi.

Drugom dijelu knjige gdje koji će prigovoriti: da su neki podaci previše točni, da razgranjivanje porodica nije jednako provedeno, kod jednih veoma opširno, kod drugih manje opširno. Unaprijed priznajem opravdanost tih prigovora. Ali moja nakana nije bila svaku familiju prikazati u njenom potpunom razgranjenju i po muškoj i po ženskoj lozi, nego u prvom redu prikazati rodoslovlje onih familija, kojima potomci još danas žive u Zagrebu.

Smatram ugodnom dužnošću da izrazim osobitu zahvalnost onima koji su svojim prinosom omogućili štampanje ove knjige, to su: Zagrebačka židovska općina, zagrebačka Hevra Kadiša, obitelj Maceljski i g. Albert Deutsch pl. Maceljski.

Posebni otisak velikog članka u VjZA X (1908) strana 209–231 o naseljivanju Židova u Požegi, u Karlovcu i o nekim nadopunama k prijašnjim člancima, posvetio sam uspomeni mojeg pok. oca **R. Moše Schwarza** rabina i vjeroučitelja u Požegi (1879–1903), koji je bio prvi moj učitelj u bibliji i životnim si zadatkom bijaše postavio da mene privede rabinskom zvanju. Umro je prerano u 58 godini života

(1844–1903). Uz oca se sjećam harnim srcem i pok. majke **Fani**, kojoj je dobra Providnost Božja podijelila dug život uz svoju porodicu (1846–1933).

Kralj Salamun veli »Kuća i imetak su nasljedstvo od otaca (što ne mora uvijek i za svakoga vrijediti) a od Boga je pametna žena« (Mišle 19, 14). Osim toga još na više mjesta hvali dobru ženu i radinu gospodaricu te se na koncu knjige »Mišle« vine do velebne himne »valjane žene« (ešes hajil 31. 10–31). Kad natrag pogledam na svoj više nego četrdesetgodišnji zvanični i književni rad moram da kažem da je Bog i meni udijelio »ešes hajil«, suprugu **Fridu** rođ. Stern, koja nije samo kao žena, gazdarica i majka unijela u moj, u naš bračni dom vedrinu, sreću i zadovoljstvo, nego je vazda imala razumijevanja za razne strane mog rabinskog zvanja i živog smisla za moj književni rad.

Na koncu neka se ne shvati nečednošću ako nešto kažem o sebi.

Poradi obilnog zvaničnog rada prije kao profesor kasnije kao rabin nijesam mogao da svoj znanstveni i književni rad, koji obuhvaća tri školska udžbenika i jedno 150 raznih članaka, usredotočim na jednu granu, na historiju, koja mi je od najranije mladosti omilila, ipak osjećam neko zadovoljstvo i hvalim Boga, što sam konačno ovu knjigu dovršio, koja pokazuje neku cjelinu, jedan odsjek, sedamdeset godina historije Zagrebačke židovske općine; osjećam zadovoljstvo što znanstveni rad, koji sam počeo odmah čim sam u Zagreb došao, nije ostao torzo. Drugi će nastaviti i prikazati kako se žid. općina zagrebačka razvijala u daljnjih 100 godina. Moj pako rad ma da je skroman bio bijaše prožet ljubavlju za tu općinu.

Ljubav za tu općinu i židovstvo neka crpe potomci onih pređa i otaca, koji su tu općinu i njene institucije stvorili, razvijali i unapređivali.

Zagreb, u septembru 1939.

Dr. Gavro Schwarz

I Osnutak općine i njen porast do 1850-tih godina

Historija Židova u Zagrebu pa u Hrvatskoj počinje koncem XVIII stoljeća, kad se useljivanje Židova doduše još otežčavalo, ali se više nije dalo spriječiti pozivom na stare zakone. **Tkalčić** je u svom monumentalnom djelu »Povjesni spomenici slob. i kralj. grada Zagreba« iznio podatke o »Židovskom domu« (domus Judeorum), koji se u Zagrebu nalazio u XV stoljeću te naveo također imena pojedinih Židova, nađenih u sudskim aktima, ali iz toga se ne može zaključiti više nego to, da je u Zagrebu tada obitavalo nekoliko židovskih obitelji, a nipošto se ne može iz toga izvoditi, da je tu postojala takova skupina, koja sačinjava ma i malu općinu. Jer ako je negdje dulje vremena opstojala židovska općina, mora ta činjenica imati tragova u židovskoj literaturi responza¹ Do sada nema podataka, da se Zagreb ili Hrvatska spominju u židovskoj literaturi.

Zaključak hrv. sabora čl. 19/1729 zabranjuje Židovima stalan boravak u kraljevini. I taj zakonski članak ne kazuje ništa za prošla vremena, kao da su Židovi tu stanovali u većem broju nego samo to, da u buduće ne smiju doći u zemlju kao prolazni trgovci ili na sajmove. Međutim su od 50ih godina 18. vijeka amo ipak počeli dolaziti na sajmove, a za tu dozvolu plaćali neku pristojbu. Kad im se to počelo braniti tu i tamo potužiše se svojim domaćim oblastima, mađarskim županijama

¹ **Responza** su upiti na rabine i njihovi odgovori iz područja religioznog života. Ova je literatura veoma obilna a počinje već u doba Gaona u 8. vijeku te sadrži mnogo historijske materije.

Županija je zagrebačka u svojoj žup. skupštini 8 VII 1771 stvorila zaključak (articulus 20) da se »Židovima dopušta tri dana boraviti u svrhu trgovanja«, a kasnije 20 XI »da mogu na godišnji sajam dolaziti i svoju robu na prodaju izlagati«. Ovaj zaključak posljedak je jedne kraljevske naredbe. Kako su naime druge oblasti Židovima tu dozvolu uskraćivale, general je **Patačić** po kraljevskoj zapovijedi ispitao, kakav je običaj i postupak vladao u tom pogledu u svim županijama, te nakon toga izašla kr. naredba, kojom se »nalaže i po članku 19/1729 koji Židovima zabranjuje u ovoj kraljevini stalno boravište, da im se dopusti, da mogu svoju robu na sajmu na prodaju izlagati« (20 XI 1771, ex congreg. Varasd. 24 IX 1770). Rezolucija zagrebačke županije (art. 20), koja nije bila potaknuta od više vlasti, kao ova druga o dozvoli trgovanja na sajmovima, pokazuje neku trpeljivost županije. Ta je trpeljivost vrijedna poštovanja, jer je ista županija godinu dana prije na upit Kr. Vijeća: da li se nalaze Židovi u županiji i koja se tolerancijalna taksa od njih uplaćuje, otpisala: da je po municipijalnom pravu ove zemlje »ova vrsta« ljudi svojim prevarama općenito opasna (*id humanum genus velut suis fraudibus publice valde perniciosum*), te se iz ove kraljevine smatra proskribiranom i podnipošto ne tolerira. Ako se ipak koji usudi doći u ovu županiju i to kradom ušulja, određeno je, da takvog odmah uhvate i glasom zakona zemlje iz ove jurisdikcije izgone« (8 VII 1770).

Na slični upit kr. ugarskog vijeća iz g. 1783 glede »reguliranja« židovskog naroda, odgovara županija, da o tom predmetu ne može dati informacija, jer po municipijalnim pravima i privilegijama »*quod gens judaica nunquam commoretur*«, ovdje židovski narod nikada nije smio prebivati (Fasc. 10; br. 997).

Tako se odrešito drži županija zagrebačka i brani protiv useljivanja Židova još g. 1783, a već nekoliko godina kasnije nalazimo ih u gradu Zagrebu. Odakle ta promjena?

Bijaše to posljedak tolerancijalnog edikta cara Josipa, koji je sasvim prekinuo sa protužidovskim i klerikalno-fanatičkim stavom svoje majke Marije Terezije.

Car je Josip II izdao niz zakona u svrhu poboljšanja građanskog položaja i kulturnog stanja Židova. Dopustio je da vrše obrt, čak da se i s nekim ograničenjima bave poljodjelstvom, nadalje im je dopustio pristup u visoke škole, naredio osnivanje osnovnih škola (Normal-Schule) zabranio izgrede protiv njih, ukinuo »Leibzoll«, dvostruke sudbene takse, Passirschein, Nachtzettel i slične sramotne uredbe. U pogledu obitavanja ostala su i dalje ograničenja, da se ne smiju naseliti u mjestima, u kojima im je to do sada bilo zabranjeno (Grätz XI str. 68–69).

Duh slobodoumlja odiše ovim zakonima i taj se duh posvuda širio, pa se Židovima dopuštalo naseljivanje i u onim gradovima, u kojima ih do sada nije bilo, uz posebnu dozvolu za svakog naseljenika. Tako je bilo i u Zagrebu, kamo se prvi doselio **Jakov Stiegler** 1782, zatim **Jakov Weiss** 1789 i iste godine **Jakov Stern**.

Izaku Löblu izdana je 1806 dozvola od zagrebačkog magistrata, da mu kćerku smije ženiti neki mladić tapetar, imenom **Salamun Schwarz** iz Velike Kaniže, te se u Zagrebu nastaniti i svoj zanat tjerati. Obrazložena je ta dozvola starošću i siromaštvom budućeg tasta, koji da sada živi od milostinje, pa će u zeta svoga naći prehranu i opskrbu.

Gradski magistrat nije bio uvijek tako uviđavan, pa je g. 1818 uložio protest kod ugarskog palatina i namjesničkog vijeća, što je **Samuel Epstein**, koji je već tri godine boravio u Zagrebu, dobio od biskupa Vrhovca dozvolu, da se smije nastaniti u Laškoj ulici.

Grad se Zagreb tada raspao na dvije jurisdikcije, na gradsku i na biskupsku ili laškouličnu. Doseljeni su Židovi morali prema tomu, gdje su se želili nastaniti, steći dozvolu ili od gradskog magistrata ili od biskupa. Sigurno je ipak, da su zajedno sačinjavali jednu općinu već radi malog njihovog broja, ta bilo ih je jedva 20 obitelji g. 1806, kad su se u općinu udružili. Ovaj se datum osnutka općine nalazi u jednom službenom podnesku upravljenom na ugarsku kancelariju u Budimu. Do godine 1806 odnosno 1808, kad su obavljeni prvi nam poznati popisi, napominje se u svemu 9 + 8 = se-

damnajst porodica. Čudno je, da se u kasnijim popisima iz 50ih godina spominju lica rođena u Zagrebu do g. 1806–1808, a ne nalaze se u popisu iz tih godina.

Poznata su nam dva popisa, jedan iz gradske jurisdikcije o sastavljen i potpisan od **Jacob Stiegler**-a, Vorsteher der Jüd. Gemeinde i **Jacoba Weiss** od 5 jula 1908, i jedan popis iz biskupske jurisdikcije g. 1812. (vidi priloženu tabelu).

Na zadnjoj strani zabilježena je ova službena napomena: »Nr. 876 – in sessione 12. July 808. Conscriptio Individualis Judaeorum in Jurisdictione Citis hujus Zagr. degentium juxta praescriptum Bnigno gratiosi Excelsi Consilii ddo. 18 aug. 1806. Nr. 16240 Intimati sub 7 octobris anni eiusdem 1808 Magistratualis Determinationis ellaborata et pro anno delabente 1807/8 praesentata«. Osobni popis Židova obitavajućih u ovoj općini u smislu propisa Vis. Vijeća od 18 VIII 1806, prema magistratskom zaključku od 7 X ove godine 1808 sastavljen i za minulu godinu 1807/8 podnesen. Ovaj popis sadržava sve lične podatke Židova u gradskoj jurisdikciji. K tomu kao prilog Consignatio od **Josephus Stajduchar** »praefatae citt. Zagr. jux. Notarius, quo ad gremialis Judaeorum communitatis commissarius« gradskog bilježnika i komesara mjesne židovske općine, po nalogu namjesništva od 12 I 1808 predano 11 jula.

Ovaj popis svrstava Židove u šest privrednih grupa, a svaku grupu, izuzevši zadnju, u tri razreda:

I. Mercator = trgovce sa dohotkom a) nad 2000, b) do 2000, c) do 1000 forinti;

II. Quaestores = kramare sa dohotkom a) do 2000. do b) 1000, c) do 500 for.;

III. Questores circumforanci = kramare kućarce (Hausirer) a) do 250, b) do 225, c) do 100 for.;

IV. Opifices = obrtnike a) do 500, b) do 250, c) do 150 f.;

V. Arendatores = zakupnike a) do 1000, b) do 500, c) do 250 for.;

VI. Depauperati (et subsidio aliorum maxime viventes) = osiromašeni i ponajviše od potpore drugih živući.

U popisu zabilježeni Židovi svrstani su ovako:

Trgovac I grupe a) Jac. Stiegler, b) Jac. Weiss;

Kramar grupe c) Adam Schlesinger, Franciscus Löbl i Abraham Stiegler;

Obrtnik IV grupe b) Israel Löwy, c) Sam Schwarz;

VI grupa skoro siromah Is. Löbl; siromah Filip Fischer.

Statistika: 9 glava porodica, 8 supruga, djece: muške 6, ženske 7, uposljeni namještenici 13, služinčad 10, rođaci 3, braća i sestre 4.

Svega 60 lica, od toga 8 Nežidova.

Kakogod je taj popis malen, sadržava zanimive podatke za privredni život tadanjih Židova u Zagrebu.

1. **Stiegler Jakov** je, prema istom 37 g. star, veletrgovac. Došao je u Zagreb iz Trebitscha u Moravskoj kao 16 godišnji mladić (1787–1808 = 21 g + 15 = 37). Porodica mu doduše nije velika, ima samo jednu kćerku Terezu u Zagrebu rođenu, koju je ženio **G. Hirschler** namješten kod Jac. Weissa a kasnije uvažan član općine. U kući ima nadalje sestru Hanu i dva sinčića od pok. brata: **Markusa i Zalarissa**.

U poslu i to u trgovini sa zemaljskim plodinama (Produktengeschäft) ima knjigovođu (Schreiber) i pomoćnika (Ladendiener) te jednog namještenika, koji je po selima kupovao produkte. Zatim ima filijalu u Jaski, koju je vodio Jac. Löbl, oženjen čovjek i otac jednog djeteta.

2. **Weiss Jakov** je također veletrgovac, star 40 g., došao u Zagreb iz Rechnitza (Rehonc) u Ugarskoj 1789 kao 21 godišnji mladić. Osim žene iz Vel. Kaniže i četvoro djece u Zagrebu rođene ima u kući još nećaka.

I on ima trgovinu zemaljskim produktima i Potasch-fabriku. U ovoj su dva čovjeka zaposlena (Meister i Brauner) a u trgovini knjigovođu, pomoćnika i još dva namještenika, kućnog učitelja, kočijaša i slugu te dvije žene u kuhinji.

3. **Adam Schlesinger**, 4. **Franz Löbl** i 5. **Abraham Stiegler** su mali trgovci bez namještenika.

6. **Israel Löwy** je zubar (!) i privredno jači nego tapetar

7. **Salamun Schwarz**. Ovaj je Schwarz zet **Izaka Löbla**, koji je za njega tražio dozvolu nastanjenja.

8. **Sam Löbl** spada u grupu osiromašjelih, a još je siromašniji

9. **Filip Fischer** grobar, ta u ovoj maloj općini za grobara nije bilo mnogo posla i egzistencije.

Po porijeklu su ove porodice (9) bile po muževima: iz Ugarske 6: i to iz susjedne Vel. Kaniže 3, Güssing 1, Eisenstadt 1, Rechnitz 1; iz Austrije (Moravske) 1, Njemačke 1 i Poljske 1; po ženama: iz Ugarske 8 i to iz V. Kaniže 2, Schlaiming 1, Z. Lövö 2, Rechnitz 1 i Lakenbach 1; iz Austrije (Moravske) 1. (vidi str. 13.)

Popis Židova u biskupskoj jurisdikciji je mršaviji u svojim podacima. O njem piše Barlé (Vj. Z. A. 126): Takav popis Židova u Laškoj ulici obavio je već g. 1806 u nazočnosti biskupskog izaslanika **Ignacija Stauduara** ondašnji veliki sudac **Ivan Babočaj**. Morale su se sve žid. obitelji po višoj odredbi namj. vijeća (7 X 1806) u pojedinim županijama popisati te označiti, kad su se doselili i čim se bave. Svi laškoulički Židovi morali su na dan 5 studenoga 1806 u 9 sati u jutro doći u Cvetkovićevu kuću i tamo pribivati popisu. Taj nam se popis nije sačuvao nego onoj od g. 1812.

Privredni podaci u ovom popisu manje kazuju. Sedam porodica ima malu trgovinu »trafica minuta«, a zadnji u popisu je »cremati exustor«, mislim da je bio zaposlen kao spaljivač Potasche. Neki podaci se čine veoma netačnima. Tako je n. p. Philippus Stern rođen 1784 bio sin Jakoba, rođenoga 1766 t. j. otac je bio star 17 g, kad se ženio a njegova žena čak 13–14 g kad se udala, što nije vjerojatno!

Gradski popis broji 60 lica, odbivši 8 Nežidova, ostaje 52. Pribrojiv 19 lica iz laškouličkog popisa dobijemo za ono vrijeme u Zagrebu 71–75 židovskih duša.

Razabire se iz tih popisa da je useljivanje veoma polako napredovalo. U 20–25 god. dobilo je dozvolu obitavanja samo 17 porodica. Možda je u međuvremenu 1787–1812 bilo još židovskih porodica u Zagrebu koje su se međutim odselile. Jedan izvještaj u skupštini Zagrebačke županije saopćuje da su g 1798 u Laškoj ulici samo dva Židova popisana: **Jac. Stern** sa ženom i dvoje djece i **Josip Unger** sa ženom i troje djece. Stern

Conscriptio

Familiarum Judaicarum in Vico-Latinorum Jurisdictione Episcopali habitantium sub infraserio Dato
peracta

Numerus serialis Familiae	Numerus serialis Capitum	Nomen et cognomen	Annus nativitatis	Annus adventus Zagrab.	Ratio sustentationis	Observationes
I.	1.	Jacobus Stern	1776.	1789.	Trafica minuta	Advenit Zagrabiam ex Bohemia Lube- nau oppido.
	2.	Rosina uxor	1770.	1789.		
	3.	Salamon filius	1790.	–		
	4.	Edvardus filius	1793.	–		
II.	5.	Philipus Stern prioris natu ma- ximus filius *	1784.	–	”	Cum parente venit Zagrabiam e Castri- ferrei Comitatu.
	7.	Ignatius filius	1810.	–	”	
III.	8.	Elias Herschl	1760.	1789.	”	Advenit ex Rech- nitz oppido Hunga- riae Castri ferrei Comitatu.
	9.	Ester uxor	1766.	1805.	”	
	10.	Majerleb filius	1800.	–	”	
IV.	11.	Maria filia	1803.	–	”	Advenit Miskolczino.
	12.	Josephus Fisher	1784.	1789.	”	
	13.	Caecilia uxor	1794.	1800.	”	
	14.	Sigismundus filius	1804.	–	”	
V.	15.	Theresia soror uxoris	1794.	–	”	} Oppido Balotha Veszprimiensi Comitatu.
	16.	Ignatius Veiszer	1780.	1807.	”	
VI.	17.	Jacobus Erlih	1789.	1800.	”	} Miskolczino ex Co- mitatu Castri ferrei.
VII.	18.	Simeon Khon	1760.	1794.	”	
VIII.	19.	Jacobus Khroh	1764.	1807.	Cremati exustor	Posonio

per Joannem Babochay ord: Judlium m. p

Lectum et cum originali collatum Zagrabiae 21. Decembris 1812. Per Franc. Carol. Radichevich J.
Comitatus Zagrab. Sedriae Notarium

* Ovdje je po svoj prilici ispuštena Sternova žena, jer poslije broja 5. odmah slijedi broj 7.

se nalazi u popisu 1812, dok se **Unger** više nigdje ne spominje; sigurno se međutim odselio. Ova su dvojica plaćala poreza 48 kr. u domaću blagajnu 32, u svemu svaki 1 f 20 kr. (Art 60/1798).

U jednoj u Beču štampanoj kronici²) iz g. 1934 koja donosi razne statističke podatke, nalaze se u rubrici Zagreb među njegovim trgovcima također imena trojice trgovaca Židova »Israelitische Kaufleute«:

Braisach Abraham, Tuch- und Schnittwaren,

Spitzer Salomon, Landesprodukten

Stiegler Jakob, Schnittwaren.

Od ovih poznajemo Stieglera kao predsjednika općine već g. 1808, Spitzer Salomona ili Zanzila (br. 3), dok se Braisach već 1840 ne spominje, dakle se vjerojatno odselio.

Daljnji porast općine pokazuju ovi podaci:

God. 1838 plaćalo je tolerancijalnu taksu 38 familija u Zagrebu

Tolerancijalnu taksu uvela je kraljica Marija Terezija u Ugarskoj kao posebni namet židovski, a bio je ukinut zapravo otkupljen 1846.

God. 1812 iznosila je tol. taksa 600 for. t. j. toliko koliko je iznosio cio općinski budžet. G. 1842 iznosila je tol. taksa svih Židova u zagrebačkoj županiji naime pribrojivši i one iz Karlovca i Siska, oko 800 for., određeno na 10 godina. Popis prinosnika sadrži 103 lica razređena u 10 razreda: 1) 49 po 2 for., 2) 14 po 3.30, 3) 9 po 6, 4) 8 po 8, 5) 7 po 12, 6) 6 po 16, 7) 4 po 20, 8) 3 po 30, 9) 2 po 35, 10) 1 po 85 for. (David Blum). Molbu ili peticiju upravljenu na županiju poradi otkupa tol. takse potpisali su: Jos. Epstein Gemeindevostehar, L. Ornstein i Samuel Sinek iz Karlovca, te još iz Karlovca: Karl Breier, Michael Breier i Adam Kornitzer.³

² Na ovu noticu me upozorio g. Hinko Lederer iz Kostajnice.

³ Plaćali su uime tol. takse: Ornstein 3.30 for., M. Honigsberg 8, Braća Lederer i H. Weiss, Karlovac po 30, Moric Reiss i Hirsch. Sisak po 8 for.

U cijeloj je županiji bilo 103 porezovnika. Koliko je bilo u samom Zagrebu? Oko sedamdeset. Gradska općina ima prema svom budžetu 1842: 43, 1844: 44 člana; laškouličanska tada samostalna g. 1848: 28 člana. Prema tomu su zajedno 1842 mogli imati oko 70 člana. Gradska općina broji 1845: 48, 1847: 51 člana.⁴ Minimalni općinski porez iznosi 1842: 5 for, a plaćaju ga četvorica, maksimalni 200 for, a plaća ga **David Blum**, 10 plaćaju 50–90 for., a ostali članovi manje (8 II 1842). Budžet za 1844 iznosio je 900 for., s ovim izdacima: plaća rabinu 400, kantoru 200, koljiću 150 i za zbor u hramu 150 for. Porezni je maksimum bio 70 for., plaćao ga David Blum, četvorica su plaćala po 50 for., svi drugi manje, trojica samo 5 for.

Škola se izdržavala od školarine. Potreba je bila 570 for. Na školi su služila dva učitelja:

Saphir Emanuel (Oberlehrer) i **Fleischman**. Njihova je godišnja plaća bila 220 for.

Laškouličanska općina, nastala 1813, brojila je 1848: 28 porezovnika. Imena tih općinara nalaze se na jednom podnesku iz g. 1846 (11 I)

1) Neufeld (u Barléovom popisu iz g. 1848: br. 8), 2) Sam. Stern, 3) Jos. Fischer (14), 4) Heinrich Stern (21), 5) Eichner (26), 6) Wellisch (23), 7) Rosenfeld, 8) Sam. Weiss (27), 9) Zaghaft (10), 10) S. Schwarz, 11) Ehrenreich (13), 12) Watschl, 13) Eisen, 14) Betlheim (20), 15) Schlesinger, 16) L. Spitzer, Gorica, 17) Löbl, Gorica, 18) Ornstein David, 19) Bauer (6), 20) Deutsch Benjamin (7), 21) Fröhlich, 22) Hönigsberg M. i 23. Hönigsberg S (14), 24) L. Ornstein, 25) Simon Pick (11), 26) Ig. Stern (2), 27) Aubert Stern (16), 28), Adolf Weiss (19).

Neki od ovih nijesu stanovali u biskupskoj jurisdikciji, n. pr. S. Stern, Rosenferd i drugi, dok su neki Židovi stanovali u biskupskoj jurisdikciji a nijesu pripadali laškouličkom udru-

⁴ Po statistici Fenyés u Buchovom kalendaru (Wien 1845) priopćenoj od **L. Löwa** bilo je Židova: u Hrvatskoj 787, u Slavoniji 695, u Vojnoj Krajini 778 duša; po županijama: Varaždin 474, Zagreb 313, Križevac 145, Požega 223, Virovitica 472, Srijem 80, Srijem. Vojna Krajina 290

ženju konzervativaca n. pr. Brill (9), Weiss Adam (9), Schweizer (22) i dr.

Pitanje tolerancijalne takse konačno je riješeno na kongresu židovskih izaslanika u Pešti 1846. Ovaj je kongres ustanovio otkupninu od 1,200.000 for. plativo u deset godina. Jamstvo za isplatu preuzela je peštanska općina. Na Zagreb, jamačno na cijelu županiju zastupanu po **Jozui Epstein**, otpalo je 8105 for. Da se ta otkupnina nije rado plaćala razabire se iz toga, što je peštanska općina opomenula zagrebačku 1850 radi zaostatka od 4863 for, pa je općina morala protiv nekih članova sudbeno postupati, no kotarski se sud u toj parnici iz javio nekompetentnim.

II. Znameniti događaji u tridesetim i četrdesetim godinama

Znamenitiji događaji u ovo prvih 40–50 (1806–1850) godina opstanka zagrebačke židovske općine bijahu:

- A) obrana od napadaja zagrebačkih trgovaca;
- B) Nastojanje oko poboljšanja građanskih prava Židova u zemlji;
- C) Uvaadnje reforma u kultusu te posljedica toga razdor u općini;
- D) Osnutak škole;
- E) Kupovanje posjeda za bogomolju i za groblje.

Ovi su predmeti opširno obrađeni u člancima štampanima u »Vjesniku zemaljskog arkiva«, gdje su i amospadajući akti i isprave iznesene. Kako taj vjesnik nije lako svakom pristupačan, ovi su predmeti ovdje ponovno prikazani u zbijenoj formi, kako bi slika o prošlosti zagrebačke židovske općine bila što potpunija.

A) NAPADAJI TRGOVACA NA ŽIDOVE G. 1838

Useljivanje Židova u gradove kivnim su okom promatrali trgovci, videći u njima svoje konkurente. Zato je malne došlo do većih ili manjih sporova, proganjanja, šikana, izgređa. i demonstracija.

Tako je bilo i u Zagrebu g. 1838. Zagrebački se trgovci htjeli riješiti Židova konkurenata. Sam šef njihovog gremija (udruženja) neki **Nikola Popović** stao je na čelo tog pokreta, tjerao strane Židove sa sajma, napastovao domaće, neke čak izagnao pomoću magistrata. Tadanje se stanje zagrebačkih Židova jasno odražuje u ovom na varaždinsku općinu upravljenom listu.

»Gefertigte sind augenblicklich in Mitte hiesiger Bürger in so traurige Lage versetzt, dass sie nicht nur gegründete Ursache haben allein um deren gütige Beihilfe und Mitwirkung ergebenst anzusuchen, sondern auch von bester Quelle für hilfreichstes Mittel anempfohlen war benachbarte angesehene Gemeinde bittend aufzufordern, sich an die 1. Statthalterei, wie wir weiter unten angeben, gütigst für unseren besten verwenden zu wollen.

Seit par Jahren haben hiesige Kaufleute höheren Orts ihr Handelsgremium erhalten, zu welcher Zeit wir wohl unangenehme Aufzeichnungen so manche erlebten, doch nach bitschriftlichen Ansuchen bey der Stathalterei zu unseren Gunsten bald wieder Ruhe und Ordnung hergestellt wurde.

Voriges Jahr hatte 1. Magistrat neuerdings mehreren Partheyen unserer Genossen hier Aufnahme und jedem seinen Handel erlaubt. Dies brachte unsere boshafte Antipoden neuerdings auf und suchen allgemeine Aufwiegelungen, Zusammenrottungen und Unterschriften von allen Zünften dero Ort um die Juden hier gänzlich zu vertreiben und zu vernichten.

Ihr vorhabener Zweck dürfte uns zwar wenig Scrupel machen, allein die allgemeinen Scandalen. Schimpfereien und Hetzereien, nur auf thätlichen Aufstand hinzielen, machen uns den Zustand der Dinge vor dem Augenblick besorgt und bange.

Zudem haben wir an fremden Geschäftsmännern zu unseren Bedauern Eigenmächtigkeiten vom Gremium ansehen müssen«.

Konačno moli općina, da bi Varaždinci izhodili kod kancelarije, da se na zagrebački sajam dolazećim trgovcima ne prave takove zapreke i neprilike, budući da se sada ni jedan Ne usudjuje dolaziti, pa da kancelarija uputi poglavarstvo, da ukine i ukloni te nepodopštine.

U ime predstojnika ali u njegovoj odsutnosti potpisana su trojica (S. Epstein, Mavro Spitzer i Josip Kahn).⁵

⁵ Original ovog usta je u arhivu varaždinske općine, a pisan je jevrejskim slovima.

Ova je poslanica popraćena privatnim pismom predstojnika Jakova Spierera koji veli: »... unsere Sache ist nicht so übel wie die Drohungen selbst; wir stehen bei unseren Herrn allgemein im besten Einverständniss und dürfte zu Ende alles zu unserem Besten ausfallen«. (od 1 lipnja 1838)

Ovaj list pokazuje nam nepovoljni položaj zagrebačkih Židova. Cehovi i trgovci huškali su narod protiv njih, a ovo draženje nije ostalo bez uspjeha, budući da gr. poglavarstvo nije Židove štitilo, pače podupiralo njihove protivnike. U istinu bilo je i tvornih napadaja na Židove, te su oni bili u dosta velikoj pogibiji. Prva pako pritužba na kancelariju nije ispunila očekivane nade. Zastupnik općine u Budimu Agenor Reményi primio je 20 forinti za tu pritužbu, koja njegovim klientima ne donese nikakove koristi. Kad su neki trgovci silom oteli krojačkom cehu pečat, kako bi ga metnuli pod svoju molbu, upravljenu na Kr. vijeće u Budimu da se ukine dozvola stanovanja Židovima, bili kažnjeni na 48 sati zatvora, sabrana je svjetina spriječila njihovo uapšenje. Kad se pak u gr. zastupstvu imao čitati otpis Kr. vijeća »da magistrat preduzme sve mjere što imaju služiti sigurnosti imetka i ljudi te da bdije nad tim, da se javna sigurnost sačuva«, sakupi se do 300 građana, te su pred vijećnicom bučili i galamili a iza toga otišlo ih je do 2000 na skupštinu blizu sv. Roka, da vijećaju, kako bi Židove sasvim istjerali (de generali expulsiōe Judaorum) Vj. Z. A. X, 228–229.

Varaždinska općina nije mogla svojoj posestrim ništa pomoći, jer je i sama stradala i pomoći tražila u kancelariji protiv svoga poglavarstva. Žali što su prilike u Zagrebu tako na zlo okrenule i savjetuje, da se odmah dva poslanika in periculo mora k Njegovom veličanstvu otpute, providena valjanim svjedodžbama, kojima se istinitost i vjerodostojnost svih tih žalosnih događaja potvrđuje. Nadalje piše ovo: »übrigens ist es ersichtlich, dass Ihre Verfolger nicht Individualität beabsichtigen, sondern es geschicht wirklich aus Religionshass, Verfolgung und allgemeinen Neid, in dem der Agramer Handelsstand auch an den hiesigen Gremium und Bürger geschrieben und zur Vertreibung der Juden nachdrücklich auf-

gefordert und somit die Gluth ihrer Hasses anfachend zu verbreiten gesucht«. (U opć. arkvu, datum 13 VI 1838)

Zagrebačka općina nije poslala »estafetu« na dvor, nego je pričekala u nadi, da će se stanje poboljšati. No ta se nada nije ispunila. Nije bilo drugo, van pritužiti se Kancelariji, ali ta je pritužba morala biti krepčija od prve, valjalo ju je i podupirati, trebalo je svakako novaca za advokata, što je općinu nastupao, a parnice su ne samo danas, već prije troškovima bile skopčane. Odakle da namire te troškove zagrebački Židovi, kojima je poradi nemira i proganjanja posao sve lošije išao? Zato su zamolili Židove iz okolice i varaždinske, da im priskoče u pomoć novčanim potporama »jer neprilike, što nam zagrebački žitelji prave, ne tiču se lih nas, nego svih Židova Hrvatske i Slavonije, one su dakle općenita napast« veli u drugom listu, upravljenom na Varaždince, David Blum. (6 sept. 1838 u arkvu varaždinske općine).

Taj povik nije našao odziva ne radi indolencije hrvatskih Židova, nego radi njihovog siromaštva i tako moradoše Zagrepčani sami naći sredstva, da se spasu iz pogibije. Dne 10 listopada sastahu se svi članovi općine da vijećaju o svojim neprilikama i kako da se njih oslobode. Svatko je ćutio da se radi o njihovoj budućnosti i budućnosti općine, svatko je osjetio znamenitost toga sastanka. U takvom trenutku jedan se s drugim natjecao u požrtvovnosti. Svaki je preko svojih prilika dao svoj prinos, i David Blum dao je osim svoga prinosa 120 forinti kao zajam. Tako se skupi 600 forinti, s kojima su odaslanici Blum i Hirschler otputovali u Budim.⁶ Dskora se povrate kući, a kancelariji podastrta peticija išla je sporim birokratskim putem. Zima mine i još uvijek ne bi riješenja. Zagrebački Židovi jedno za drugim pitaju svoga odvjetnika **Ladislava pl. Olaha** o stanju svoje parnice, mole ga, da njen tok pospješi, što dovoljno dokazuje, da se prilike nijesu na bolje promjenile, i da su još uvijek stajali pod strahovitim dojmom prošlih događaja. Nijesu se bili zadovoljili pritužbom na Kancelariju, nego su i na sabor upravili molbenicu, da se uspo-

⁶ Općinski arkv, zapisnik te sjednice potpisan od 44 člana općine.

stavi status quo ante. No sabor godine 1839–1840 nije se htio baviti sa predmetom zagrebačkih Židova, jer je namjeravao u opće riješiti židovsko pitanje i zemaljskim zakonima poboljšati njihovo stanje. Time tješi Zagrepčane (5 VII 1839) požunski predstojnik **Mojsija Singer** »neka kano i ostali suvjernici pričekaju, dok se u saboru bude naša stvar pretresivala«. Napokon stigne općini izvještaj Olahov, što je sadržavao kralju na potvrdu podnešeni prijedlog Kancelarije glede zagrebačke pritužbe, a glasio je tako, »da se sve židovske porodice, što su do godine 1791 u Zagrebu obitavale ili se iza tog vremena sa izričnom dozvolom magistrata i zemaljske oblasti tamo nastanile, ne smiju smetati u daljnjem boravku, one pako, koje nemaju – prama izvještaju 7 – oblasnu dozvolu, valja izagnati, ako nijesu sposobni zakonskim putem steći inkolat«. Nadalje izvješćuje Olah, da istraga o izgrednim građanima (tumultuarisch) nije dovršena i glede trgovanja nije odluka stvorena, jer su potrebite informacije (7 VII 1839).

Iz ovoga se razabire pravo stanje općine u prošloj godini, a prema tomu se razumije i onaj strah i ono napinjanje, što se očituje u listovima varaždinskima, u zdvojnem tonu općinskoga zapisnika i u žurbi na podnešenje pritužbe.

Rezolucija Kancelarije u koliko je bila pozitivna, nije zaštitila novodošljake, jer pri tadanjem raspoloženju magistrata nije bilo nade, da će ikomu Židovu inkolat dozvoliti, a glede trgovanja ostavila je sve pri starom t. j. in suspenso, a ni kolovodje izgreda nije stigla zaslužena kazna.

Ipak su se prilike u Zagrebu naskoro promijenile i to uslijed saborskih rasprava, iz kojih je sve više izbijalo nastojanje, da se Židovima nanešene stoljetne nepravice ukinu, i da im se podijele dugo ustegnuta građanska prava.

Slični se događaji odigrali u Karlovcu, gdje su se karlovački trgovci htjeli riješiti Židova na Baniji (arkiv žup. zagr. Congr. IV 1832, čl. 32 i čl. 134) Vj. Z. A. 1908, strana 209–288), te u tu svrhu ogromnu molbu upravili na bana **Vlašića**. Ta molba, čini se, nije promijenila stanje, koje je odluka kr. vijeća stvorila, da Židovi imaju dozvolu stanovanja, da plaćaju tačno tol. taksu i poreze pa se ne smiju izagnati.

B) NASTOJANJE OKO POBOLJŠANJA GRAĐANSKIH

PRAVA.

Madžarsko židovstvo bijaše naumilo, da se na sabor obrati – kano sto je to učinilo u prijašnja vremena, najzad godine 1791. – poradi poboljšanja svoga stanja, no da taj korak bude složni čin i izražaj cijeloga židovstva bude sazvana velika skupština, na koju su pozvane sve općine, da bi vijećale o sadržaju podneska, pa da izaberu uži odbor, koji bi zastupao cijelo židovstvo. Inicijativu na tu skupštinu dala je peštanska općina, te je ona razaslala i pozivnice za 15 studenoga 1839. Ona pošalje pozivnicu i varaždinskoj općini, ujedno da je moli »da je priopći i općini u drugoj županiji, njoj (peštanskoj općini) nepoznatoj«. Malo je čudnovato, da u Pešti nijesu znali za ime zagrebačke županije, dočim im je varaždinska, budući na medji Madžarske, bila poznata. Zagrepčani nijesu to smatrali omalovažavanjem a sigurno nijesu pozivači ni gojili takovu misao, no ma da su obe hrvatske općine u takovim neprilikama bile, da bi morale radosno prihvatiti priliku, gdje će moći iznesti svoje tužbe i zatražiti lijeka protiv njih, pokazale su političku zrelost, bistro svaćanje te se nijesu prenaglile, nego su svoje sudjelovanje učinile ovisnim o tom, da li će zakoni zajedničkog sabora o Židovima i u Hrvatskoj stupiti u krepost. Htjeli su dakle ponajprije biti na čistom glede toga, da li je Hrvatska in rebus judaicis autonomna ili nije. Ne protuslovi ovaj korak sa njihovom pritužbom na kancelariju, jer je potonja oblast bila zajednička i vrhovna, ali saborski zaključci požunski nijesu imali vrijednost za Hrvatsku ako ih nije hrvatski sabor odobrio. Tako je bar moralo biti. Hrvatske su dakle općine pitale, da li se one imadu obratiti na hrvatski ili zajednički sabor. To nije bilo jurističko cjepidlačarenje, jer su hrvatski Židovi u istinu saboru hrvatskomu podastrli svoju molbu, a ujedno su i u peštanskoj skupštini sudjelovali, nakon što ih je peštanska općina sokolila, neka iznesu svoje posebne želje.⁷ Dok su se ovi pregovori vodili, iste-

⁷ Općinski arkiv. Taj je list od 10 studenoga 1839: skupština se održala 15 istog mjeseca, hrvatski bi dakle izaslanici zakasnili

kao je rok skupštine, te hrvatske općine prvoj nijesu prisustvovala, nego su samo poslale iskaz o broju, stanju i zanimanju svojih općinara. I pozivnica na drugu skupštinu stigla je u Zagreb preko Varaždina, u Pešti još uvijek nijesu znali za zagrebačku općinu, a ova se ni sada nije našla uvrijeđenom. Radilo se o velikim stvarima, o dobrobiti cijeloga židovstva, te su sitni obziri na taštinu izčeznuli. »Ako dva takova muža, kano Wodjani i Boskovitz (to su bili sazivači), stupe na čelo pokreta, ne smiju ni hrvatske općine zaostati i moraju svoj dio doprinositi za sveopće dobro«, piše **I. Singer** iz Varaždina prijatelju i drugu **Davidu Blumu** u Zagreb, pa mu još potanko razlaže, da će 50 forinti dovoljno biti za trošak svakom delegatu, računajući put i 10-dnevni boravak u Pešti. (Opć. arhiv, pozivnica od 27 XII 1939, iz Varaždina u Zagreb poslana 2 I 1840.)

Ova dvojica zastupala su hrvatske općine na skupštini, a to je bio prvi slučaj zajedničkog složnog rada ugarskog i hrvatskog židovstva, koji se je samo još jedan put opetovao, kad se naime radilo o ukinuću tolerancijalne takse. (Vj Z A IV, 189–192.)

Znamenitije nego pridruženje hrvatskih općina mađarskom pokretu, u kojem nijesu mogli znatnu ulogu igrati budući maleni na broju, važniji bijaše korak što ga poduzeše u samoj Hrvatskoj, podnesak naime, što su podastrli hrvatskom saboru. Tko je pokrenuo ideju podneska, da li Varaždin ili Zagreb, nije poznato, ali valjda da se ta misao pobudila uslijed mađarskog pokreta. Ostale hrvatsko-slavonske općine – ako je takovih bilo – ili skupine židovskog pučanstva bile su sigurno obaviještene o tom podnesku, ali skupština hrvatskih općina nije se u Zagrebu obdržavala, te je taj podnesak lih sporazumi rad obiju hrvatskih općina, koje su ga potpisale također u ime ostalih općina.

Podnesak na sabor je prva isprava hrvatskoga židovstva, prvi zajednički korak, prva javna pojava, u kojoj nam se ovozemaljsko židovsko žiteljstvo prikazuje kao jedno tijelo, pa zato prevodim taj podnesak doslovce:

Preuzvišeni gospodine bane!

Visoki stališi i redovi! Plemenita gospodo!

Nesretno stanje, u kojem se sljedbenici naše najstarije vjere nalaze ne samo pod svetom krunom ugarske kraljevine, nego i u svim ostalim zemljama i državama, pa ono što su u minulim vijekovima do dana današnjega mnogo pretrpjeli – ma da su novije javne odredbe u duhu humaniteta donekle ublažile to bijedno stanje – uzbuđuju tim više našu brigu i skrb, budući da opažamo, da je najveći dio našega u prošlo vrijeme naraslog naroda još uvijek ograničen na jednu granu privrede.

Trgovačko je zanimanje – dok je posao cvao – plodove donášao jednom dijelu našeg naroda, koji imade nešto gotovog novca te se dao na ovu granu privrede i našao si sredstva za prehranu, drugi je pako dio tako siromašan da mora propasti poradi mnogih neprilika i nesreća, kako svagdanje iskustvo uči. Dočim nam dakle neimajući dovoljno novaca nije moguće privredu steći na jedinom nam otvorenom putu trgovine, stavlja nam se zaprjeka, da bismo, što je za život potrebno, si privredili bud zanatom ili poljodjelstvom i to privatnim i javnim načinom (jer bez posjeda ne donášaju ni najveći zakupi koristi nego štete). Budući da smo tako u svojoj rodnoj zemlji, u kojoj smo svjetlo sunca ugledali i gdje smo uzrasli, bezdomni pače bjegunci te nam manjka najjače poticalo na građanske krjeposti – još nam valja slaviti bezkonačnu providnost Božju i milost svemogućega, koji nas je unatoč ovih neprilika ušćuvao na istom stepenu moraliteta, i da se malo ljudi u nas nađe, koji u zdvojnosti na tako nisku granu padaju, da se u naručaj zločina bace.

Ne može nam se spočitavati, da zanemarujemo svoju mladež i da se dovoljno ne brinemo za njezin odgoj, jer imamo glasovite učitelje, koji je u sv. pismu upućuju, a ona u toj nauci

tako napreduje, da nas s ovog gledišta prijekor ne može snaći. No od kakove su koristi nam i našoj mladeži naša sveta pisma? Čemu cijela duševna kultura, koja religiji ne protuslovi i glede koje si ne možemo laskati da napredujemo kano i drugi, čemu ona ako je nužno, da mi za uvijek i neopozivo budemo osuđeni na takovo jadno stanje, da je većina nas prinukana kukavno živorotiti, na selu i ladanju svežnje nositi na leđima i dronjke sabirati, a kod kuće nam ostavljene žene i djeca oskudijevaju i gladuju.

Uvjereni o tom ... (jedno tri retka na kraju ovdje istrgnuto) ... na uhar smo zemlji jer kupujemo i u novac promećemo svaku i najmanju stvarcu te ovim načinom doprinosimo k promicanju industrije; u smislu zakona 6. god. 1830 § 4 i sljedbenici našeg vjerezakona su među onima, koji moraju novake (rekrute) davati, te su naše općine već davale momke, a i inače smo u smislu spomenutog zakona doprinosili k onim teretima, što su ostalim građanima nametnuti. Konačno se harnim srcem i zahvalnim čuvstvom sjećamo providnosti Nj. Veličanstva i Visokih stališa, koja je odredila u članku 138 od godina 1790-91 da Židovi, sve do onog vremena kada će se građanski njihov položaj zakonom urediti te će se ovo mnogobrojno žiteljstvo učiniti korisnim za državu, imadu ostati onom stanju (status quo ante) u kojem su prije bili!

Na temelju svega gore spomenutoga podastiremo vašoj ekšelenciji i Visokim Redovima molbu, da biste Židovima ove zemlje pomogli na najbolji mogući način, a pošto nam je poznato, da su mađarski Židovi najpokornije zamolili zakonodavstvo za podijeljenje prava inkolata i za uređenje njihovoga građanskoga položaja, barem u toliko, da mogu i u građanskim i vlastelinskim juridikcijama posjed steći i držati ga, izučiti cehovni zanat i tjerati ga, u zemlji putovati u trgovačke svrhe i svoju vjeru slobodno ispovijedati unutar granica zemlje; (molimo) da biste milostivo nastojali da zakonodavstvo ovu najsmjerniju molbu milostivo blagoizvoli ispuniti.

Ostajemo Vaše Ekšelencije i Visokih stališa najpokorniji najdubljim štovanjem odani podanici: općine

zagrebačkih i varaždinskih Židova također u ime
ostalih hebrejskih (!) općina u Hrvatskoj i Slavoniji.

U Zagrebu, 28. svibnja 1839.

Rubrum:

Preuzvišenom gospodinu barunu banu,
visokim plemićima i stališima

Najpokornija molba
sastavljena od advokata

Stjepana Gmaza.

Ta molba najistinitije prikazuje položaj Židova, vjerno riše narinuto im jednostrano zanimanje. Žali što se ne mogu natjecati s ostalim pučanstvom u promicanju zemaljskog blagostanja na svim granama ljudskoga rada, jer se smatraju došljacima, tuđincima, pa i oni koji su tu rođeni. Prijekor pomanjkanja prosvjete susretavaju tim, da su izobraženi u svojoj vjerezakonskoj književnosti, a viši stepen kulture ne bi bio u razmjeru sa niskim materijalnim položajem, nego bi ih još jače podsjećavao na njihovu kukavnost. U istinu nijesu ni tadanji Židovi u kulturi tako zaostali, kano što bi se po ovom možda mislilo, među zagrebačkim židovima nije bilo ni jednog analfabete, a među 40 potpisa je samo jedan hebrejskim slovima potpisavao svoje ime. Navađaju nadalje da su ravnopravni u vršenju građanskih dužnosti, pa poradi svega toga mole i ravnopravnost građanskih prava. Ovo im je sabor i htio podijeliti, naročito im bijaše dolnja tabla sklona, dočim je gornja tabla želila, da im se ravnopravnost podijeli doduše ali stepenasto, a ne na jedan put. Kraljevska resolucija od 10 svibnja 1840 – koju je Ljudevit Kossuth nazvao neznatnim rezultatom velikih riječi – sadržavala je mnogo manje nego što je sabor želio i predlagao i to poradi rovarenja slobodnih gradova, koji su iznimice ovaj put manje liberalni bili od plemića i velikaša. Dvadeset i deveti zakonski članak »dozvolio je domaćim i udomljenim Židovima, da mogu svigdje – izuzev i opeta rudarske

gradove i mjesta – stalno prebivati, graditi tvornice, baviti se trgovinom i obrtom, držati si židovskih pomoćnika i naučnika, posvećivati se slobodnim znanostima i umjetnostima te kupovati građanskih nekretnina u onim gradovima, u kojima je to stari običaj dozvoljavao; ujedno im nalaže vođenje imena i prezimena i sastavljanje spisa u zemaljskom jeziku.

Sabor je u zasijedanju 1839-40 i sam priznao da će se stvoreni zakoni tijekom vremena nadopuniti dok se postigne posvemašna ravnopravnost. Kad je dakle sabor opet počeo zasijedati god. 1843 bijaše i židovsko pitanje na dnevnom redu. I zagrebačka je općina opet zamolila hrvatski sabor da se zauzme za Židove. Nukana od veliko-kanižanske općine pozove ona susjedne općine, naime varaždinsku, križevčaku, karlovačku i sisačku, da zajedno podastru saboru peticiju. Prije 4 godina po imenu nepoznata općina zagrebačka stupila je sada na čelu svojih hrvatski posestrima. Da za svoju akciju steče i naklonost nežidova porazdijeli tri primjerka spisa »Emancipacije židova« od baruna Josipa Eötvösa i to velikom županu, gradskom sucu i biskupskom kastelanu (Burggraf). Druga peticija hrvatskih Židova na sabor ovako glasi:

Preuzvišeni gospodine bane!

Presvijetli plemići!

Visoki stališi i redovi!

Ako mi pokorno potpisani među zakonima stvorenim na zadnjem saboru g. 1840 pogledamo članak XXIX, priznajemo harnim srcem ne samo humano nastojanje zakonodavstva, nego i jasni dokaz velikodušnosti, koja je u skladu sa humanim mišljenjem ovoga doba. Ali ispitamo li pomnije sadržaj spomenutoga zakona – makar da neograničenu zahvalu dugujemo zakonodavstvu obzirom na duh i svrhu zakona, što ga je mudro htjelo polučiti, kad ga je stvorilo – budi se u nama žalosna briga, kad pomislimo, da nam isti nakon zatvara putove, što k cilju vode. A cilj i svrha ne može se pojmiti bez sredstava, što k njima vode.

Tako nam se u smislu § 2 spomenutog zakona dozvoljava zanat tjerati vlastitom rukom koje sa židovskim pomoćnicima, nadalje svoju djecu podučavati u takovom obrtu, te u onim znanostima i umjećima ih upućivati koje nam dosele bijaše zabranjeno obavljati.

Kako bi nama odraslima moguće bilo zanat tjerati, kad ga ne znamo raditi budući da se prije stvorenja ovoga zakona nijesmo usudili znata se latiti? Kako da zanat tjeramo sa židovskim pomoćnicima, kada ovih do sada nema? Kako bismo mogli našu djecu izučavati obrt, dočim ga bismo morali prije sami naučiti? E da bi zakon polučio željeni cilj nužno je, da nam se dozvole i k tomu vodeći ciljevi i spadajuća sredstva, a ti sastoje u tom, prvo da bismo mi smjeli držati pomoćnike bez razlike na njihovu vjeru (u koliko se ne protivi našim municipijskim zakonima), a s ovima bi zanat tjerali, drugo da možemo dati svoju djecu kršćanskim obrtnicima u nauku. Ovo je sredstvo tako potrebno i važno, da se bez njega svrha zakona ni pojmiti ne daje, a upravo to se izrično zabranjuje u spomenutom 2 § jer se zanat »samo pomoću židovskih djetića« – određuje zakon –, a ovih u opće nema, smije u praktičnom životu tjerati.

Prosudi li se pomno duh i svrha zakona, ne može biti ni koga, koji ne bi opazio u njem neumornu i zato veoma hvale vrijednu težnju, promicanje i unapređivanje fizičnoga i moralnoga sveopćeg dobra. Vidjeli smo, kako se stvaralo mnogo korisnih zakona, koji će polučiti pojačanje i podizanje moralne svijesti, razvoj i cvjetanje znanosti, usavršenje (talenta) sposobnosti sviju građana domovine bez razlike vjeroispovijesti – vidjeli smo probitačne zakone, što tako stalno i velikodušno uređuju okolnosti seljaka i vlastelina (*qui rus colunt, fundosque colonales tenent*), da će se mnogo ljudi naći, koji će privredu si steći kupnjom dobara izdašnom pomoću *fiscsa*.

Ove i slične naredbe prožete težnjom, da promaknu sveopće dobro, stvorene su za sve građane bez razlike vjeroispovijesti.

Samo mi, ma da nas je zakonodavno tijelo primilo među sinove domovine, samo mi smo prisiljeni, da ne uživamo blago-

dati ovih zakona, samo jedino nam je na temelju § 2 zakonskog članka XXIX. od godine 1840 put, što vodi k moralnom usavršenju, k zanimanju sa znanošću i sa slobodnim umjećima – o kakve li boli! – zagrađen; samo se nama u našoj domovini brani gradska ili selska dobra (fundorum civilium et colonialium) kupovati, i tako krati mogućnost i sposobnost, da podizanjem poljodjelstva doprinosimo k blagostanju zemlje i povećamo dohodak države.

To nas potiče, da se sa najsmjernijom molbom obratimo na plemenite stališe i redove, da bi milostivo obratili svoju pozornost na našu molbu, koja se temelji na zajedničkoj pravednosti (jednakosti = aequitate) i prema tome poslanicima, što idu na kr. sabor, takvu instrukciju dali, da bi tamo izhodili zakon, koji bi sadržavao ovo:

1. dozvolu da zanat tjeramo i sa kršćanskim pomoćnicima;
2. da smijemo djecu svoju dati u zanat kršćanskim majstorima
3. sticavanje građanskih i selskih dobara sa svim zakonitim pravima i
4. napokon da bismo mogli zakonito kano ostali građani zemlje naučiti bez razlike svaku znanost i svako umjeće, izvršivati ili privredu steći s njima (condiscere, tractare et exercere)

Suvišno je potanje razlagati pravednost najsmjernije naše zamolbe, jer je nastojanje naklonosti Visokih Stališa i Redova prema nama tako veliko, a i pravdoljublje tako ogromno, da u njima nalazimo pokoja.

Opetujući svoju najpokorniju molbu, ostajemo sa dubokom harnošću i dubokim štovanjem

Visokih Stališa i Redova

najpokornije sluge

U Zagrebu, 23 travnja 1843.

Mavro Goldmann

propovjednik izraelitске općine.

Josip Epstein

pretstojnik izraelitске općine.

Samuel Epstein

u ime ostalih židova.

Ova peticija nije imala uspjeha. Sabor godine 1843 do 1846 bavio se doduše Židovima, ali je samo riješio pitanje tolerancijalne takse, te ju je ukinuo. Hrvatski sabor pako smatrao je Židovima u zak. članku XXIX. podijeljena prava dostatnima i opirao se daljnjem proširenju tih prava, kano što se vidi iz ove isprave, što ju je sabor kralju podastro.

Presveto... Veličanstvo

Ako se zakonski nacrt, izrađen prigodom zadnjega zasijedanja u prilog Židovima i podnesen na previšnju potvrdu providi i previšnjom klauzulom, sadržavat će znamenita praejudicia za municipije ove zemlje, jer se po § 3 ovoga zakona Židovima daje pravo ne samo u zakup uzeti plemićka dobra, nego također sticavati gradska i selska zemljišta pod naslovom vječitog posjeda, a ovo jasno dira u vrijednost naših municipalni zakona, koji opširnije određuju u članku 26. i 27. godine 1790/91 da nitko osim katolika i nesjedinjenih ne može kupovati zemljišta i javne službe zauzimati.

Pošto se takovi zahtjevi ne ispunjuju niti za sljedbenike evangeličke konfesije, dakle za sljedbenike kršćanske vjere, jer bi se time nepravica nanesla našoj kraljevini, tim se manje može ta blagodat dopustiti Židovima, sljedbenicima tolerirane vjere (solum toleratae religioni adhaerentibus).

Na ove se argumente oslanjao naš ban, i na druge slične, koje da opetujemo predaleko bi nas odvelo, kad je u ime ovih kraljevina za vrijeme zadnjeg saborskog zasijedanja, sa datumom 8 studenoga 1844 na Vaše presveto Veličanstvo upravio molbenicu, da milostivo uskratite kraljevsku svoju potvrdu gore spomenutom zakonu.

Ovom homogijalnom utoku (interpelationem) našeg bana ujedno pridodajemo još jednu molbu. U članku, koji određuje, pod kojim uvjetima sticavaju inozemni (exterorum) Židovi pravo naseljenja, ište su u § 5-om zakona, što je podnešen Vašem Veličanstvu na kraljevsku potvrdu, poznavanje madžarskoga jezika. Kad bi ovo načelo prodrlo, imalo bi štetne posljedice na različit (naime od madžarskog) narod ovog kraljev-

stva (quum per id principium, respectu propriae ac distinctae horum Regnorum nationalitatis praejudiciosissimas consequentias involvens praestabiliretur, aut... itd.) zato ovime najdubljim poštivanjem opetovano molimo, ili da se taj § posvema ispusti, ili pako samo na granice mađarske kraljevine ograniči, u ostalom preporučujući se Vašoj ces. kraljevskoj blagosti i milosti, ostajemo vjerni i odani.

Dano iz glavne naše skupštine kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, držane 23 i idućih dana mjeseca septembra i oktobra u Zagrebu.

(Datum ex generali nostra 23a et subsequium mensium 7 bris et 8 bris diebus Zagrabiae celebrata Regnorum D(almatiae), C.(roatiae) et S.(lavoniae) congregatione.)

Rubrum. Po saboru podastrti najpokorniji podnesak Stališa i Redova Hrvatske, Dalmacije i Slavonije o zakonskom nacrtu, da se prošire pogodnosti Židova i opredijele uvjeti za sticanje inkolata.

(Humilima St. et O. O.-um Croat. Dalmat. et Sclav. Repraesentatio relata ad projecta legum circa ultiores favores Isrealiticis concedendos et conditiones pro incolatu eorundem praescriptas comitialiter substrata).

C) REFORME U HRAMU I RAZDOR U OPĆINI.

Sa pokretom oko sticanja građanskih prava uporedo se javlja također pokret oko uvađanja vjerskih reforma naročito u kultusu.

Reforme nikada nijesu mogle uhvatiti korjena bez borbe, naročito su vjerske reforme makar i dozrele, uvijek izazivale velik i ogorčen otpor, učinile iz starih prijatelja kivne protivnike, rastrovale sklad i uništile harmoniju ljudi, koji su prije u zajednici živjeli. Jer ništa ne može u ljudima raspiriti takovo ogorčenje, kao napadaji na njihove svetinje. Te će braniti do zadnjega daha kao vučica, kojoj otimlju mlade. Primirje i kompromisi ne dokončavaju borbu, nego su lih prilike, da svaka stranka pribere nove snage, pa da ojačana iznova borbu za-

počne. Samo su godine i promjenjene prilike kadre oslabiti braniteljsku silu jednih i navalnu žestinu drugih. To vrijedi za sve religiozno reformatorne pojave u velikom i malom a pokazuje se i u povjesti židovstva u prošlom

U zagrebačkoj je općini ta borba izbila odmah iza namještenja modernoga rabina Mavra Goldmana (1840), a trajala je mnogo godina. Već pri namještenju **Goldmanna** bile su te reforme namjeravane.

Prigodom posvete nove bogomolje u Čačkovićevoj kući (danas Gajeva ul. br. 9) kamo je općina premjestila bogomolju, jer je stara u Petrinjskoj ulici već bila preuska, održao je svečani govor rabin **Mavro Goldmann**, desivši se tu na povratku iz Padove. Moderna njemačka propovijed bijaše za Zagrepčane novost, svjetski naobraženi rabin bijaše za njih pojava, o kojoj su čuli i čitali te za njom čeznuli. Velikim ga oduševljenjem izabere općina malo zatim za propovjednika vjeroučitelja i nastojnika škole,⁸ koja će se na skoro imati osnovati, rabinom dakako ne, budući da je rabin bio **Aron Palotta**.

Goldmann je bio iz Turnave u Češkoj, a nauke je svršio u Pragu. Čuveni praški rabini potvrđuju njegovu učenost u jevrejskim naukama i dadoše mu rabinsku diplomu, i to **Juda Schlesinger** nadrabin praški, **S. Kauders**, **M. Landau**, **N. Trebitsch** zemaljski rabin moravski u Nikolsburgu i **Sal. Sachs** kot. rabin u Saaz-u.⁹ Od ovakovih talmudskih velikana i rabinskih autoriteta osposobljen za rabina nastupi službu u svom rodnom mjestu i ostade tu dvije godine. Zatim se uputi u Padovu, gdje bijaše jedino rabinsko sjemenište u ono vrijeme i odakle je **S. D. Luzzato** ravnatelj toga zavoda slovom i pismom budio mlade rabine na znanstvenu izobrazbu. Vraćajući se iz Padove posluži mu sreća u Zagrebu te bude izabran propovjednikom (29 XI 1840) ovim djelokrugom: a) ima propo-

⁸ Opć. arkiv, zapisnik od 3 X 1840.

⁹ U opć. arkivu. **Landau** je izdao u Pragu cijelu bibliju, pa je komentar (biur) ka knjizi Ezra i Nehemija bio napisao **Goldmann**. – U izdanju Luzzatijevih pisama nalazi se br. 281 upravljen na G. – **Kayserling** je pogriješio misleći, da je Turnau = Tyrnau u Mađarskoj, danas Slovačka. Sravnj IMIT, 1901, str. 328 i moju korekturu MZS Szemle, 1901, 274

vijedati svake četvrte subote, na blagdane i na post 9. Aba(!), te kod vjenčanja na želju stranke, ako mu to osam dana prije javi; b) podijeliti obuku u vjeronauku; c) izabrati učitelje i izraditi naukovnu osnovu za školu; d) ne smije bez ovlasti predsjedništva uvađati religiozne novotarije, e) konačno ima primati upute samo od predsjednika ili njegovog zamjenika. Propovjedniku je zajamčeno rabinsko mjesto kad se isprazni.¹⁰

Unatoč velikog oduševljenja pri nastupu Goldmannovom postojao je i velik broj nezadovoljnika. To su bili konservativci, koji nijesu želili nikakvih novotarija i koji se okupiše oko rabina Palotta, čiji je djelokrug dakako sada bio veoma sužen.

Između tih grupa, konservativa i neologa, došlo je domala do ljute borbe.

Te borbe pokazuju iste crte kao i drugdje. Njeni su predstavnici uvjereni, da se bore za svetu stvar, a time se ispričava, kada jedna ili druga stranka predje preko granica, kako to već biva kod ovakvih borba. Ne može se tu utvrditi, koja je stranka imala pravo, budući da su sa svoga stajališta obadvije imale pravo i oni koji su želili reformu, a i oni, koji su bez njih u svom religioznom životu srećni bili. O dogmatskim stvarima nije bilo prepirke, nego lih o reformama bogoslužja, a ova razlika obrazlaže doduše uzdržavanje dvajuh bogomolja, koje će udovoljiti objema strankama, ali nipošto opstanak dvajuh općina. To su stajalište zauzimale političke oblasti, s prvine ugarska kancelarija, a kasnije banska vlada, naime da na jednom teritoriju sačinjavaju svi Židovi jedno nerazdruživo tijelo, u gospodarstvenom obziru jednu općinu, ali da manjina imade pravo na posebnu bogomolju. Da je oblast odmah i odredila bila, koga terete troškovi posebnih religioznih zavoda, ugušila bi u zametku spor. Kako je pako oblast upravo to najznamenitije financijalno pitanje neriješeno ostavila i lih načela uglavila, jedno o opstanku samo jedne općine, a drugo o slobodi religiozne savjesti, koja izbija u posebnim vjerskim inštitucijama, zaoštravao se spor tekom vremena. Da zamašna manjina

¹⁰ Izborni akt su potpisali predsjednik Spierer, te ovi članovi: Blum, Ig. Deutsch, Sal. Stern, Jacob Weiss, Bresslauer, Jos. Epstein, Jac. Hirsch, Em. Sachs, B. Schwarz, Jozef Kahn i gradski komisar Stj. Lukšić

jednako sa većinom nosi terete općine i još napose terete svojih vjerskih zavoda, jest zahtjev potpunoma neopravdan, a znači spasiti načelo u teoriji, ali ne moći ga u praksi provesti. Zato je i sama općina došla do uvjerenja nakon godina, da ona preuzme terete posebnih religioznih zavoda manjine. I tada je doista zavladao mir nekoliko godina. Borba kroz petnaest godine (1841–1856) svršila se dakle sporazumom.

Reforme uvedene u novoj bogomolji bijahu ove: 1. njemačke propovijedi na stroge blagdane i na svaku četvrtu subotu; 2. bogomoljni red; 3. Koralno (zborna) pjevanje i 4. izostavljanje nekih poetičnih molitava zvanih »Pijutim«. Sve je ove bogoslužne reforme predsjedništvo općine zaključilo i odredilo i tako odgovornost za te reforme na se preuzelo.

Jesu li gornje reforme krnile židovsku vjeru? Nijesu. Jeli zagrebačka općina bila dozrela za njih? Nije. Budući da su petnaest godina kasnije dokinute, bile su u četrdesetim godinama preuranjene, a njihovo je uvađanje moralo položaj rabina Goldmana uzdrmati, jer su njega smatrali ocem i duhom tih reforma. Konservativna je stranka sve juriše naperila protiv njega, da ga sruši, a reforme mu uništi. To joj je i pošlo za rukom.

U načelnim borbama ima obično i ličnih momenata. Dolaskom Goldmanovim, ma da je samo propovjednikom imenovan, bio je dosadanji rabin Palotta potisnut, izgubio ugled, djelokrug mu bio ograničen. Duboko se to kosnulo njegovih pristaša, koji su u općinskim sjednicama sve žešće napadali na uvedene bogoslužne reforme, a kad ih nijesu mogli ukloniti nego su pače neki od njih bili uvrijeđeni (1841) i isključeni (plane ad mei infrascripti et denati rabbini Aronis Palotta excommunicationem descenderunt),¹¹ odijeliše se i urediše posebnu bogomolju (u Ružinoj ul. – današnjoj Kurelčevoj). Formalno pravo na to crpili su iz toga, što je većina nezadovoljnika stanovala u

¹¹ Ova je »excommunicatio« sastojala iz toga, da je najžešći govornik Laškouličana radi uvrede opć. pretstojnika bio sa sjednice odstranjen, od, a od časti u hramu na tri mjeseca isključen. Taj je zaključak stvoren u nazočnosti grad. senatora **Lukšića**. Sam Palotta nije bio egzkomuniciran, nego mu je na volju stavljeno bogoslužju ne prisustvovati, ako ga ono u sadanjoj formi uzbuđuje (sic!).

onom djelu Zagreba, koji je sačinjavao biskupsku jurisdikciju, naime na Kaptolu i u Vlaškoj ulici. Biskup nije bio samo njihov glavar nego i zaštitnik, te im dopusti otvorenje bogomolje i prepusti uz godišnju najamninu od 4 frt. 20 novč. zemljište »Zbirac« u svrhu groblja. Time je raskol bio proveden. Palotta je doduše do svoje smrti u narednoj godini ostao rabinom cijele općine, koja mu postavi nagrobni kamen (sada na Mirogoju) sa verzificiranim hebrejskim napisom, koji slavi njegovu pobožnost i dušobrižnički mu rad ovim njemačkim napisom: »Dem am 25. Ijor (u svibnju 1843) im 67 Lebensjahre verstorb. Rabbi Aron Palotta von den städtischen Gemeinde Mitgliedern errichtet«, ali raskol postao je iza njegove smrti još veći. Vlaškoulički su Židovi uskratili prinose općini, smatrajući se posebnom općinom, koja imade posebnu bogomolju, groblje i dušobrižnika, premda ih je samo 12 obitelji bilo, od kojih su se trojica g. 1845 opet vratila gradskoj općini. Ova ne nađe potpore kod mjesnih oblasti, a da istupjele pokori, prituži se ugarskoj kancelariji u opširnom spisu sa 10 priloga. Pritužba izvodi:

U Zagrebu je od vjkada opstojala jedna općina, premda su dvije jurisdikcije, gradska i biskupska. Opstojeći se zavodi osnovaše suglasjem svih općinskih članova, naime: nova bogomolja, namještenje modernoga rabina i utemeljenje škole. Od 1841 amo opaža se separatistička struja, koju nitko – ni sam biskup ne odobrava, i koja upropašćuje ove zavode. Ovi separatisti ne će da plate: 1. najamninu bogomolje; 2. školski namet; 3. općinski porez; 4. njihova djeca nemaju religioznu obuku; 5. njihova se vjenčanja ne obavljaju prema propisu državnoga zakona; 6. ne javljaju novorođenu djecu za upis u matice i 7. spriječavaju općinu u naprednim težnjama i prouzročuju u njoj smutnju. Kako se razabire, u toj se tužbi sam meritum raskola jedva spominje, a protivnici se nazivlju zabasali (tévelygök), pače jednom i nevjernici (hitetlenek). Na ova mađarski pisanu pritužbu odgovori protivna stranka latinski. Zajednica je opstojala dok nije jednostrano provedena promjena u bogoslužju. To je skrivio neki Mavro Goldmann, te je pod izlikom prosvjete počeo sijati otrov racionalizma, i

pošto mu je uspjelo, da je ovim nesretnim duhom novotarija, koji se poput epidemične bolesti osobito u ovo vrijeme širi, napunio srca nekih, mahnuo je sjekirom na najsvetije nam kroz vjekove ušćuvane tradicije, i nije se strašio da pomoću nekolicine, već zaražene od kužne bolesti racionalizma, uvede kojekakve promjene i reforme u našem bogoslužju per fas et nefas. Prijedlog, da se o tim reformama zatraži stručno mnijenje trojice mađarskih rabina, bi odbijen; našto su se oni odijelili, posebnu bogomolju uredili i tim otpada dužnost uzdrživanja općinske bogomolje.¹² S istih razloga nijesu dužni prinositi k školi i izdacima općine, što je već jednom i oblast priznala, odbivši tužbu općine. Djecu svoju šalju u kršćansku školu, a u nauci vjere ih obučava osposobljeni »catecheta«, koji obavlja ženidbe, dok matice vodi kao u mađarskim općinama tajnik. Ima napokon i u samoj gradskoj općini nezadovoljnika, koji žele uspostaviti prijašnje stanje.

Svoj su utok starovjerci predali »ad spectabilem et perillustrem Dominum **Paulum Keresztury** de Szinerszeg Comitatus Zagr. Ord. Judlium et sedrialem assessorem«. Po njegovom izvještaju, iza što je obje stranke saslušao, kancelarija izrekla svoj sud i izdala riješenje da se ima sačuvati jedinstvo općine, što su jedni zahtjevali, i religiozna savjest, što su drugi tražili. Istupljeli imaju pravo na bogomolju i rabina na svoj trošak, ali inače snositi sve terete kao članovi glavne odnosno jedine općine. Ta je odluka u županijskoj skupštini pročitana, kao poseban articulus zabilježena, a vel. sucu Kereszturyu bi naloženo, da je starovjercima oglasi i oštrinom zakona zaprijeti, ako bi ponovno razmirice izazvali a njihovog predstojnika da sa časti skine (12 IX 1846).

Kraj sve strogosti kancelarijske odluke ostalo je sve pri starom, premda je dvije godine kasnije ponovljena (1 veljače 1848), čak i iza toga, što je Goldmann prestao biti rabinom (1849)¹³ Laškouličani naumiše pače hram sagraditi na zem-

¹² Oba dva podneska u opć. arhivu, prvi ima deset priloga, drugi trinajst. Drugi je potpisao **L. Ornstein**, predstojnik žid. općine biskupijske jurisdikcije.

¹³ **Goldmannu** je oktobra 1813 otkazano (predstojnik Jozua Epstein), ali 15. aprila 1844 bi ponovno izabran na tri godine. Susjedne općine u Sisku i Karlovcu obvezale se, da će k vjerskim funkcijama njega zvati. G. 1847 bude mu opet otkazano, ali kako se spor sa starovjercima nije izgadio bi ponovno izabran. Prestao je biti rabinom općine u jeseni 1849.

Izjava Siščana od 15 XI 1844: M. Hirsch, M. Kuh, B. Engel, M. Reiss, F. Reiner, Dr. Golamann (liječnik) i Adolf Naschitz; izjava Karlovčana od 17 VII 1815: H. Weiss, M. I. Breier, Alb. Kornitzer, David Kornitzer i Karl Breier.

ljištu u tu svrhu od biskupa darovanom, koji ih je unatoč gornjih odluka samostalnom općinom smatrao, kako se iz ove isprave vidi

»Georgius Haulik etc. etc. memoriae commendamus..... et quod Communitas judaica Vici Latinorum medio Primorum suorum: Josephi Figatner, Marci Singer et Alberti Stern ad nos in eo succurrit suppliciter, quatenus eidem, cui nos anterioribus annis opportunam pro libero religionis suae exercitio commoditatem centralis conducendi facultatem tribuimus et pro cemeterio tenutum dominale »Zbirac« nomenclatum assignavimus in complementum gratiae.... certam particulam horti, in Vico Latinorum sitam, pro erectione Synagogae sibi perquam accomodam et necessariam, concedere... dignaremur.«

Za taj su grunt imali godišnjih deset for. srebra najamnine platiti na dan Sv Martina. Ako se pako hram ne bi sagradio ili tekom vremena izgubio svoj značaj, vraća se zemljište u vlasništvo biskupovo.

Do gradnje starovjerskoga hrama nije došlo, jer starovjerci za to nijesu imali novaca. Protivštine se pače počele izgladivati, jer je spor veoma slabio financijalnu snagu općine. Doista se obe stranke na glavnoj skupštini god. 1852 složile,¹⁴ da će općina uzdežavati obadva hrama, a starovjerci će priznavati jedinstvenu općinu i svoje prinose njoj uplaćivati. Ali čim je u istoj skupštini na red došao izbor novoga rabina, izbije opet protivština. Starovjerci doduše učestvuju u upravi općine, ali napadaju na izabranoga i od vlade potvrđenoga rabina **Lavoslava Rokonsteina** i ne će da iz svojih ruku dadu financijalnu upravu svoje bogomolje. A nijesu ni onda na to pri-

¹⁴ Postoji ovaj spis kao svjedočanstvo nastojanja oko izmirenja (u posjedu g. Ig. Deutscha).

Urkunde: Wir Unterzeichneten beurkunden hiemit felerlich(!) und unwiderruflich, dass wir von nun an in eine einzige und untellbare Religionsgenossenschaft treten, die brüderliche Eintracht in derselben beobachten (prekriženo: und uns den von Herrn K K. Obergespan zu bestätigenden Statuten in allen Satzungen derselben auf das Genaueste unterziehen), Agram den 17 Juli 1851. – Sa 45 originalnih potpisa (jedan hebrejskim slovima): Leopold Baumgartner dva put, Gebrüder Stiegler, Geb. Epstein, Pulzer et Moses.

volili, kad im je banska vlada – »da se njihova ostarjela okorjelost obuzdavi i razdoru po anarkiji zaudarajućem konac učini« – izdala naredbu (od 6 rujna 1852 br. 8371), koja imade svim ovdašnjim mozaičkim žiteljima kao najstrožije pravilo služiti. Ta naredba određuje, da svi Židovi sačinjavaju jedno nerazdruživo tijelo u opć gospodarskom obziru, da za sve imade voditi matice jedan rabin, koji mora biti nazočan (samo nazočan?) kod vjenčanja, obrezivanja, pogreba i razženjenja (18 prosinca 1852 broj 7964 gr. pogl.). Protiv te su naredbe opet uložili utok, koji je kao potpunoma neopravdan odbijen. Ta naredba kao i sve prijašnje odluke u gospodarstvenom obziru priznaje samo jednu jedinu općinu u Zagrebu,

U ovom je banskom otpisu jasno izraženo načelo: jedna općina, jedna uprava, a dvije bogomolje, da se čuva svačije religiozno uvjerenje. Strasti se doista primiriše, naročito kad su u opć. bogomolji sve reforme ukinute, te je preduvjet za opstanak druge bogomolje otpao. Starovjerci se priključiše (30 X 1855) zaključku o gradnji novoga hrama i primiše poput drugih terete skopčane sa kupnjom kuće (u Petrinjskoj ulici), a kad im se izašlo u susret zaključkom, da se ni u buduće neće promjene uvesti u bogoslužju, pristadoše na potpuno ujedinjenje (30 III 1856), no postaviše za uvjet otpuštenje rabina Rokonsteina. Taj je napokon, – izvrgnut tolikim napadajima i napušten od oblasti, koja ga je g. 1852 potvrdila, pače mu uređenje matica za cijelu županiju povjerila, a sada potvrdu povukla, – zagrebačku općinu ostavio (god. 1858). Još prije je oblast bogomolju starovjeraca službeno dala zatvoriti (26 II 1858) protiv njihove volje, premda su na to već prije dvije godine pristali. I sada se utekoše biskupu Hauliku, koji se zaista za njih zauzeo, jer misli, da većina Židova pristaje uz stari ritus ma da se novovjercima nazivlju. Banska je vlada biskupov utok odbila, čime se i biskup zadovoljio dodavši želju, da bi rabin stekao povjerenje obih stranaka.¹⁵

¹⁵ Iz nadbiskupskog arkiva: 15 III javlja sudac Iosephus Rober zatvaranje bogomolje i odstranjenje građe sa mjesta, gdje su starovjerci htjeli novi hram graditi; 20 III podnesak biskupa na vladu; 27 V odgovor vladin odbija utok; 12 VI odgovor Haulikov. U općinskom arkivu je spis o odbijanju utoka (Ig. Sterna i S. Honigsberga) od 9 VII a i taj traži amoviranje rabina.

D) OSNUTAK ŠKOLE

Kod namještenja Goldmannova lebdilo je općini pred očima osnivanje škole Ovaj je pokret odgovarao općoj potrebi i općem čeznuću. U podnesku što ga je sedamnaest članova općine poslalo i na predsjednika općine upravelo izvodi se: »da se i ovdje kao drugdje osjeća hitna potreba utemeljiti školu u svrhu vjerske i znanstvene izobrazbe djece, jer poboljšanje političkog stanja Židova ovisi o njihovom duševnom napretku. Ako već oni, oci, nijesu imali sreću da uživaju duhovnu njegu, oni stradaju za krivnju svojih otaca, kojima nije dostajao smisao za naobrazbu; no kad bi i oni svoju djecu duševno zanemarili, ne bi mogli za svoj grijeh pred Bogom i pred potomstvom odgovornost snositi. Sad je hora , prilike sile, i mnogi su spremni da vas potpomažu. Stecite si neumrlu korist i blagoslov potomstva! Neka nas bodri primjer susjedne nam općine (Varaždin 1826: 65 djece)¹⁶ i pokažimo svijetu, da ni zagrebačka općina ne zaostaje u napretku našeg vremena.« Potpisani: Bresslauer, Jos. Epstein, A. Weiss, Ed. Stern, Bernhard Deutsch, A. Hertmann, S. Mülhofer, H. Neufeld, Em. Sachs, Jos. Sulzbach, Fleischmann, Prager, Albert Stern, Josip Fischer, Schuller, H. Kahn i nečitljivo. Podnesak je raspravljen 14 decembra 1840.

Ovaj je podnesak svijetao dokaz za kulturni nivo tadanjih zagrebačkih Židova. Mala šaćica općinara jedva se riješivši ekonomskih neprilika ne mari da na sebe uzme velike žrtve uzdržavanja škole k dosadanjim dosta velikim teretima oko uzdržavanja općine, kako bi bolje odgojili svoju djecu te ih digli s onog nivoa neznanja, u kojem su sami odrasli. Međutim valja reći, ma da ti oci nijesu išli u svjetsku školu, uopće u nikakovu organiziranu školu, svaki je od njih znao polag hebrejskoga pisati latinicom, dakle analfabeta među njima nije bilo.

Otvorena je ova »Bildungsschule« u maju 1841 sa učiteljem **Karl Saphir**, komu je pridodana pomoćna sila »Gehilfe« **Anton Schwarz**, ovi su naučali svjetske predmete, dok je bibliju i

¹⁶ Allg. Zeitung d. Judentums, dopisi iz Varaždina 1840, br. 17, 1848 br. 101.

nauk vjere naučao **Goldmann**. U julu 1843 bi Saphir imenovan ravnateljem na tri godine sa 300 frt. plaće, dok je drugi učitelj imao 220 frt. Troškovi škole oko 570 frt. (1844) namirivani su školarinom djece, a kako to nije dostajalo, dobrovoljnim prinosima općinskih članova. Školarina je iznosila 1.12 frt. po glavi i plaćajuće je djece bilo 35, k tomu dakako pridolaze siromašna djeca i ona iz provincije.

1844 iznosila je školarina 408 frt., a dobrovoljni prinosi po 3–40 frt.: 284 frt. od 19 članova.

Školski budžet za g. 1845 je malne isti. Potreba: 2 učitelja **Lustig** i **Fleischmann** po 225 frt., ini izdaci 80 = 530 frt.

Plaćajuće djece 30 sa iznosom od 337 + dobrovoljni prinosi 192 frt.

1846 čini se da je ukinuta školarina, te se potreba škole: 2 učitelja po 300, ini izdaci 80 (najamninu je općina iz svoga budžeta platila) = 660 naplatila od 31 člana, nadalje od dotacije Humanitätsvereina 36 fr. Isti je budžet g. 1847.

Ova se škola uslijed nestašice sredstava poradi razdora u općini morala ukinuti 1852.

Dalja istorija ove škole je ova:

U listopadu 1855 bi škola opet otvorena sa tri razreda »Trivialschule«. Učitelji bijahu opć. tajnik **Rosenzweig**, **Kornitzer** za njem. jezik i **Aron Roth** za hebrejske predmete, docnije rabin u Šiklošu. Plaća im bijaše dosta lijepa za ono vrijeme 550, 450 i 200 frt. Školarina je bila velika, za pojedino dijete na tjedan 40, 30 i 24 novč., dakako izuzevši siromahe. Ravnatelj je škole bio **Lav. Hartmann**, osnivač istoimene poznate tvrtke knjižare i papirnice. U mladosti bio je i sam učitelj.

Učiteljsko se osoblje često izmjenjivalo. 1859 potvrđuje biskupski stol **Jakova** i **Tereziju Frankl** te učitelja ilirskog jezika **Vjekoslava Petaka**. Ovoga zamijeni **Ivan Gerbec** (1860). Istodobno bude namješten **S. Mandler** koji je do svoga umirovljenja u 90 godinama podučavao na školi. G. 1864 pretvorena je škola u četirirazrednu, a godinu dana kasnije uveden je nastavnim jezikom hrvatski. Broj je učitelja bio pet (1872): **Eisner**, **Gottlieb**, **Mandler**, **Schweizer** i **Viktorija Kürschner** (od g.1865). Jedno je vrijeme grad Zagreb davao općini godišnju subvenciju od 600 for.

E) KUPOVANJE POSIEDA ZA BOGOMOLJU I GROBLJE

Već godine 1811 kupila je mala općina od kojih 20 članova zemljište za groblje i to 100 četv. hvati blizu crkvice sv. Roka na podnožju brežuljka za 650 for. (Rheinisch-Gulden) od Pavla Antolkovića. Gruntovni list ,izručen općini 1857, potpisan je od **Jakova Stiegler** i **Josip Löwe**. Potonji se još ne napominje u gradskom popisu 1808 (br. 7!).

Ovo t. zv. Rokovo groblje prošireno je 1835. Hevra Kadiša kupi tada od udove **Marije Cezarec** zemljište Mali Tuškanec, što je graničilo na groblje a obuhvatalo je po mjerenju kr. mjernika baruna Leonharda Zornberga 480 četv. hvati. Na čelu Hevre Kadiše stajali su **Albert Hertmann** i **Josip Kahn**. Šest godina docnije 1844 opet bi groblje prošireno kupnjom Juraja i Agneze Smešnik u veličini od 280 četv. hvati za 75 for. (C. M.). Ovaj su kupovni ugovor potpisali **Jozua Epstein, Jakov Weiss** i **Albert Hertmann**.

U Rokovom se groblju pokapalo do 60-ih godina. Tada većinom one, kojima su tu već rođaci bili sahranjeni, inače se pokapalo na **Petrovom groblju**.

Na mjestu Rokovog groblja danas je Rokov perivoj sa kućama, vilama i vrtovima. Uz Rokovo groblje pstojalo je od g. 1842 i Petrovo groblje. Kad su se naime laškoulični Židovi odcijepili od gradske općine prepusti im zaštitnik njihov biskup Juraj **Haulik** zemljište »Zbirac« u svrhu groblja za najamninu od 4 for. i 20 novč. (cvanciga). Kako je ovo zemljište bilo veoma udaljeno od grada, put onamo tegotan, izmjene ga sa zemljištem kmeta **Hranitela**, što je ležalo iza Petrove crkve. Ugovor o tom sklopljen među »obchinom israelitov vu Jurisdikciji szlavne biskupije zagrebačke vu Laškoj Vuliczi pribivajuchem.... od druge sztrane Sztefanom Hranitel« 30 dec. 1842 potpisan je od **L. Ornsteina** i **S. Hönigsberga**.

I ovo je groblje već odavna napušteno (1878) a pripadalo je nakon ponovnog ujedinjenja gradskih i laškouličnih Židova zajedničkoj Hevri Kadiši.

U prvo vrijeme zagrebački Židovi nijesu dakako imali sagrađeni hram, nego prostorije adaptirane za bogomolju. U naj-

starije vrijeme, što znamo, bila je ta bogomolja u Lukačićevoj kući u Petrinjskoj ulici. God. 1833 dobije općina dozvolu za kupnju zemljišta u svrhu gradnje hrama i kuće za rabina, te kupi u Petrinjskoj ulici jednu kuću (danas Schweinburgova na uglu Amruševe ulice) za 2330 fl. C. M. pa je odredi za stan rabinu i udesi tamo bogomolju, dočim je za gradnju hrama manjkalo sredstava. Kad je ta bogomolja već preuska bila, iznajmi općina prostorije u Čačkovićevoj kući (Gajeva 9) preko puta staroj pošti te ih preudesi za bogomolju. Radi reforma u ovoj bogomolji došlo je do razmirica sa starovjercima, koji si udese posebnu bogomolju u Ružinoj ulici (danas Kurelčeva). Radi financijskih neprilika trebalo je doduše opć. kuću prodati (1833) ali naskoro se opet kupi kuća u Petrinjskoj ulici br. 360 od kapetana Kobalta. U toj je općinskoj kući udešena te ostala dok se nije sagradio hram (1867). Na tom je gruntu sagrađena današnja monumentalna zgrada općine. U općinskoj je kući bila smještena također četverorazredna škola, dok se g. 1898 nije preselila u novu zgradu (u Palmotićevoj ulici)

III. Popis članova zagrebačke izr. općine

oko godine 1850

Prema budžetarnom popisu bilo je 1847 u gradskoj općini 62 člana, a u laškouličkoj prema Barleovom popisu u god. 1848 28, ukupno 90, koji se broj do 1850 sigurno povisio na 100.

Do istoga broja dovode popisi Hevre Kadiše. Na jednom starom arku, koji označujemo sa P, ima 40 imena, to su članovi iz g. 1840; na Hol-hamoed Pesah primljeno je 5, u isto doba 1842: 5, a na 7 Adar 1843: 7, ukupno 57. No u tom popisu fale mnogi, koji su primljeni u Hevru prije g. 1843 a uneseni su u Hevru Maticu. Takovih ima 15.

Prema ubilježbama u Hevra Maticu primljeno je u razdoblju 1843–50: 12.

Za ovaj prikaz zagrebačkih židovskih obitelji, služila su slijedeća vrela:

1. Popis laškouličnih Židova, biskupska jurisdikcija, iz g. 1812, priopćio u Vjesniku zemaljskog Arkiva (VjZA XI, 1909) Barle, označen kraticom A.
2. Popis laškouličnih Židova iz g. 1848 (VjZA XI, 1909) također priopćio Barle, označen kraticom B.
3. Popis Židova u gradskoj jurisdikciji iz 1808 od Jacob Stiegler »Vorsteher der Juden Gemeinde« i Jacob Weiss, te popis po imućstvenom stanju od gr. suca Stajduhara, označen sa St.
4. Popis Hevra članova od g. 1840–43 označen sa P.
5. Hevra Matica sadržava sve članove Hevre od g. 1854 dalje – označena sa HM.
6. Konskripcija svih Židova u Zagrebu g. 1858 prije nego su uvedene službene Matice: C.

Konskripcija iz g. 1854 C1 i iz g. 1855 – C2.

te Matice Rođenih, Vjenčanih i Umrlih još neslužbene iz razdoblja 1852–58 R (okonstein).

Službene Matice od g. 1858 dalje: MR, MVj, i MU.

Datumi iz ovih raznih vrela se uvijek ne podudaraju. Prilikom konskripcije ljudi su n. pr. kazali koliko su stari ili godinu rođenja, a kad su umrli rekla je porodica koliko je pokojnik imao godina. Ti se datumi često ne slažu. Vazda ima nekoliko godina diferencije.

To međutim nije važno za sam predmet. Važnije je da se vidi odakle su se pokojnici i u koje doba u Zagreb doselili, te kako se porodica do danas u Zagrebu uzdržala. Ni bilo moguće izvesti kod svake porodice kako se razgranila osobito po ženskim potomcima. Isto bi tako na nesavladive poteškoće naišlo istražiti dalji porodični razvoj onih, koji su se odselili iz Zagreba.

Često nije lako bilo identifikovati pojedine članove Hevre bilo radi toga što imaju isto ime, bilo što se hebrejsko ime ne podudara sa običnim imenom. Ta prije 100 godina obična su imena bila još veoma slična hebrejskom kao n. pr. Jic-hok = Ignac, Geršom = Georg, Feivel (Phöbus) = Filip, Moše = Moriz, Cevi = Heinrich, itd., ali Sisl, Zanvil itd.? Kod onih koji su u životu općine igrali neku ulogu, to je zabilježeno, pa i onda, ako je to već u VjZA bilo prikazano i izneseno.

Historijski je materijal ovdje na okupu, akoprem nije potpun.

Za lakše razumijevanje neka služe ove napomene.

Rubrike Conskripcije C su ove:

Ime i prezime, vrijeme rođenja, mjesto rođenja, godina vjenčanja, mjesto vjenčanja, ime vjenčatelja (rabina) i godina kad se ko doselio u Zagreb

C Kratice su ove: **g** ili god. = godina, **n** (natus) = rođen, **C** (copulatus) = vjenčan, **m** (mortuus) = umro.

A. POPIS IZ GODINA 1840–1843.

1. **Samson SO**, prezime nepoznato, niti je inače što o njem poznato. Kratica SO (sameh alef) označuje možda mjesto odakle je bio.

2. **Spitzer Abraham Hirsch** (Cevi) HM1, primljen 1828. Svakako jedan od najuglednijih ljudi tadanjeg zagrebačkog židovstva, jer svuda stoji na prvom mjestu.

C: Sp. Albert 1795 Zagreb (sic!) – Šarlota Breyer 1804 Karlovac, c 1824 Karlovac, Palota.

Sp. Abraham je umro (HM) 14 Hešvana 5627 = 23 X 1866 MU 1/114: Spitzer Albert, u Zagrebu, m 30 XI 1863, star 62 g.

Kako su se već godine 1863 vodile službene Matice, a g. 1866 nije u MU ubilježen Sp. Abraham, jasno je da je Sp. Abraham = Albert, a podatak u HM o datumu smrti nije točan. Ali ni starost od 62 godine nije tačna, ako je rođen (C) 1795, nego je u starosti od 67–68 g. umro.

Prema C i MU je rođen u Zagrebu 1795 ali se ne nalazi ni u popisu B ni u popisu St porodica Spitzer.

II Djeca: 1) Roza 1825 – Moric Farkaš Krapina, sapunar, c. 1847. III: Vatroslav – Hermina Weiss, Karlovac. IV: Dr. Robert advokat, Dr. Milan šef serum zavoda, Jelka – Dr. Reiner advokat, Karlovac; 2) Regina 1836 – Miloš Leitner, Ozalj: Mavro; 3) Emilija 1832 – Spitzer Krapina: Žiga; 4) Samuel 1843 Jaska, m Zagreb 1924; 5) Nina 1839 – Sauerbrunn, Karlovac; 6) Makso 1845.

3. **Spitzer Zanvil** ne nalazi se u HM ma da potpisuje statute u HM 1854. Nesumnjivo je identičan sa C: **Spitzer Samuel** 1804 Zagreb – Hermina Schwarz 1802 Kaniža, c 1828 Zagreb Palota, MU I/209 umro 1868, star 62 god. Starost opet nije tačna.

Djeca: 1. Kati 1829, Roza 1830, Emilija 1832, Šarlota 1833, Terezija 1836, Šandor 1838, Moric 1843 i Julius 1846.

Gore spomenuti veletrgovac Salamon Spitzer (str. 14) sigurno je ovaj Samuel.

Napadno je, da je i Spitzer Samuel rođen u Zagrebu a ne spominje se u nijednom popisu. Ako su obojica u Zagrebu rođena vjerojatno da su braća ili rođaci bili.

4. **Stiegler Ašer** ben **Abraham** primljen 1828, HM 2, otac Abraham St. br. 8) iz Güssinga, star 24 g. doselio se dozvolom magistrata u Zagreb 1790, trgovac, oženjen **Henrijetom Spitzer** 19 g. starom iz Lakenbacha 1807, sin Ašer 3/4 g. star.

Vjerojatno u rodu sa Jakovom Stiegler St. 2) »Voreteher der jüd. Gemeinde« rođenim u Trebitschu u Moravskoj, doseljenim u Zagreb 1787, ta Abraham je bio šest godina star kad je u Zagreb došao, pa nije mogao sam doći.

Ašer g. 1808 star 3/4 g., C nema o njem ništa. C1: Ana Stiegler, majka udova 66 g.; sinovi: Ašer 45 g., Samuel 32 g, i C2: Ana 67, Ašer 46½, Samuel 33. Majka se u St zove Henrijeta, u C1 Ana!

MU I/141: Ascher Stiegler m 5 IV 1864, rođen u Zagrebu, trgovac 58 g star, neoženjen.

Na podnesku 1851 potpis: Gebrüder Stiegler označuje sigurno Ašera i Samuela. (Datum smrti u HM nije tačan; 9. Nisan 5624 = 15 IV 1864).

5. **Palotta Aron**, sigurno iz mjesta Palota u Madžarskoj, prvi rabin zagrebački (1809–1943^{*}). Imao je brojnu obitelj, desetoro djece, i bio je veoma siromah »vere pauper«, kako mu zagrebački magistrat potvrđuje na putnici, obavljao je vjenčanja i u Karlovcu i Sisku. Opširnije o njem na str. 32.

6. **Schwarz Salamun** u P **Saul Hirsch** ne nalazi se u HM niti u ikojoj konškripciji a naravno niti u kojim Maticama budući da je 1849 (5 X) umro.

No napominje se u C kod **Adolfa Herzla**, koji je udovicu Sal. Schwarza oženio (1851) **Johanu r. Schlenger** (Güssing 1817), da je ova imala iz prvog braka šestero djece: **Leopold** 1837–1906, Jozef 1838, Daniel 1841, Amalija 1842, Karl 1845 i **Šarlota** 1850 udata za Deutscha u Petrinji, umrla u Zagrebu 1938.

Dalje saznajemo da je tolerancijalne takse plaćao 20 for. i spadao u VII. razred, dakle bio imućan čovjek.

To potvrđuju porezni iskazi iz 40-ih godina. Plaćao je bogoštovnog poreza 1842/43 : 60 for. i bio član odbora te godine; 1843/44 : 30 for.; 1846: 30 for.; 1847 : 30 for.

* Vjerojatno je u pitanju omaška te je Aron Palotta umro 1843. g. [Op. dig.]

Nadalje je imao 1843/44 dvoje djece u školi (po gornjem popisu bijahu to Leopold i Josef) te je platio uime školarine 24 for. i još dobrovoljno 5 for., a 1846 i 1847: 48 for.

U popisu članova ortodoksa nalazi se pod br. 10 a u popisu B2: br. 11.

Držim da je **Salamun Schwarz** onaj maldić tapetar iz Vel. Kaniže, za koga je Izak Löbl tražio dozvolu doseljenja, koju je i dobio jer se doista Sal. Schwarz već nalazi u gradskom popisu 1808. St. br. 7 kao obrtnik treće grupe, do 150 for. godišnjeg dohotka.

Vjerojatno, da je kasnije tapetarstvo zamijenio trgovinom.

Njegov sin **Leopolod** ili **Lavoslav** bijaše zakupnik soli u Zagrebu, imućan i veoma dobrotvoran čovjek a inače veoma skromnog načina života. Još za života dao je gradu Zagrebu dva stipendija za đake po 1000 Kr., a dva žid. općini. Podržavao je u općini instituciju Talmud-Tora.

Najveće djelo kojim je **Lavoslav Schwarz** pokazao svoju privrženost Zagrebu i žid. općini i svoje socijalno osjećanje bijaše Dom za nemoćnike.

Oporučno je naime Lavoslav Schwarz ostavio žid. općini iznos od 400.000 kruna s obvezom da se 200.000 K. utroši u gradnju, 50.000 u nabavljanje namještaja, a ostatak upotrijebi kao glavnica, kamati koje će služiti za uzdržavanje zavoda, koji će nositi ime Dom zaklade Lavoslava Schwarza a namijenjen je nemoćnim starcima i staricama zagrebačke žid. općine.

Predmnijevao je u oporuci, da će i drugi njegovom stopom ići i zakladu svojim prinosima uvećati, kako bi moglo kamatima biti uzdržavanje zavoda osigurano.

Dom je bio posvećen u zimi 1910 govorom nadrabina Dr. H. Jakobija, koji je ideju Doma Lav. Schwarzu sugerirao, i otvoren sa jedno deset nemoćnika (2 m. i 8 ž.).

Za vrijeme rata 1914–18 Dom je upotrebljen kao bolnica, kasnije su neke prostorije prepuštene đacima, neke općinskim namještenicima, koji u gradu ne mogoše dobiti stana.

Međutim je gore zlo bilo ovo. Neurošena je svota od zaklade propala jer se za nju kupio ratni zajam. Trebalo je naći

sredstva za uzdržavanje Doma. No trebalo je nasmoći napora sačuvati Dom židovskoj općini protiv raznih nastojanja da se Dom ustupi drugim nežidovskim socijalnim društvima.

Uspjelo je i jedno i drugo naporima tadanjega predsjednika općine **Dr. Huga Kona** i profesora **Dr. Gavre Schwarza**. U ispravnom svaćanju dužnosti židovske općine na polju socijalne skrbi zagrebačka je općina unijela već god. 1921 u svoj budžet za Dom: 30.000 Kr. koja je svota u narednim godinama povišena na 150.000 Din. Hevra Kadiša 10.000 Din i izr. gospoj. društvo 5000 Din. Godišnje sabiranje dalo je oko 60.000 Din a isto toliko darovanje u hramu. Ostatak potrebe namaknut je uplatama domara, koji su plaćali ali ih nije nikad bilo više od jedne trećine sveukupnog broja domara.

Tokom nekoliko godina trebalo je Schwarzov Dom proširiti te je g. 1931 izgrađeno desno krilo prinosima pojedinaca a broj domara je narastao na 80–90, a g. 1939 izgrađeno je i desno lijevo krilo te je tamo jedan dio novih prostorija udešen za siročad prema oporučnoj zakladi **Teodora Schillinger-a** (m 1937).

Schwarzovim Domom upravlja od općine izabrani kuratorij, a umjesto godišnjeg sabiranja osnovana je od podupiratelja »Društvo prijatelja Schw. Doma« komu je predsjednik **Oto Heinrich**.

Schwarzov Dom postao je uzorom za slične zavode žid. općina u Jugoslaviji.

Od porodice Schwarz-Herzl živi u Zagrebu:

1) **Amalija Schwarz** – Filip Deutsch: Eliza – Albert Wilczek: Dora – Aleksander Ehrmann i Ivan;

2) **Šarlota** – Leopold Deutsch: Johana – dr. Lustig; Gizela – Braun: Pavao; Paula – Ausch; Dr. Stjepan, advokat;

3) **Paulina** (Herzl) – Lederer: Vilma – Dr. Robert Farkaš, advokat.?

7. **Schuller Hirsch** (– Cevi) **Heinrich** b. Klonimos HM 3; potpisuje podnesak za osnutak škole (1840).

C: H. Sch. 1789 Pohrlitz, Moravska = Johana **Lobl**, Zagreb kćerka Franza (St 5) n 1795; 1811 Zagreb, Palota, doselio se 1806 kao 17 godišnji mladić.

Imao je 7 djece, među njima jednog sina **Karla** 1817.

MU I/199: Sch. H. 16 V 1868, 79 g. star, trgovac, rođen u Zagrebu(?). Datum smrti u HM 24 pLjjara 5626 valja ispraviti u 5628.

8. **Spitzer Herz** (Heinrich) HM 16.

C: S. H. n 1775 Lakenbach – Katarina Spitzer Lakenbach 1795, Zagreb 1813 Palota, doselio se 1806.

MU I/42: Sp. H. 30 XI 1860 Ung. Lakenbach, Handelspmann, 85 g. MU I/447: Katarina Sp. 1878, 90 g.

Djeca: 1) Roza 1814, 2) Albert-Tereza Herzl (br. 104), 3) Carolina - Pollak, Jaska, 4) Amalija - Stern, 5) Naneta.

Henrijeta Spitzer br. 4 sigurno je sestra ili Herza ili njegove supruge, jer je također iz Lakenbacha.

9. **Hirschler Geršon** (Georg) fali u HM.

C: H. G. – Tereza Stiegler, djeca: Samuel 1819, Rosina 1818, Adolf, Šarlota 1819/?? – Maks Bresslauer (br. 45), Ernestina 1825 – Wolf Bresslauer (br. 45), Hermina 1829 – Samuel Weiss (br. 112), Naneta 1835 – Johann Frankl (br. 69). U C2 star 72½ g., što ne odgovara slijedećem podatku.

Prema Sterbeprotokoll (1852–1858) br. 91: C. H. umro 4 XI 1857 u starosti od 70 godina, rodnom iz Mattersdorfa. Prema St. bio je u poslu Jakova Weissa te je 1808 popisao kao njegov namještenik 17 g. star, rodnom iz Lakenbacha. U Zagreb došao 1808.

Žena mu bijaše kći Jakova Stieglera (1797–1854) St. 2. Hirschler bijaše uz Bluma izaslanik općine za kancelariju u Budimu 1838 (str. 20).

U podnesku 1851 njegov je potpis na 4. mjestu.

10. **Schwarz Beer** potpisuje akt o namještenju Goldmanovom za vjeroučitelja. Stradao je kod izgreda protiv židovskih trgovaca jer su mu radnju zatvorili a njega iz grada izagnali (str. 18) :

Babeta - Samuel Hofman, Judita - Leopold Pollak: Milan, Robert.

Sinovi Anton br. 92, Samuel 93*, Babeta br. 56.

11. **Stern Salamon** HM 12, umro 1. dan Pesaha 1847 – identičan sa A1 **Salamon** rođenim u Zagrebu od oca Jakova.

* Ustvari su oba brata navedena pod brojem 96 (broj se ponavlja dvaput u popisu). [Op. dig.]

12. **Stern Elija b. Jakov**, brat gornjega HM 4, primljen 1828, umro 10 Hešvana 5625 – 23 X 1864.

C: St. Eduard n 1796 Zagreb – Naneta Spitzer Lakenbach 1801 (u rodu sa Spitzer br. 8), c Zagreb 1816 Palota, djeca: Roza 1817 – Albert Kornitzer Karlovac, Sigmund 1823 u V. Gorici (br. 109), Katarina 1826 – Leopold Bachrach, Karlovac c Zagreb 1850 Josefi vjeroučitelj, Jakob 1827, Josef 1831, Samuel 1833, Šarlota 1836 i Matilda 1840.

Eduard Stern je – Elija St. sin Jakova, rođen 1793 u Zagrebu A4* .

MU I/III: Ed. St. umro 23 X 1863, star 67 god.

13. **Epstein Samuel** HM 5, primljen 1828, umro 11 Tevesa 5626 – 29 XII 1865 – pogrešno, jer po MU I/174 je umro 19 XII 1866 a to odgovara 11 Teves 5627 – trgovac, oženjen, 85 g. star.

C: E. S. n 1790 Trencsen, udovac iza Nanete r. Lichtenstein, c 1819 u V. Kaniži (R. Santo), došao u Zagreb 1816.

Sinovi: Jacques 1822, Sigmund, braća: Ignac 1850 (br 19), Wolf 1805 (br. 20) Trencsen i Rokonstein Sigmund namještenik u poslovnici.

Da je S. E. bio ugledan član općine razabire se iz toga što kao treći potpisuje predstavku na sabor 1843 »u ime ostalih Židova«.

O njemu piše Barle (VjZA XI 128) ovo: »God. 1818 zamolio je biskupa Maksimilijana Vrhovca neki **Samuel Epstein**, knjigovođa kod trgovca **Jakova Stieglera**, da se smije naseliti u Laškoj ulici. On je već tri godine boravio u gradskoj jurisdikciji te se ovdje vrlo pohvalno vladao. Svojoj molbi priložio je dvije svjedodžbe svoga gospodara Jakova Stieglera i nadzornika dobara grofa Jurja Erdödyja – nekoga Ferde Tomekovića. U tim se svjedodžbama ističe njegova marljivost, okretnost i poštenje. Epstein bio je dne 2 svibnja 1818 doista primljen u biskupsku jurisdikciju, uz obične pogodbe: »als den Obliegenheiten der Gemeinde in der wallachisch-Gassen sich zu unterziehen, dem Burggrafen – Amts – gericht gehorsam und ergeben zu zeyn die Schutztaxe alle Jahre bey der Cassa zu erlegen, ruhig und ehrlich zu leben« ... Usprkos toj dozvoli,

* Vjerojatno je u pitanju omaška jer je Edvardus Stern u popisu iz 1812. g. naveden pod A1. [Op. dig.]

nije se Epstein naselio u Laškoj ulici, već je i nadalje ostao u gradskoj jurisdikciji. On je valjda poslije toga zamolio, da bude primljen u gradsku jurisdikciju, no gradsko poglavarstvo mu je molbu odbilo, pače se i posebnom predstavkom obratilo na ugarskog palatina i na ugarsko namjesničko vijeće, u kojoj se tuži na biskupsku jurisdikciju, da se ona ne drži strogo zakona kod primanja Židova.

Na tu se predstavku dne 14 prosinca 1819 sa strane biskupske odgovorilo da nije bilo nikakvog razloga, da se Epstein u jurisdikciju ne primi, budući da je već treću godinu u gradu boravio i pohvalno se zadržavao, tim više, što je na temelju prastare povlastice biskup mogao u svoju jurisdikciju primati, koga je htio. No Epstein se i onako onda nije poslužio dobivenom dozvolom, pa je i nadalje ostao u gradskoj jurisdikciji, a tekar kasnije se naselio u Laškoj ulici, pa je bio i sudac tamošnje židovske općine«.

S. Epstein je potpisan uz Mavru Spitzera i Josipa Kahna na listu upravljenom na varaždinsku općinu 25 maja 1938 (str. 18).

14. **Wolf Icig Lejb** nije inače poznat. Nema ga u popisu prinosnika tol. takse iz g. 1843 ili u popisu porezovnika iz te godine, 1844 i 1845 sa pet for. se nalazi, dočim iz onog 1843 fali.

15. **Hertmann Abraham Albert** HM6, umro 15 Ijjara 5627. MU I/182: A. H. 20 V 1867 trgovac, oženjen, 71 godinu star. Pročelnik Hevre Kadiše 1838 i potpisuje kupoprodajni ugovor zemljišta Mali Tuškanac od udove **Marije Cezarec** u opsegu od 450 četv. hvata za 160 for. (Rokovo groblje). Ugovor i mjernički dokumenat od Leonharda Zornberga u opć. arhivu (9 IX 1838 – VjZa V 91).

C : A. H. rođen 15 jula 1796 u Papa (Ugarska), oženjen sa Johanom Kohn, iz Mattersdorfa (1810), vjenčan 21 XI 1829 u Križevcu od Wolf Löwy-a, rab. zamjenika (assistant) iz Vel. Kaniže, došao u Zagreb 1820.

Ivana Hertmann je umrla 1907, 103 godine stara, dakle rođena 1804.

Obitelj je Alberta i Ivane Hertmann malne sva ostala i živjela u Zagrebu. Kako je veoma razgranjena zabilježiti ćemo ovdje samo drugu i treću generaciju.

A. II. Josip 1832 – 1920, trgovac koža – III. Albert, trgovac koža – Frida Engelsrath (E III)

IV: Dana – Mavro Sessler, Stanka – dr. Saša Frank, advokat.

B. H. Amalija 1834–1902, udata za Eduarda Sachs (br. 26), trgovac pokućstva – III. Josip, Milan, Ema ud. Segen (br. 100), Bogoslav, sudac – Irena Engelsrath (E III).

C. II. Fani 1836–1919, udata za Filipa pl. Deutsch (br. 29).

D. II. Paulina 1837–1923 udata za Wolf Bernsteina – III. Tereza ud. Salamon Benedik, Rudolf, Izidor, trgovac kože i Šarlota ud. Deutsch br. 29, II. IV: Marko, Slavko – Jelka Deutsch (br. 29): Mira – inž. Slavko Schmidek; Mirko (Bojan) – Magda r. Grünfeld; Vera – dr. Pollak advokat i Hanzi; Ela – E. Deutsch i Zdenka – inž. Sl. Njemirovski.

E. II. Naneta 1839–1913 udata za Josip Engelsratha, draguljara – III. Villim, Albert, Irena ud. Sachs (B. III.), Frida ud. Hertmann (A III), Ernst, Mici ud. Stern i Jelka. IV 1) Vera – Klaić, Nada – Dr. Radinger, Josip i Milan; 3) Josip i Mira; 6) Artur, Roza – Renner i Tea – Rapaport.

F. II. Jozefina ud. Mavro Hirschl 1840–1924 – III. Malvina, Dragutin, Ljuba ud. Kastl, Pava, Bogomir, dr. Ivo, Ana, Vladimir i Ema, IV Malvina – Heinrich: Zlata – Jul. Kollmann, Milka – inž. Hofman Teodor; Kastl: Milan i Dr. Dragan advokat Danica – Blühweiss, Zora – Dr. Blühweiss advokat i Vera – Strassberger; dr. Bogomir – Rika Benedik: Ljerka i dr. Mladen, liječnik.

H. II. H. Henrieta 1843–1916 udata Ignac Israel – III. Mirko Ilić, Klementina ud. Spitzer.

G. II. Šandor 1941*–1909, stolar – III. Albert, Celina – Lavoslav **Kohn**.

I. II. Ernestina 1845–1901 udata Antun Kohn – III. Lavoslav – Celina (G. HI), Dragutin: dr. Artur, liječnik.

16. **Spierer Jakov**, predsjednik općine 1938, u privatnim listovima popraćuje molbu upravljenu na varaždinsku općinu te piše ovako:... unsere Sache ist nicht so übel wie die Drohungen selbst, wir stehen bei unseren Herren in bestem Einverständnis und dürfte zu Ende alles zu zu unseren Besten ausfallen« (str. 19).

* Vjerojatno je u pitanju omaška te je Šandor Hertmannr rođen 1841. g. [Op. dig.]

Potpisuje akt o namještenju Goldmanovom i očitovanje za jednu općinu 1851.

MU I/197: I. Sp. 14 V 1867, rođen u Zagrebu, trgovac, oženjen, 65 g. star.

Nije vjerojatno da se u Zagrebu rodio oko 1802 jer se ta familija nigdje ne spominje. Napadno je, da se ne nalazi u HM a niti u popisu C ma da je živio u Zagrebu.

17. **Kahn Josip**, pročelnik Hevre Kadiše 1838 uz Alberta Hertmanna, a ipak se ne nalazi u HM.

C : J. Kahn 1794 Bungt Bayern – Šarlota Hirschl 1812 V. Kaniža, c 1828 Kaniža, Majer Santo, u Z. se doselio 1820: Laura 1829 – Leopold Hönigsfeld, c Zagreb 1858 Lengsfelder (Varaždin), Adolf 1836, Matilda 1841.

MU I/95: Josef Kahn, optičar, 31 V 1862, 66 g. star.

18. **Löffler Moše** b. Simon 1828 HM7, m 18. Adar 5626 – 5 III 1866. Isto tako MU I/157 M. L. zubar, oženjen, 70 g. star.

C: M. L. 1795 Holitsch (Njitra) oženjen sa Jozefa Palota (1817) u Zagrebu 1835 po rabinu Palota, došao u Z 1821. Imao je 10-ero djece. Najstarija kći (iz prvog braka sa Ružom Deutsch) **Amalija** udata za Arona Rotha učitelja, kasnije rabina u Šiklošu. Prvo njihovo dijete je prvi unos u neslužbene Mat. Rođ. 858: **Sigmund**, liječnik u Wienu, obrezanje je obavio Dr. Sachs.

Ostala djeca: Jozefa (iz prvog braka), Roza, Adolf, Ana, Ernestina, Tereza, Matilda, Berta i Hermina.

19. **Epstein Izrael Mordehaj** HM8, primljen 1828, 28 Tišri 5634; MU I/33 Ignac recte Natan E. rođen u Zagrebu(!), krojač, 19 X 1873, 70 g. star.

20. **Epstein Wolf** HM 15, brat gornjega, obojici je otac Cevi, m 28 Tišri 5633. Zanimivo istoga dana kao brat, samo godinu dana prije. U MU se ne nalazi.

U C spominje se kod brata **Samuela** (br. 13). Rođeni su u Trenčinu, Ignac 1800, Wolf 1805, prvi je došao u Z. 1816, drugi 1817.

Na podnesku 1851 nalazi se: Gebr. Epstein.

21. **Hirsch Benjamin** umro prije 1852, njegova supruga Rozalija (R 75) rođena u Pressburgu, umrla u 71 g., 1855.

(Weib des Benjamin Hirsch). U popisu porezovnika do g. 1845 sa godišnjim prinosom od 10 fr. (1842 : 15.36).

22. **Ornstein Lejb** = Jehuda Arje HM10, fali kad je primljen. To fali i kod drugih: Elhonon Hönigsberg HM11, Šelomo Stern HM12, David Watschl HM 13 i dr.

Umro je u Tamusu 5606 = ljeti 1846, zato se ne nalazi ni 1 u C ni u MU.

Leopold Ornstein imao je troje djece: **David** (br. 38), **Rozalija** 1815 udata za **Ignaca Sterna** starijega, **Naneta** 1817 udata za **Samuela Hönigsberg**.

Ova su dvojica potpisala utok protiv zatvaranja bogomolje starovjercaca.

Jehuda ili Leopold Ornstein igrao je veliku i glavnu ulogu u razdoru, koji je u općini buknuo poslije 1840 radi namještenja Goldmanova i radi reforma po njemu uvedenih u hramu. Kao gorljiv barnitelj rabina Palota i starog tradicionalnog ritusa došao je u oštar sukob sa većinom, te je radi uvredljivog svog nastupa bio iz općine na tri godine isključen (excommunicatus) a na tri mjeseca od svake časti u bogomolji. Poradi tih razmirica došlo je do raskola i općina se raspala na gradsku reformiranu i na laškouličansku starovjersku. Ova je brojila 28 članova a predstojnik je bio Ornstein. On je kupio grunt od **Stefana Hranitelja**, odnosno zamijenio ga za grunt »Zbirac«, što ga je biskup Haulik (str. 37) svojim laškouličnim Židovima dao u svrhu groblja uz godišnju najamninu od 4 for. 20 Kr. (28 X 1842) »S ztrani Obchinom Israelitov vu Jurisdictioni Szlavne Biskupije Zagrebačke vu laškoj Vuliczi vu Zagrebu pribivajučom i kmetom Štefanom Hranitelj ... Lebl Ornstein m. p. Vorsteher«.

Kad je L. O. 1846 umro sabrali su se laškoulički Židovi dne 24 VII 1846 u biskupskoj sudbenoj kući te ondje za suc a jednoglasno izabrali **Marka Singera** a njegovim namjesnicima **Josipa Figattnera** i **Alberta Stern-a** (Barle, VjZ XI, 120 str.).

Ova tri prvaka laškoulične općine zamoliše biskupa da im dade grunt, gdje će si hram sagraditi (str. 37).

Zanimljivo je ovo: U oči Nove Godine 1846 razdijelili su laškoulični Židovi odnosno njihov sudac Ornstein među či-

novnicima svoje jurisdikcije ove remuneracije: 1) Herr Burggrafen Franz v. Zengewall 30 fl., 2) Fiscal v. Rober 10 fl. 3) Oberstuhlrichter 10 fl., Vicegespan (an Zucker und Caffee) 8 fl., Šusterčić Richter 2 fl. (?), Fiscal Maloseg 10 fl., Hofrichter 4 fl., Traband 1 fl., Doktor Kopel 10 fl., Praefekt: Zucker und Caffee. Suma 85 fl. (Schwarz Vj Z XVI, 108).

23. **Blum David** umro je 1855 (24 I) u Zagrebu (R 40) a bijaše rodom iz Meseritsa u Moravskoj. C: D. B. 57 g. – Terezija 42 g. Djeca: Sigmund 6 g., Josef Leopold 4½ g., Amalija 15½ g., Ernestina 21 g., Sali Teveles guvernanta, Singer i Hönigsberg trgov. pomoćnici, Jos. Kohn i Sig. Blum naučnici.

Kako ovi podaci pokazuju bio je D. B. imućan, ta držao je guvernantu za djecu; imao je velik posao, ta zaposlio je dva pomoćnika i dva naučnika.

Iz popisa se porezovnika razabire, da je bio najjači porezovnik u općini, plaćao je naime (1843) 200 for. bogoštovnog prinosa i 85 for. tolerancijalne takse.

Bio je viškerat predsjednik općine (1833, 1843, 1847, 1853), ali i kad nije obnašao tu čast uzeo je učešća u općinskim poslovima; naročito u godinama 1838–40 za vrijeme proganjanja zagrebačkih židovskih trgovaca on upire sve sile, putuje u Budim da tu nedaću ukloni.

Oporučno je David Blum ostavio općini jedan sefer – tora, jedan porohes, nakit iz srebra na tori i 300 for. za gradnju hrama, osim već za života u tu svrhu darovanih 600 for. Za to je porodica tražila za njega haskaru. Nadalje je porodica tražila povrat zajma, što ga je D. Blum 1841 dao općini, 120 for. sa otpadajućim kamatima i povrat 3 Eszterhazi – srećaka.

Obitelj Davida Bluma odselila se iz Zagreba.

24. **Stiegler Samuel** sin Abrahamov, mlađi brat **Ašerov** (br. 4) HM31, primljen 1832, rođen u Zagrebu 1823. – **Rozalija Grünwald** iz Bistrice, m 14 II 1900 (16 Adar 5660): Johana – Jakov Friedländer.

25. **Weiss Abraham** b. Aron Arje HM29, primljen 1832.

C: Adolf Weiss n 1797 Bamberg – Julija Weiss 1801 Neusohl, c Waag Neustadtl 1820, došao u Zagreb 1820. Djeca: Samuel 1834, Sigmund 1837, Šandor 1841, Alfred – Emil 1848,

Rozalija verheirathet Singer in Boshek (Požega) **Slavonien**, rođena u Zagrebu, (jedna rubrika prazna), Samuel 1834, Sigmund 1837, Šandor 1841, Alfred – Emil 1848, Hermina 1845. Umro 1882 (gdje?), 19. Ijjara 5642.

Weiss Adolf se nalazi u popisu Laškouličana 1846, u opć. zapiscima 1843-47, plaća 30 for. poreza i 50 for. tol. takse, te prema tome spada među imućne.

26. **Sachs Mendel** sin Elijin HM21, primljen 1833.

C: Emanuel Sachs Schlichtigsheim, Preussen 1789 – Rozalija 1800, c 1818 Semere, Raab. U Z. se doselio 1828.

Sinovi: Moric 1819 Janoshaza, Eduard 1823 Janoshaza. I. A. Moric – Dr. Mavro – Graziella Fritzi 1834. Gradisca (kraj Gorice), c 1852 Trst, Treves: Viktorija 1852 – Maks Kremsir (27, I, 4) Matilda 1854, Heinrich 1858.

Dr. Sachs bijaše liječnik (i mohel), a u podesetim godinama predsjednik općine. Kao takav je izvanrednom agilnošću i energijom nastojao oko uspostavljanja jedinstva u općini, te je u tu svrhu sastavljao memorandume i podneske na oblasti, koji se odlikuju lijepim stilom, čistom logikom i toplim oduševljenjem za dobrobit i napredak općine. U upravu je općine uveo reda. Veći dio konskripcije u pedesetim godinama je on obavio, a vodio je i Matice 1858–1861 veoma tačno i uredno. Kako je bio vatren i odan sin svoje vjerske zajednice, dokazuje svijesni njegov odgovor na brošuru »Izraelićani u Hrv. i Slavoniji« (VjZA XII, 113).

Kratku biografiju i sliku donosi **Dr. Šik** »Jev. liječnici u Jugoslaviji« (str. 11).

II. **Hinko dr.**, uvažen advokat i građanin na Rijeci, te dugo godina predsjednik tamošnje žid. općine. Za svoje zasluge dobio je plemstvo »de Grič«: Maksa – advokat dr. Julije Mogan, Violeta – inž. Markus, dr. Niels, advokat.

I. B. **Eduard** – Amalija Hertmann (br. 15, B) c 1849 V. Kaniža, Wolf Löwi.

Djeca: Josip 1850, Ljudevit 1852, Sigmund 1854, Karlo 1859, Milan 1862, Bogoslav 1867 – Irena Engelsrath (br 15 E II), **Ema** 1864 – prof. David Segen (br. 100)

Ed. Sachs imao je trgovinu pukućstva, koju je poslije njegove smrti vodio sin Josip.

27. **Deutsch Icig** (Jichok) b. Menahem HM27, primljen 1839.

C: Ignaz Deutsch Sigetvar 1801, – Katarina Kremsir 1805 Szigetvar, c 1830, u Zagreb se doselio 1830: Klementina 1839 – Vilim Schwarz.

Umro (MU I/187) 1867 – 25 Aba 5627.

Po zanimanju bio je trgovac kolonijalnom i špecerajskom robom (na uglu Ilice i Bregovite ulice).

Na izornoj ispravi Goldmanovoj potpisan je na trećem mjestu.

I. Obitelj **Kremsir**: (po podacima Dr. Ljudevita Schwarza). Sestrična Katarine imenom Ruža, udova, preselila u Zagreb i imala djecu:

1) **Murat**, pobjegao kao medicinar 1849 u Tursku (valjda kao mađarski domobran), poturčio se i služio u turskoj vojsci pa se vinuo do časti kavalerijskog potpukovnika. Umro je g. 1878 povodom atentata koji je protiv njega izveden kao komandira isti dan, kad je austrijska vojska, krenula preko Save, da okupira Bosnu.

2) **Maks** otpremnik u Zagrebu, oženjen Viktorijom kćerkom Dr. Sachsa (br. 26, I A).

3) **Ivana** udata za **Josipa Schwarza**, poštara u Brdovcu: Dr. Milan liječnik, Zora udata Kanitz, Draga udata (Fuchs) Scharf.

4) **Paulina – Ignac Deutsch Bistra**: **Albert** knjižar, Josip sapunar u Krapini, Milan Njemčić veterin. inspektor u Zagrebu.

5) **Marija** – Josip **Guthard** pekar: Ljudevit, Artur, Wilhelm, Rudolf i Gizela.

6) **Regina** – Gustav **Weiller** trgovac: Dr. Makso advokat.

II. **Schwarz Vilim** n 1832. u V. Kaniži od oca bilježnika izr. općine. Svršio je osnovnu i trgovačku školu u svom rodnom mjestu te stupio u praksu u Aradu, zatim u Varaždinu, gdje je u veletrgovini željeza M. Leitner bio knjigovođa. 1856 pređe u službu **Ljudevita Gaja** u Zagrebu i postane upraviteljem njegove tiskare, pa je uređivao nekoliko godišnjaka »Danice«, u koju je i vlastite beletrističke sastavke uvrstio.

Sa Lavoslavom **Hartmanom** svojim šogorom pučkim učiteljem u Kaniži kupi knjigostiskaru Bokana (u Mesničkoj ul.) i postavi upraviteljem **Ignaca Granitza**, također pučkog učitelja u Zala Egerszegu, koji docnije bude njihov poslovni drug.

Hartman osnovao je kasnije knjižaru i štampariju pod svojim imenom, a iza njegove smrti preuzeše je **Kugli i Deutsch Albert** (br. 27, I, 4). Granitz je također osnovao posebnu štampariju za novine (Agramer Zeitung) i knjige (naročito za osnovne škole), iz koje se razvila današnja »Tipografija«.

I **Hartmann** i **Granitz** bili su u osamdesetim godinama članovi uprave općine, a prvi se naročito brigao za školu.

Od 1868 dalje V. Schwarz se bavio otpremničkim poslom. 1886 dobio je koncesiju za gradnju i pogon telefonske mreže u Zagrebu, koja je 1895 podržavljena.

U židovskoj općini uzeo je V. Schwarz cio život svoj živog udjela, te je u šesdesetim godinama bio predsjednikom do 1874. Pod njegovom se upravom gradio hram 1867. I nakon što je napustio predsjedničko mjesto bio je kroz 30 godina revan i autoritativan član odbora. Kako je pod njegovim predsjedništvovanjem bilo riješeno rabinsko pitanje izborom **Dr. H. Jacobia**, tako je njegovim nastojanjem također 30 god. docnije bilo riješeno pitanje vjeroučitelja na srednjim školama izborom **Dr. G. Schwarza**. Umro je 1905.

V. Schwarz imao je brojnu porodicu: 7 sinova i 7 kćeri. Od sinova su u Zagrebu živjeli ,dotično živu i danas: **Ljudevit** dr., **Albert** inž. inspektor građ. oblasti, jedno vrijeme član opć. odbora, umro 1930; **Hinko** veletržac vinom, također jedno vrijeme član opć. odbora i **Dr. Žiga** liječnik šef dječjeg ambulatorija, također jedno vrijeme član opć. odbora, Miroslav – Alice Hönigsberg, Srećko (Slavić), Helena – Dr. Pollak, Slavonska Požega.

Dr. **Ljudevit Schwarz** n 1858 postane advokatom u Zagrebu 1888. Još prije toga kao odvjetnički koncipijent bude kao prvi Židov 1887 izabran u hrvatski sabor, kojemu je pripadao do 1914, a u nekoliko perioda bio je delegat na zajedničkom državnom saboru u Budimpešti. Bio je referent zakona

o uređenju izr. bogoštovnih općina 1907, koji je opet uspostavio jedinstvo zagreb. izr. općine.

Obitelj **Schwarz** veoma je razgranjena u Zagrebu.

Vilimova braća bijahu:

I. Leopold: 1) dr. Albert kr. javni bilježnik u Brodu, 2) Miroslav i 3) Vilim, trgovci u Križevcima, 4) Dragutin, Dugoselo, 5) Adela – Rosenberg, Pisarovina: Hinko otpremnik, Zlata – Ernest Kardoš, Eliza – Feliks Hirschler i Zora – Leo Büchler, 6) Klementina – Ferdinand Berger šef stanice Zagreb, 7) Karolina – Žiga Sussmann: Dr. Lav odvjetnik.

II. **Karl** 4 kćeri: Karolina – Herlinger, Karlovac; Klementina – Herz; Adela – Hirschl, Glina i Berta – Neumann, Raven.

III. **Miroslav** dr. došao u Zagreb 1852 iz V. Kaniže, podžupanijski liječnik u Koprivnici: Adolf Daničić industrijalac, Željko i Dr. Dragutin liječnik.

28. **Epstein Josel**, Josef b. Naftoli HM 19, primljen 1836.

C: Jozua E. 1797 Neuzetlich, Böhmen – Terezija Lederer 1805 V. Kaniža, c 1835 Karlovac Palotta.

Djeca: Adolf 1847, Benedikt 1838, Ernestina 1840, namještenici Ed. Bachrach, Karlo Weiss i Moric Pollak.

U Zagreb se doselio 1806.

Jozua Epstein bio je predsj. općine 1843 i u tom svojstvu potpisao predstavku na sabor (str. 29). Nije umro u Zagrebu, jer se ne nalazi MU niti je datum smrti zabilježen u HM. Supruga mu bijaše iz Karlovca. Obitelj Lederer spominje se u Karlovcu već 1829 (VjZA X) te u popisu od g. 1839. Terezija tada već udata, dakako u tom se popisu ne nalazi.

Lederer Leopoldus, venit ad Baniam anno 1821 sub constitutione germanica, scriptas indultuales non habet verum toleratur habitat in Domo illmi D. Comitis Georgii ab Orsich = L. L. došao u Baniju g. 1821, spise o dopuštenju boravka nema, nego se trpi, stanuje u kući grofa Jurja Oršića.

Supruga: Ana, djeca: Eduard, Bernard, Jakov i Jozefina, nadalje servitores: Leopoldus Bahl famulus, služavka N. Carolina.

29. **Deutsch Benjamin** HM 18 bez oznake godine primitka.

C: Benjamin Deutsch 1793, Trebitsch, Mähren, – Jozefina Deutsch 1827 (! 1796–1857)

Rechnitz, 1823 Güns Weinrebe, u Zagreb doselio 1827, umro 1859.

B: »7. Benjamin Deuts polag Decretuma pokojnog gospođina Biskupa Verhovca letto 1827 u Jurisdictiu prijet, poradi čednog zadržavanja, koje vu svaki priliki dokazal je, na dalje u iztoj Jurisdictii ostati slobodan bude«.

Djeca: 1) Naneta 1822, Gross Magendorf bei Rechnitz – Hochsinger, Sv. Ana c 1849. Ona je dijete od prve žene, budući da je rođena 1822 a B. D. se sa Jozefinom vjenčao 1823. 2) Filip 1828 Zagreb, 3) Maks, Zagreb 1829 nastanjen u Sv. Ani, 4) Terezija 1832 udata Deutsch, 5) Šarlota 1835, 6) Jakob 1837.

I. **Deutsch Filip** – Feivel, Šrage b. Benjamin HM 66, primljen 1843 – Fani Hertmann (br. 15, C II) 1830–1919, drvotržac, umro 1919, star 96 g. Dobio je za sebe i sinove 1910 plemstvo »Maceljski«, a to su sinovi Vilima uzeli kao prezime.

II. Djeca: Vilim 1853–1926 – Šarlota Bernstein (br. 15 D), Albert 1867, Benko 1863–1923, Jozefina 1858 – Jac. Grünwald.

III. Vilim: Maceljski Gustav, Vladimir, Robert i Jelka – Slavko Benedikt.

Obitelj je Filipa Deutscha kako u židovskoj općini tako i na privrednom polju uvijek zauzimala odlično mjesto. Supruga Alberta pl. Deutsch: Matilda r. Ungar je predsjednica »Izrael. Ferijalne Kolonije« od osnutka tog društva 1914, koje imade dva doma, jedan u Crikvenici i jedan u Ravnojgori.

30. **Kohn David Herš** HM 24 David Cevi b. Šelomo Jehuda, primljen 1837.

C: Heinrich Kohn 1811 Mattersdorf – Kati Hirschler 1813 V. Kaniža, c 1835 Kaniža Löw, doselio se 1830.

Matilda 1837–1912 – Moric Hönigsebreg (br. 49, 2), Ludwig 1837, Jozef 1838, Karl 1840 rođeni u Zagrebu, Edmund 1842–1933, Sidonija 1844, Robert 1845 rođeni u Kaniži. – Umro u Zagrebu 1888. (MU 1/718). Potomci primili su prezime Kolmar.

II. Jozef: Mavro.

Edmund: Paula – Dr. Mayer, Berta – Iz. Bresslauer, Dr. Milan. Robert se prije rata odselio u Beč i tamo je umro.

31. **Heimbach** Lejb HM 26 Jehuda b. Joel, primljen 1837.

C: Leopold H. 1790 Altofen – Johana Löbl 1823 Sv. Ivan Zelina, c. 1833 Zargeb Palotta, doselio se u Z. 1833, umro 1880 star 95 g. MU I/511.

I. Djeca: Julijo 1834–1902, Ignac 1838, Jozefina 1840, Sigmund 1844, Paulina 1846, Edmund 1852–1916.

II. Emund: Lavoslav.

32. **Friedlander** Lejb HM 17 Arje Jehuda b. Jekutiel, primljen 1837.

C: Leopold Fr. 1796 Liptó Szt. Miklos – Rozalija Rozenberg 1826 Bonyhad, c 1849 Roth Zagreb, doselio se 1835.

Djeca: Karl 1852, Naneta 1853, Jakob 1856 – Johana Stiegler br. 24 i Sigmund 1860.

Prva se žena zvala Barbara Palotta, koja je imala sina Ignaca (1828 Zagreb) sa prvim mužem Jakob Fr. (!). Druga žena Roza prije udata za Morica Pollaka, Bonyhad, imala je od prvog muža dvoje djece: Johana 1844 i Leopold 1846.

Umro 1874 star 80 g. MU I/361.

33. **Eiland Abraham (Albert) Meir** potpisuje zaključak u predmetu osnivanja škole 1840 ali se ne nalazi niti u C niti u HM, te je po tome umro oko 1846, jer za 1845/46 bio je oporezovan sa 5 for. na godinu, a imao je tada jedno dijete u školi. C: Njegova udova Rozalija 54 g. stara sa tri kćeri: Johana 19 g., Tereza 16 g. i Lujza 13 g.

34. **Fischer Jozef** ne nalazi se u HM, no spominje se među potpisnicima Hevra-statuta 1854 na 16. mjestu, živio je dakle još te godine.

Ima dva Josipa Fischera.

1) Jedan je popisao u A: n 1784, u Z. došao 1789 a rodio se u Miskolcu (Str. 10).

2) Drugi je u popisu ST sin Filipa grobara (str. 10) rođen u Zagrebu, star 7 godina.

U popisu ST je Filip gradski Židov, dok je gornji Josip laškoulični. Ipak se samo na ovog Filipovog Josipa može od-

nositi B: 14. »Fischer Joseph kakti Rođenik (sic!) na dalye ovdi ostati y malu tergovinu terjati more«.

C: Joseph F. – 57 g. – Katerina 33 g.

C2: fali, ma da je u Zagrebu živio, jer se naredne godine rastavio od žene Kati Krivanek.

Rastava je obavljena u Karlovcu. Rabinski su senat sačinjavali zagreb. rabin Rokonstein, karlovački vjeroučitelj Aron Reich i trgovac Simon Funk.¹⁷

C: Fischer Joseph 1803 Zagreb – Naneta Weiss V. Kaniža. Godina je rođenja svuda drugačija. ST. 1801, C1: 1897, C: 1803 – a konačno što se podudara sa ST u MU I/32 Josef Fischer, kućarac u Vlaškoj ulici m 1860 star 60 g.

Fischer Franz je stariji brat Josipov n 1788 u Zagrebu. On se spominje i u C1 (1854: 60 g.), C2 (1855: 61½ g.), C te konačno MU I/153 umro 1865 star 78 godina, što je za deset godina više. Ako se otac Filip n Zagreb doselio 1797 nije mu se sin mogao roditi tu 1788. Stoga je ispravnija godina rođenja 1798 a starost 68 g.

Žena Naneta Gross 1805 Körmend, c 1825 (tamo, Bodanski). U B 24 spomenuta »Dovica Fischer već odavna u Jurisdikciji se nahaja y drugimi Sidovi koštu daje, zato tak dugo, dok vredna sebi iskase ovde ostat mogla bude« može biti Cecilija žena Josipa iz A, koja je 1854 umrla (R. 37). No starost od 80 g. nije tačna jer se ona rodila oko 1784. Podatak naime u A da je rođena 1794 je neispravan, jer je već 1804 (!) imala sina Sigismunda, a i sestra Terezija se rodila 1794. Nije poteškoća što je familija Filipa F. popisana 1812 u gradskoj jurisdikciji, a 1848 se popisala u Laškoj ulici, preselila se tokom vremena iz jednog dijela grada u drugi.

U drugoj polovici XIX vijeka ova porodica više ne obitava u Zagrebu.

U popisu prinosnika tol. takse nalazi se F. Franc 2 for. i Fischer (»Abschinter« – grobar!) 2 for. Fischer Josip u imeniku porezovnika 1846 sa 10 for., 1847 sa 6 for.

¹⁷ U razdoblju 1852-68 zabilježio je zagreb. rabin Rokonstein u svoj »Scheidungsprotokoll« još samo jednu rastavu, a i ta je obavljena u Karlovcu. Ostala dva člana rabinskog senata bili su zagrebački učitelj Aron Roth i općinski namještenik Majer Steiner.

35. **Stern Abraham** HM 22 bez datuma primitka m u dec. 1855 (Kislev 5616).

R 51: Albert Stern 7 XII 1855, 58 g Vlaška ulica.

35. B **Stern Abraham** b. Šelomo HM 47, primljen 1843, ženski krojač, m u januaru 1893 (Teves 5653), 77 g. star, rodom iz V. Kaniže.

C1: 1) St. Albert 49 – Katarina 47, Jakob 15

2) St. Albert 36 – Amalija 28: Samuel 6½, Benedikt 6, Jozef 4, Julius 2, Rozalija ½, Leopold Ledicki naučnik.

C2: K tomu Rikard ½, Stern Wilhelm 19, Herman Wolf 28 kalfe i Haberfeld Moric naučnik.

C: A St. 1816, Kaniža – Amalija Deutsch 1827 Nemesker (Sopron), c 1844 Zagreb, Goldmann, doselio se 1841.

Djeca kao gore i još: Emil 1855, Danijel 1856, Elvira 1861 – Albert Deutsch (br. 27, I, 4): Dr. Bogdan Njemčić advokat, Pavica – Dr. Liebermann, advokat.

Budući da je Abraham Stern umro 1855, nema ga više u popisu C (1858) te je tu ubilježeni Albert Stern – Abraham b. Šelomo, a kako je taj u Z. došao 1841, ne može biti u Hevra popisu 1840.

Bila su dakle dva **Albert Stern**. Dva se Al. Stern nalaze u popisu laškouličnih Židova u opć. arhivu iz g. 1846. Popis sadrži 21 ime od kojih je 12 pripadalo grad. općini a 9 separatističkoj laškouličnoj.

J B (1848) ima dva Alberta Sterna br. 5 i 16 u biskupskoj jurisdikciji.

B 5: »Stern Albert krojač ženski oprav polag Decretum vezdašnye Gospodina Biskupa vu lettu 1841. y polag napervo donešenoga y u originalu prokazanog Meštorskoga Lista Meštrijju iztu do sada tiral je, koju iztomu vu zmislu zakona najmre Art. 29. 1840 na dalje tirati dopušćase, opaskom vendar tom, da nikakovu drugu Tergovinu imati slobodan nebude, pod čem takodyer razumevase, da iz drugih Varashah nove oprave prinašati, prikuplijevati y takove ovde prodavati sloboden ne bude«.

B 16: »**Albert Stern** ovdí Rodjen malu Tergovinu tirati Dopušćenje Letto 1844. dobil ovde nadalye ostati malu tergo-

vinu tirati more, sako vendar prikupljevanje y Terstvo z-kožami iztomu prepovedase«.

Albert Stern br. 16 je Abraham iz popisa 1840, jer drugi b. Šelomo br. 5 se u Zagreb doselio 1841. Nije ispravno da je »ovdi Rodyen«, jer kod ubilježenja smrti rubrika »odakle« u opće nije ispunjena. A da se u Zagrebu rodio morao bi biti zapisan u popisima A i ST, a tamo ga nema. Je li bio u rodu sa porodicom Stern br. 36? U Haulikovoj darovnici spomenuti Alb. Stern, prvak laškouličnih Židova je ovaj Abraham Stern. O njegovoj porodici mi nije ništa poznato.

Sinovi drugog **Alberta Sterna** b. Šelomo B. 5 promijeniše prezime u »**Zvijezdić**«.

1) Emil – Milan trgovac u Zagrebu m 1908: Dr. Đuro advokat m 1927, Dana – Dr. Horn advokat i Drago.

U imeniku prinosnika tol. takse nalazi se jedan Albert Stern (2 for.). U listini opć. porezovnika nalazi se Alb. Stern 1845: 10 for., i u god. 1846 sa oznakom »Schneider« dakle je još jedan A. ST. bio u gradu.

36. **Stern Icig** b. Moše Jehuda HM 28, primljen 1837, m 10 Adara 5653;

36. B **Stern Jick-hok** b. Šelomo HM 71 primljen 1843.

Glede ove dvojice istoimenih ljudi, koji su i rođaci bili, postoji posvemašnja pomutnja i zbrka i u imenu i u datumu rođenja i smrti.

U popisu 1840 spominje se samo jedan Icig Stern, na statutima 1854 potpisana su obadva: Icik St. i Jic-hok St. Icig je varijanta hebrejskoga Jic-hok a ovom odgovara **Ignac**.

Dva se Ignaca Sterna nalaze u B i isto tako u C1 C2 C. U C je kod jednog pripisana oznaka senior, a kod drugog junior, no arak za ovu drugu familiju nije potpisan od Dr. Sachsa i pismo je drugo. Ipak iz oznake »senior« kod jednoga slijedi, da je poznat bio još jedan Ig. St. nazvan mlađi.

Ponajprije valja ustanoviti porijetlo njihovo:

A: I Jacob – Rosina

II Salamon 1790 (br. 11) Eduard 1793, Filip 1784

(Elija E. Jakob br. 12)

II Ignac

Ignac 1810

B2: »Ignac Stern Sin pokojnog Salamona Sterna kakti Rodjenik ove Vulice Tergovinu malu terja, pri koji na dalye ostati dopuščamuse, z tim zavezom, da vu buduće Vreme z Kosami (kožom) kak dosada tergovati smel ne bude«.

B3: »Ignac Stern Sin Philippa Sterna takajše ovdašnji Rodjenik vu pravici Terstva do sada terjanoga z tim zavezom ostavlyase, da kajti Mester kosarski nebi bil kose (kože) učinjene prekuplyavati ali takovem drugač teržiti sloboden ne bude«.

C: **Ignac Stern** sen. 1814 (C1: 39 g., C2 40½ g) Zagreb – Rozalija Ornstein 1814 (C1 38 g., C2 38 g.!!) Rezov, c 1837 Zagreb Palotta.

Djeca: Jakov 1838, Maks 1840, Rozalija 1842 – Jonas Aleksander, Sigismund 1846, Julius 1852.

Ignac Stern jr. 1812 (C1: 42 g., C2 43½ g.) – Katarina 1825; Amalija 1845, Jakob 1847, Regina 1849, Salamun 1852.

Nijedan Ignac Stern po ovom nije se rodio 1810 kako u A piše, a izvjesno je da se jedan rodio 1810 i to sin Filipov. Izgleda da je Filip još 1848 živio, jer nije obilježen sa oznakom »pokojnika« kao Salamun, no onda je napadno zašto ga nema u prvom popisu od 1840 u kojem su mu braća Salamun (11) i Elija (12), a ne nalazi se ni u HM u kojoj su također ubilježeni neki koji su umrli prije 1854.

Ig. Stern b. Moše Jehuda upisao se u Hevru 1837, prvi sin mu se zvao Jakov po djedu a drugi Max po očevu hebrejskom imenu. Taj je umro 23 V 1869 (MU I/224) 56 g. star u Vlačkoj ulici 10. To je bio Ignac Stern sen. Bilješka u HM da je umro 10 Adara 5653 neispravna je i pripisana kasnije od nekoga, kojemu porodica nije poznata bila. Ta se bilješka odnosi na Ig. Stern ml. MU II, 9/1893: 26 II 1893, Vlačka ul. 100, 81 g. star, dok u HM kod ovog Ig. Sterna nema u opće datuma smrti.

Prema tome je B2 Ignac St. prvi u C nazvan senior, a B3 je drugi u C nazvan junior.

Ostaje samo poteškoća da je taj B3 Ign. Stern Filipov po A rođen 1810 umro 1869 bio star 58–59 g., dok u MU piše 56 godina!

II. 1) **Jakov** 1838 – Roza Langraf: Leo, Guido, Ignac (Trst) i Žiga.

Jakov Stern osnovao je tvornicu kože 1869, koja i danas postoji te važi kao najveće industrijalno poduzeće ove vrste. Iza smrti očeve vodi tvornicu sin **Žiga**.

2) **Maks** (1840–1891) – Sofija Bresslauer: Oto, Ljuba – Dr. Oskar Weiss i Dr. Ivo.

Maks Stern bijaše veletržac vinom, gradski zastupnik te predsjednik izrael. općine 1883–1891. Sin **Oto** igrao je vidna ulogu u privrednim institucijama Zagreba, te je od 1908 član uprave izr. općine a 1912–17 bio je potpredsjednik. Umro je 1934 godine.

3) **Roza** (1842–1923) – Jonas Aleksander, Güssing: Samuel, Šandor, Ilka – Dr. Mavro Aleksander liječnik.

Jonas Aleksander bijaše trgovac žitaricama, jedno vrijeme grad. zastupnik, 30 godina predsjednik Hevre Kadiše 1883 do 1914. U toj časti naslijedio ga je sin.

II. 1) **Šandor Aleksander** je do svoje smrti 1829* razvijao izvanrednu djelatnost na karitativnom i socijalnom polju («Mercur», «Prehrana» i dr.), pa je za svoj zaslužni rad dobio plemstvo «Sesvetski».

2) **Samuel** se osobito istaknuo na privrednom polju osnivanjem mnogih industrija (pivara, tvornice ulja itd.). Kao stručnjak na gospodarstvenom polju pisao je mnoge aktuelne članke o ekonomskim pitanjima. Bio je predsjednik Saveza industrijalaca.

Porodica je Stern najstarija židovska porodica u Zagrebu te broji po muškoj lozi pet, a po ženskoj šest generacija:

1) Jakov, 2) Filip, 3) Ignac, 4a) Jakov, 5) Žiga, 4b) Maks, 5) Oto, 4c) Roza (Aleksander), 5a) Samuel, 6) Branko, 5b) Šandor, 6) Zora (Dr. Artur Marić), 5c) Gizela, 6) Štefa: Oto Vinski ,a djeca šeste generacije od Dr. Branka Aleksandra, Štefe Vinski i Zore Marić čine sedmu generaciju,

37. **Hirsch Icig** ne nalazi se niti u HM niti u C. Je li rođak Benjamina Hirscha br. 21?

* Vjerojatno je u pitanju omaška te je Šandor Aleksander umro 1929. g., kako potvrđuju podaci s Mirogoja. [Op. dig.]

U C1 C2 navodi se udova Tereza Hirsch 71½ g. stara te sin Adolf oženjen Babetom i 4 djece.

Taj bi Adolf mogao biti sin Iciga ili Benjamina.

R 69 Leon Hirsch sin Adolfa, dijete m 1855.

38. **Ornstein David** sin Leopolda (br. 22), ne nalazi se u HM, niti u C, jer je 1855 umro u 36 godini života (R. 39). U C1 se još spominje a u C2 njegova žena kao udovica Rozalija Sommer, Güssing 1833, c 1851 Güssing.

Djeca: **Samuel** 1853–1928 bio je uvažen član žid. općine i mnogo godina gabaj u hramu (br. 83).

39. **Palotta Zekel** je sin rabina Arona (br. 5). Zekel je pridjev za Jic-hok, nije unesen u HM.

Rabin Aron Palotta imao je 10 djece. Osim Zekela spominju se ovi:

C. Maks 1822 Zagreb – Julija Köstler 1824 Kaniža., c 1853 Kaniža, Fassel: Romulda 1857, Dubrava. Umro je 1880 u Zagrebu, 56 g. star.

Prva žena mu bijaše Hani Löwy, Waag Neustadtl, a rastavio se od nje 1858. Treća žena bijaše Ana iz Rechnitza m 1904.

C1 + C2: Wilhelm 30 g, Naneta 37 g. i Natan 36 g., Amalija (br. 40) i Katarina (br. 44).

Wilhelm je umro u Zagrebu 85 g. star (1913).

40. **Neufeld Abraham Hirsch**, HM 23, primljen 1838. C: Heinrich N. Deutsch Kreuz 1811 – Amalija Palotta (br. 39) 1826 Zagreb, c 1850 Roth, doselio se 1839.

Imao je sedmero djece i to dvoje od prve žene Fani Pick: Karlo 1842 i šest kćeri: Ana 1849 od prve žene udata za Samuela Lederera Kostajnica m 1923.

B8: **Heinrich Neufeld** »Dopuščenje ovde ostati dokazal nije y zato iztomu termin od mesec dana od ovde oditi dan je«. Ali on nije otišao iz Zagreba.

Neufeld je kaligrafski ispisao naslovnu stranicu Hevra Matice (Godišnjak izr. općine u Zagrebu I. 107 str.), upisao statute i unio prve upise u tu Maticu. Bio je prvi gabaj u »HK vom alten Ritus unter dem hochherz. Bischöfl. Jurisdiction in der Lachischen Gasse«. Pripadao je dakle vlaškouličkoj općini. Umro je 1869 (MU I/204 trgovac, 60 g.).

41. **Weiss Jehuda** b. Šelomo HM 33 primljen 1841, umro 25 Tamusa 5646 = 1886, a gdje?

Prije ovog imena u istom je retku prekriženo »Jekev«, a to je C: **Jakob Weiss** 1812 Polna – Johanna Weiss 1817 Karlovac, c 1839 Zagreb Palotta, doselio se 1837.

Djeca: Šandor 1840, Milan 1844, Julija 1847 – Heinrich Bresslauer (br. 45), zaposleni: knjigovođa Herman Kohn Szigetvar 1834, došao u Z. 1856, praktikant Leopold Rosenberg 1843 Karlovac (1857).

U C1 spominju se ovi: Moric Scherz 16 g., Jac. Horzecky 20, Jac Krauss 17 g. star.

U C2 osim prve dvojice još: Kürschner 16 g., Gerber Neffe 20 g. Ti podaci dokazuju, da je Jacob Weiss imao veliki posao. Njegova je tvrtka utemeljena 1844.

Dobio je kao prvi u Hrvatskoj plemstvo »de Polna« 1872: »In Anerkennung seiner Verdienste, die Er sich als Handelskammerrath und Repräsentant der Stadt Agram durch seine erfolgreichen Bestrebungen um Hebung der vaterländischen Industrie und Handels, nicht minder durch seine opferwillige Unterstützung gemeinnütziger und woltätiger Institutionen zur Förderung des Gemeinwohles erworben hat«.

Upodnesku 1851 potpisuje na drugom mjestu.

MU II/741: Umro 4 XI 1888 star 76 godina.

Sin **Milan** obnašao je razne časti u žid. općini, u grad. zastupstvu, u privrednim ustanovama te osnovao »Trgovački Dom«. – Umro je 1933 u starosti od 89 godina.

42. **Fleischmann Meir** ne nalazi se ni u HM ni u C. Među prinosnicima tol. takse u IV razredu: Moric Fl. 12 for. i plaćao poreza 1843: 40 for., 1847: 30 for., dobrovoljno za školu 5 for., prema tomu je spadao među imućnike.

43. **Sulcbach Josef** nema ga ni u HM ni u C, ali podnesak 1851 potpisuje i taj potpis pokazuje da je bio veoma vješt pisanju latinicom.

C1: Jos. Sulcbach 40 – Julija 30

C2: Jos. Sulcbach 41 – Julija 31

Namještenici C1: Fischer 18 g., Bruckner 17 g.

C2: Jos. Lineberg 18, Heinrich Rudolf 18, Gustav Mendelsohn.

Sigurno se iza 1853 odselio.

44. **Neuberger** Šemaja b. Moše HM 35, primljen 1841 m XI 1888 (MU II/742).

C: Simon N. Neuschloss (Saaz, Böhmen) 1802 – Katarina Palotta 1823 Zagreb, c 1839

Zagreb Palotta, doselio se 1836.

Djeca: Johana 1840, Moric 1842, Tereza 1844, Adolf 1846, Hermina 1848, Ludvig 1849, Berta 1851, Samuel-Robert 1860.

Bio je trgovac i doživio starost od 89 godina.

45. **Bresslauer** Moše b. Jošua HM 37, primljen 1841.

C: Maks B. Rođen u Daruvaru 1808 mešetar – Šarlota Hirschler 1819 (br. 9) Zagreb, c 1839

Zagreb Palotta, doselio se 1837.

Djeca: Heinrich 1839 – Julija Weiss (br. 41) 1847, m 1877; Paulina 1840, Karl 1841, Henrijeta 1844, Wilhelm 1845, Nina 1847, Sofija 1850 – Maks Stern (br. 36) i Tereza 1856.

Umro u Zagrebu (MU I/327) 1873 star 66 god.

Bilješka u MU da je rođen u Zagrebu nije ispravna. Porodica **Bresslauer** prebivala je u Daruvaru već prema koncu XVIII stoljeća. U Zagrebu su bila od te porodice tri člana: **Maks, Wolf** 1805 Daruvar – Ernestina Hirschler, također kći Georga (br. 9) kao i bratova supruga, 1825 Zagreb c 1851, doselio se 1864, m 1887 (II, 684) i **Dr. Jakob** 1814 Daruvar, u Z. došao 1853.

46. **Epstein** Eisik b. Naftoli HM 44, primljen 1842.

C: Ignac E. 1813 Neuzetlich Böhmen, neoženjen, doselio se 1833.

On je brat Josipov (br. 28) jer je također rođen u Neuzetlichu od oca **Naftoli**.

47. **Spitzer** Josef b. Moše HM 41, primljen 1842, m 1882, 69 g. star. Josip je sin Morica.

C: **Moriz** Spitzer n Güns, m 1841 (?) – Šarlota Spitzer, Lakenbach 1796, c 1815 Zagreb, Palotta, m 1878, 85 g. stara (II/444). Sigurno u rodu sa Heinrich ili Katarina Spitzer iz Lakenbach br. 8.

Djeca: 1) Josef 1815, 2) Sigmund 1817 (br. 48), 3) Ignac 1818, 4) Leopold 1823 (V. Gorica) – Julia Weiss, Karlovac, c 1845:

a) Artur, Gorica 1858 – Tereza Hochstädter: 1) Frida – Adolf Blau, 2) Margareta – Rudolf Hafner.

5) Herman 1825 (br. 103), 6) Karolina 1829–1902 – Josip Hochstädter (br. 76), 7) Amalija 1836 – Sami Spitzer, Jaska (br. 2), 8) Fani 1837 – Jakov Müller, Pakrac, 9) Matilda 1840 – Bruckner Samobor, 10) Heinrich 1841–1928, unuk: Dr. Ivo liječnik.

Spitzer Moric umro je 1843 (a ne 1841 kako C tvrdi), jer se nalazi još u popisu tol. takse za g. 1843 i to s najvišim iznosom iza Bluma, naime 90 for. Bio je sigurno i najjači porezovnik iza Bluma, jer je 1844–45 njegova udova oporezovana sa 50 for., 1846 njegovi baštinici (Spitzer's Erben) sa 60, a 1847: 70 for.

48. **Spitzer** Sisl, Jekutiel b. Moše HM 49, primljen 1842, m 1878, 63 g. – Terezija Spitzer n 1834 Güns, m 1878.

Djeca: Paulina 1856, Irena 1858, Henrijeta 1859, Artur 1861–1919: Dr. Žiga, liječnik, Ema 1868 – Žiga Weiss (br. 111) : Dr. Aleksander i Emanuel.

49. **Hönigsberg** Elhonon HM 11 primljen 1842, umro 1849.

B4: »Heinrich Hönigsberg poleg Decretuma pok. Gospodina Biskupa Alagovića, jošte letto 1837 u Jurisdictiu prijet. Mestriu kano Weissgerber, koji do sad tiral je, na dalje tirati sloboden bude«.

I. Samuel 1819 prema HM 34 primljen 1842 ali u našem popisu fali; jedno vrijeme predsjednik Hevre Kadiše m. 1877. – Poslije smrti tasta L. Ornsteina bio je S. Hönigsberg (iza Ig. Sterna) najgorljiviji zagovaratelj posebne konservativne laškoulične općine.

Djeca: 1) Leopold 1848 Varaždin, 2) Edo trgovac 1852: Lona – Rudolf Marić i Alice ud. Schwarz (27. II) ; 3) Dr. Bernhard odvjetnik, komu je jedini sin Dr. Stjepan umro u ratu 1915, i Johana 1850.

II. **Mordehaj** ili Moric HM 52, primljen 1843, n 1830, također fali u popisu, podržavao je nakon sagrađenja hrama 1867 u

sedamdesetim godinama posebnu bogomolju po starom obredu, ali se nije zagrijavao za autonomnu ortodoksnu općinu, koju su osnovali Josip Hochstädter i Josip Engelsrath.

Moric Hönigsberg bijaše oženjen sa Matildom Kohn (br. 30) a umro je 1892.

Njegov sin **Leo** arhitekt 1861 bio je potpredsjednik općine a 1907–1912 predsjednik. Umro je 1912.

50. **Goldzieher Meir** prema popisu primljen 1843, ali u HM ga nema.

C: **Markus G.** 1809 Kitze (Wieselburg) – Ema Goldschmidt 1813 Bielitz, c 1836 Baden (Wien); Sinovi: Alfred 1859, Stevo 1860.

Na popisu 1851 je na 3 mjestu, a 1847 plaća 20 for. poreza, dakle spada među imućnije, jer dobrovoljno plaća za školu 6 for.

R 67: Johanna G. 3 VIII 1856 43 g. iz Kutine, m u Zagrebu, Duga ul. 329, možda rod Marka!

51. **Palotta Izrael** (bez daljnjih podataka, sigurno sin rabina Arona) br. 5 i br. 39.

52. **Klein** Ješaja b. Šalom HM 50, primljen 1843.

C: Aleksander Kl. 1816 Bonyhad – Regina Kornitzer 1816 Varaždin, c 1836 Karlovac, Palotta. Imao je 7 djece. Umro je u Mrkopalju a pokopan u Brodu n/K 1870. Drugih podataka o toj familiji nema.

53. **Steiner** Meir b. Šelomo HM 53, primljen 1843, m 4 Hešvana 5654 – 1893, gdje?

C: Markus St. 49 g. – Naneta 46 g.: Josef 18, Ignac 12, Maks 10, Fani 19, Katarina 14 udata Jos. **Fröhlich**, Šarlota 9 udata Johann **Frankel**. Treći sin je **Dr. Makso** St. odvjetnik, jedno vrijeme predsjednik odvjetničke Komore u Zagrebu, m 1917.

54. **Stern** Sisl, Cevi b. Jakov HM 57, primljen 1843, nalazi se među starovjercima u popisu 1846.

B 21: »Heinrich St. letto 1843 u Jurisdictionu prijet pismo pokazal, y zato na dalye ovde ostati y ženske oprave delati smijo bude«.

C: H. St. 1817 V. Kaniža – (Fani r. Lustig) Paulina Kuh Varaždin, doselio se 1841: Moric 1849, Adolf 1856; MU II/663: St. Hinko 13 III 1886 krojač, 73 god.

54/b **Stern Sigmund**. Sisl b. Elija (br. 12) HM 65, primljen 1843 – m 23 Aba 5638 = 1878, u MU ga nema. U C je s opaskom da sada stanuje u Vel. Gorici, ali ga nema u popisu ovog mjesta.

55. **Sternberg Todros** primljen 1843 više se nigdje ne spominje. Ime Todros dosta se rijetko spominje te mislim, da je Todros = **Tobija** Sternberg u Požegi, koji se hebrejski zvao Todros. Umro je 1882 star 80 god., bio je oženjen kćerkom rabina Krakauer. Potanje o toj pordici VjZ 1908 str. 212.

Tobija St. vodi se do 1847 kao porezovnik sa godišnje 5 for., a g. 1844 ima jedno dijete u školi.

56. **Hofman Samuel**, Kohen HM 54, primljen 1843.

C: S. H. 1808 Steinamanger – Babeta Schwarz 1817 kćerka Bera (br. 10) c 1841 Zagreb, Palotta, doselio se 1827. Imao je 6-ero djece: Julius 1842, Jakob 1844, Aleksander 1846, Naneta 1849, Judita 1852 – Leopold Pollak: Milan i Robert, Hermina 1856 umrla kao najstarija domarica u Schwarzovom Domu 1931.

Sam. Hofman bio je kaligraf i slikar kao i njegov sin Julius.

57. **Epstein Jakov**, primljen 1843 je sin Samuelov (br. 13) rođen u Zagrebu 1822.

Za čudo da nije ubilježen u nijednom popisu kao samostalan član općine, osim u podnesku 1851 (na 5 mjestu) niti u C1 1854 ma da je onda predsjednik općine bio.

U junu 1853 naime došlo je do izmirenja između gradske i laškoulične općine, ne toliko iz njihovog nagona da opet uspostave jedinstvo općine nego pod pritiskom oblasti (banska naredba 6 IX 1852, br. 8371) koja »da se njihova ostarjela okorjelost obuzdavi i razdoru po anarkiji zaudarajućem konac učini« određuje, da svi Židovi u Zagrebu sačinjavaju jedno nerazdruživo tijelo u opć gospodarskom obziru, da za sve imade voditi Matice jedan rabin, koji mora biti nazočan (!) kod vjen-

čanja, obrezivanja, pogreba i razženjenja (VjZ XVI, 110 str.), Nakon izmirenja postojala je jedna općina sa dvije sinagoge. Tada bi izabran 19 VI 1853 Jakov Epstein za predsjednika i on tom prilikom izrekne velik programni govor, kako treba općinu konsolidirati, ojačati i njene institucije izgraditi. Poradi trajnog spora u općini već više od 10 godina, ljudi su malo težili za častima u općini, što se vidi iz zaključka, da oni koji ne prihvate čast I i II predsjednika, moraju platiti penale od 36 for. (= 2 × 18 = hebrejski ChJ), a koji ne prihvate čast odbornika 18 for.

Doista je i Jakov Epstein samo godinu dana obnašao predsjedničku čast, preslab da laškouličanske separatiste umiri, odreče se časti 1854, a naslijedi ga **Dr. Moric Sachs**.

Jakov Epstein se mnogo trudio oko osnutka **Humanitätsvereina**, koji i danas postoji pod imenom »Društvo čovječnosti« sa isključivo karitativnom svrhom.

O tom Humanitätsverein u obavješćuje anonimno dopisnik »Allgemeine Zeitung des Judentums« Dr. H. Philippson 1846, br. 30, te je vrijedno taj cijeli dopis priopćiti:

»Agram (Croatien) im Mai (Privatmitth.)

Der Zustand der hiesigen Gemeinde ist im raschen Heben begriffen und kann alledings nur belobt werden. Wir haben jetzt eine wenn gleich etwas beschränkte doch anständige, wüdevolle Synagoge, in welcher sowohl die gediegenen erbaulichen Vorträge des verehrten Herrn Rabiners **Goldmann** – die auch meist einen grossen Kreis christlicher Notabilitäten versammeln – wie auch die Leistungen des aus Knaben mehrerer hiesigen Familien gebildeten Chorus unter Leitung des hier geborenen und in Wien tüchtig musikalisch gebildeten Cantors Herrn **Schwarz** den Gottesdienst zu einem wahrhaft erhebenden gestalten. Doch beschränkt sich das Wirken des Herrn Rabbiners nicht nur auf jenes im Gotteshause, sondern dankt man ihm auch die Regelung des Armenwesens, die Anregung zu der nun bestehenden, höheren Orts sankzionierten Israelitisch-deutschen Lehranstalt, – wo derselbe selbst den Religionsunterricht leitet, auf deren Leistungen in hebräischen

und deutschen Lehrgegenständen unter Leitung der tüchtigsten, pädagogisch gebildeten Herren Lehrer **Lustig** und **Fleischmann** – welches Letzteren Scheiden bedauernd erwähnt werden muss – mit voller Befriedigung hingewiesen werden kann. – Und so giebt sich im Ganzen eine würdige Strebsamkeit, ein Sinn für das Schöne und Gute kund, der auch erst vor Kurzem durch die Gründung eines »Humanitäts-Vereines der agramer israelitischen Jugend« auf so glänzende Weise dargethan wurde, das Sie ausnahmsweise wol eine Auseneinandersetzung gestatten. Dieser Verein – auf Anregung und durch den Feuereifer und viele Opfer eines einsichtsvollen jungen Mannes, des Herrn **Jacques Epstein**, gegründet – umfasst, laut dem tüchtigen, von der hiesigen löbl. Behörde bereitwilligst in geneigten Ausdrücken genehmigten Statuten, folgende Bestrebungen, die hier angeführt werden können, weil der Wirkungskreis nun klein und die Sympthie für das Unternehmen gross ist. So haben ausser bedeutenden Spenden, die zur Einrichtung von vielen Gemeindemitgliedern und Anderen in edler Bereitwüligkeit dieses Humane Institut zu fördern eine erkleckliche Anzahl werthvoller künstlicher Handarbeiten und anderer Gegenstände eingeliefert, deren Verlosungsertrag sehr erheblich werden dürfte.¹⁸ – Die Zahl der Mitglieder, welche bei der (durch eine begeisternde Rede des Herrn Rabbiners und einige eindringliche, gut gewählte Worte des Begründers und Direktors Herrn I. Epstein interessanten) Begründungsfeier wie ich glaube 50 war, ist nun nahezu an 80. – Die Zwecke sind:

Unterstützung: An Kindern unbemittelter Eltern als Hülfe zu Studien, ferner um zur thatkräftigen Erlernung von Handwerken hinzuwirken, endlich an Waisen und Wittwen etc.

¹⁸ Zur Vermehrung des Fonds wurde gegen ein massiges Entrée, von dem Direktor eine musikalisch-deklamatorische Akademie veranstaltet, worin sowohl derselbe als dessen Brüder, der Kantor – ein Violin Virtuose (die nebenbei gesagt bereits in mehreren öffentlichen Konzerten rühmlichst sich hervorthaten) – und noch einige Herren und Fräulein, alle israelitischer Religion, einen glänzenden Erfolg erzielten. Koresp.

Belehrung und Unterhaltung: durch das Lesezimmer und die Vorträge.²⁰

Weckung und Belebung eines religions-sittlichen Sinnes, in Folge dessen streng moralisches Betragen und die Mitwirkung zur würdevollen Gestaltung aller öffentlichen religiösen Vorkommenheiten – stets im Einvernehmen mit dem Herrn Rabbiner erzielt werden soll.«

Kao zanimiv podatak o Humanitätsverein, kojemu su većinom mladi ljudi pripadali neka služi čestitka u Dodatku.

U ovom društvu bio je dugo godina predsjednik **Guido Stern** (br. 36, III), a sada je već više godina liječnik Dr. **Milan Schwarz** (br. 27, 2, 3).

Ovih 57 bili su članovi Hevre do 7 Adara 5643 t. j, do proljeća 1843. Ali u HM ima još članova primljenih do g. 1843 a ne uvrštenih u ovaj popis: 1) Singer Kopl 14, 2) Figatner Josip 20, 3) Schweizer Zalman 25, 4) Spitzer Abraham b. Naftoli 27, (1834), 5) Rosenfeld Izrael 30, 6) Zaghafit Aron 30, 7) Rotter Isak 45, 8) Weiss Aron b Jehiel 46, 9) Stern Cevi b. Jakov 57, 10) Oswald Josip 62, 11) Weiss Meir b. Meir 67, 12) Deutsch Jakob b. Benjamin 73 (br. 29, b), 13) (habohur = dječak) Stern Jakov Elija, b. Jic-hok hakohen 74,14), (habohur) Stern Jakov b. Abraham 75, 15) (habohur) Stern Moše b. Icig 76, 16) (hab.) Neufeld Kalman 77.

Prema br. 36 su Jakov i Moše = Maks sinovi Ignaca Sterna hebrejski zvanog Jizhok b. Moše Jehuda, stoga nije ispravno očevo ime kod jednoga **Jizhok** a kod drugoga **Icig**, ma da su oba naziva kongruentna. Vjerojatno je napokon, da je otac Ignac Stern, budući da je u Hevru upisao svog mlađeg

²⁰ Das Lesezimmer, geziert mit einer Gallerie berühmter Männer, besonders Israeliten, worunter auch das Porträt des Red. d. Blätter, einige seltene Exemplare, wie z. B. Menasse ben Israel, Amsterdam; Rabbiner Max Aelyon (Aylon, rabin, Amsterdam), ec. enthält eine werthvolle Bibliothek, 18 bis 20 Zeitschriften, worunter mehrere jüdische und diese in mehreren Exemplaren. Durch die Bemühungen und die hohe Kunstfertigkeit des Kaligraphen H. **Hofmann** ist Alles auf das Glänzendste ausgestattet. Vorträge, meist moralischen, auch launigen Inhalts hielten bis nun die Herren Lehrer **Lustig, Fleischmann, Jacques Epstein, G. Spicer, Joh. Frankl**, und versammelten diese stets fast sämtliche israelitische Einwohner

sina Moše, u isto vrijeme, ako ne već prije upisao starijeg sina Jakova.

G. 1843 brojila je dakle Hevra $57 + 15 = 72$ člana i 4 dječaka (habohur) na zadnjem mjestu napomenuta.

Do g. 1850 pridošli su ovi: 1) Pick Jozua, 2) Hochstadter Josip 1848, 3) Stern Samuel b. Moše Lejb, 4) Deutsch Abraham b. Eliezer 1847, 5) Fischer Jakob 1844, 6) Betlheim Jakob 1846, 7) Eichner Salamon 1844, 8) Baumgartner Lavoslav 1846, 9) Hirschler Abraham b. Gerzon 1844, 10) Rosenberg Jic-hok 1847, 11) Deutsch Jakob b. Šemuel, 12) Sauerbrunn Saul b. Meir 1848 (sigurno sin br. 92) = ukupno 12.

Neki su od ovih u Hevra-popisu avedenih prije 1850 ili umrli ili se odselili (1, 6, 14, 21, 22, 33, 37, 38, 42, 49) svega deset.

Od gornjih 72 valja dakle odbiti 10 a pribrojiti $12 + 4$ dječaka = 78. K tomu pribrojiti ljude istim imenom (br. 35, 46, 54) = 3. No bilo je i članova općine koji nijesu bili članovi Hevre, stoga se može velikom izvjesnošću tvrditi, da je g. 1850 bilo oko sto članova u zagrebačkoj zid. općini.

B. ALFABETSKI POPIS PREMA KONSKRIPCJI C

58. **Angelus Jakob**, Rechnitz 1822. – Šarlota Fürst, sigurno kćerka Jakova (br. 71) Zagreb 1836, c Zagreb 1861 Eisner, doselio se 1843: Roza, Julius u Zagrebu bank. činnovnik u m.

59. **Bauer** Ignac HM 51, primljen 1856 a potpisao statute već 1854: I cig Ber Pauer, n Mattersdorf 1793 – Šarlota Pollak 1793 (..... Ignac 1797 – Šarlota 1803) po zanimanju namještenik izr. općine, m 1857.

B6: »I. B. Kakti Sahter prijet, kak takav na dalye u Jurisdictioni ostati more y sebe čednog izkazati moral bude.«

1) **Julio** živio u Karlovcu: Robert – Neli **Wasserthal**; Otac: **Salamon**, 1843–1917) trgovac u Zagrebu i mnogodišnji gabaj u hramu, rodio se u Draganiću gdje mu je brat **Hinko** živio do smrti kao trgovac. Sin **Lavoslav**, trgovac u Zagrebu.

Kćeri Julija Bauera Sabina i Helena ud. Berkeš u Bjelovaru i Loti ud. Schwarz.

2) **Katarina** ud. Ignac Hafner u Karlovcu: Lina – Julio Weiss, Karlovac.

60. **Baumgärtner** Leopold, HM 60, primljen 1846. n 1814 Földvar – Tolna – Šarlota Feigelstock, Kaniža 1930*–1912, c Kaniža 1848 J. Löbl rab. asistent, doselio se 1840, m 1896 bez djece, trgovac manufakturom. Na podnesku 1851 nalazi se njegov potpis dva put.

61. **Betlheim** Jacob HM 58, primljen 1846, n Kaniža 1810–Rozalija Kaufmann 1830, Güssing, c Zagreb 1849, doselio se 1841, po zanimanju krojač.

B20: »I. B, letto 1845 u Jurisdictiu ovu prijet iz zroka, jerbo Meštarskoga lista pokazat nije mogo, nalogu je dobio, da za tri Meseca Meisterstück napraviti y takav izkazati mora«.

1) Jozefina; 2) Adolf, advokat; Gjuro, umro u ratu; 3) Milan trgovac konfekcionom robom – Melanija Naschitz (br. 82*): Pavao trgovac, Ivo umro u ratu, Dr. Stjepan liječnik.

62. **Braun** Moric 1826 Surany (Njitra) – Katarina Langraf, Pressburg 1827, c Pressburg 1849, R. W. Schreiber, doselio se 1846, po zanimanju poplunar: Kamila, Ferdinand, Selim, Wilhelm, Viktorija, Hermina – Langraf Aleksander, Glina, Oto poplunar u Zagrebu. U podnesku 1851: M. Braun.

63. **Brill** Josef, n 1797 (Lengyeltot (Somogy) – Amalija Löbl – Spitzer 1814 Sv. Ivan, doselio se 1818, 1844 stanovao u Petrovini (Draganići).

B9: »I. B. dokazal da letto 1840 u Jurisdictiu prijet y uvik sebe čednog izkazal, ter z Birsom y z Medom terguval je y zato nadalye y ztim zavezom, da čednog sebe izkazati ima u Jurisdictii ostati Dopuščenye dajemuse.«

Statute potpisuje na 22. mjestu.

Djeca: Samuel, Naneta i Julius.

63B. **Cohen** Ignac – Šarlota Weiss: Amalija n Zagreb 1819, udata za Dr. med. Sigmund Koppel 1836 Pest. Ubilježeno u C a zasvjedočeno od I. Hirschler i H. Bresslauer.

Ovaj Ignac Kohn je možda sin Simona Khon A. VII a supruga **Šarlota** Weiss bit će kći Jakoba Weissa, ST1 rođena

* Vjerojatno je u pitanju omaška te je Šarlota Feigelstock rođena 1820. g., kako potvrđuju podaci s Mirogoja. [Op. dig.]

* Vjerojatno je u pitanju omaška jer je Melanija Naschitz spomenuta pod br. 83, a ne 82. [Op. dig.]

oko 1797. Ime se te obitelji nigdje inače ne spominje, sigurno se već prije 1840 iselila.

64. **Deutsch** Albert 1813 Gyömörü (žup. Féhér) – Goldine Schwarz 1815 Zagreb, c 1837 Zagreb Palotta, doselio se 1834.

Amalija 1841, Alois 1843, Rosalija 1845, Berta 1850, Josef 1852, Ludvig 1857, m 1878(?).

Abraham b. Eliezer HM 55, primljen 1847. Ako je u istinu Goldina Schwarz u Zagrebu rođena 1815 onda je tu tada prebivala neka obitelj Schwarz, ali to može biti samo Salamun Schwarz ST 6 jer je taj rođen oko 1787.

65. **Ehrenreich** Ignac n Drovišnje (ž. Arva) 1808 – Rezi Bankner od tamo 1815, c 1830, doselio se 1848. Kćeri rođene u Zagrebu: Sali 1841 i Neti 1843.

B13: »Poradi Ehrenreicha Ignaca, koji polag Suda, kojeg u Kriminalnoj pravdi dobio je, od ovdje oditi ima. Gosp. Sucu Schostarichu Naloga data je da takovoga za 14 dana otpraviti ima«.

U popisu 1846 nalazi se među laškouličnim Židovima. U vrijeme konskripcije stanovao je u okolini Siska (Dužice).

66. **Eichner** Samuel HM 59, primljen 1846, 1817 Bonyhad – Julija Ungar Güssing 1818, c 1846 Jaska, Goldmann, doselio se 1844.

B26: »Letto 1844 ovdje prijet iz Jaska, jerbo kakoti sambolpisma nema, zato Meisterstück za tri mjeseca načiniti ima,« Bio je dakle obrtnik. Nalazi se u popisu Laškouličana 1846, no već 1845 vratio se u gradsku općinu sa Rottmanom i Wellischem (13-III an das Burggrafenamt), na statutima potpisuje Salman Segal (Levi) Eichner.

67. **Eisen** Josip ne nalazi se u konskripcijama, nego u popisu Laškouličana 1846 sa dodatkom »Fremder« no prebivao je stalno u Zagrebu, jer je 1854 potpisao statute. (U Godišnjaku ima se mjesto Josef Eisik u popisu imena čitati Eisen).

R57: umro je 1856, star 59 g. a rodnom bijaše iz Galicije. Čini se, da je ipak identičan sa Jos. **Eisner** u popisu prinosnika toler. takse iz g. 1843.

68. **Figatner** Josip HM 20, primljen 1843, n 1801 Krakov – Šarlota Stern Zagreb, c 1846 Zagreb, Stössel rabin starovjeraca, doselio se 1818, m 1872.

B28: »Kakoti Decenavuchitel ovdi prijet, nadalye kao takav ovdi ostati tergovinu vender terati smel ne bude.«

G. 1846 bio je pročelnik Laškouličana, vazda gorljiv pobornik posebne starovjerske općine.

Imao je 10-ero djece: Adela – Dr. Hinko Sachs (br. 26), Roza – Josip Sachs (br. 26), Dr. Aurel odvjetnik na Rijeci.

69. **Frankl** Johann 1824 Ung. Brod – 2. žena: Naneta Hirschler 1835 (br. 9) Zagreb, c 1855 Zagreb, Rokonstein, doselio se 1842: Malvina, Georg, nećak Alois knjigovođa, Karl Bresslauer Geschäftspraktikant Zagreb 1841. Nije zabilježen u MU te je sigurno umro izvan Zagreba.

70. **Fürst** Heinrich 1815 Körmend – Babeta Steiner 1818 Papa, 1844 Kaniža Löv, doselio se 1844. Potpisan je na podnesku 1851.

71. **Fürst** Jakob 1798 Körmend – Regina Fischer 1811 Zagreb, c 1829 Zagreb, Palotta, doselio se 1827.

B 12: »Jacob Fürst ima za 14 Dan dopuščenje dokazati, ar drugač odpraviti se ima.«

Heinrich jun. (1830–1905) – Berta Kuh (1837–1901) 1854 Varaždin, Hirschenhauser: 1) Elizabeta, 2) Robert, 3) Sofija, 4) Jozefina, 5) Jakov, 6) Karolina, 7) Ignjat, 8) Makso, 9) Melanija, 10) Milka, 11) Dragutin. Maks 1832 – Helena Morpurgo 1832 Gorizia, 1854 Gorizia–Gentili.

Supruga Regina može biti kćerka Filipa Fischera St 9 ili Josipa Fischera A IV.

Jacob Fürst potpisuje podnesak 1851.

72. **Guthardt** Josip 1821 Veszprem – Marija Kremsir 1832 Osijek (br. 27, 5), 1849 Osijek, Steiner. Doselio se u Zaprešić 1844: Ljudevit, Artur, Gizela, Wilhelm i Rudolf.

73 **Heksch** Samuel 1814 – Terezija Weiss 1826 Zagreb, 1844 Zagreb, Goldmann, doselio se 1822.

U Zagrebu rođeni: Helena i Alfred, u Budimpešti Johana. Odselio se u Budimpeštu i umro tamo 1859. G. 1847 plaća 25

for. poreza i 2 for. dobrovoljno za školu. Inače se to ime nigdje ne spominje.

74. **Hertmann** Samuel 1815 Papa – Rozalija Spitzer 1833 Zagreb, 1853 Zagreb, Rokonstein, doselio se 1844.

Samuel je brat Albertov (br 15). Potomstva nema.

75. **Hirsch** Adolf 1822 Gross Magendorf – Babeta Frei 1825 iz istog mjesta, 1843 Zagreb, B. Schwarz (!), doselio se 1837. Dvoje djece rođeno u Popovači, troje u Zagrebu: Marija, Paulina, Ernestina, Tereza i Sidonija.

Nije vjerojatno da je sin Benjamina br. 21, jer žena ovoga umrla je 1855 stara 71 god. a bila bi pri porodu 1822 stara 38 god., a Adolf bi bio jedino dijete!

76. **Hochstädter** Josip HM 38, primljen 1848, N. Vasan (žup Veszprem) 1817 – Karolina Spitzer 1829 Zagreb (br. 47), 1844 Varaždin, Hirschenhauser, doselio se 1840: Moric, Leopoldina, Marija – Katić Sisak, Johanna – Broch Varaždin, Ernestina – Hinko Wasserthal Draganić (br. 59), Tereza – Artur Spitzer, Alfred, Wilhelm, Abraham (Denis) i Roza.

Hochstädter je zastupao konzervativno naziranje te je poslije ujedinjenja sa Laškouličanima (i on je potpisan na podnesku 1851) 1855 bio kratko vrijeme predsjednik općine. Poslije sagrađenja hrama 1867 opet je nastojao oko osnutka starovjerske općine. Doživio je starost od 92 godine.

Borba za novu starovjersku općinu tekla je ovako (VjZA XVI, 1914, str. 113–114):

Novi hram uskrisio je opet razmirice, izazvane od onih koji su u orguljama i uvođenju modernog bogoslužja (Mannheimerov Machsor) nazirali povredu svojeg vjerskog uvjerenja. Takovih je starovjercaca bilo 4–5 prema ogromnoj većini cijele općine. Ta je neznatna opozicija vođena od Josipa Hochstädtera, bivšeg predsjednika u vrijeme sjedinjenja god. 1875, uložila utok protiv protupravnog uvođenja novog bogoslužja. Budući da je ovaj prijekor neosnovan bio, odbije ga gr. poglavarstvo, dok je općina u susret išla opoziciji i njoj prepustila staru bogomolju za jesenske blagdane. Opozicija upotrebi staro uspješno sredstvo i uskrati plaćanje općinskih prinosa, ali zemaljska vlada osudi taj postupak. Zatim se utekoše saboru radi

obrane svoje vjerske slobode zahtijevajući dozvolu za posebnu općinu. Sabor prepusti rješenje toga pitanja vladi (barun Levin Rauch). Zaredaše pregovori između općine s jedne, a Hochstädtera i drugova s druge strane bez uspjeha. Na to je vlada naredbom dopustila osnutak posebne općine uz neke uvjete: »Ortodoksni Izraelićani, koji izvršuju službu Božju različitu od one, koja se obdržava u bogomolji... imadu se priznati kano družba molitvena (Betgenossenschaft) staroga obreda, sačinjavat imajuća ipak cijeloviti dio ovdješnje izr. općine« (28 V 1873, Vakanović). Općinsko je predsjedništvo (Josip Siebenschein) protiv te odluke uložilo utok, jer se kosi sa pravilima od vlade potvrđenima, koja određuju u gradu Zagrebu »jednu nerazdruživu izr. općinu«; iznosi, da nezadovoljnici nijesu kadri posebnu općinu stvoriti, jer ih nije deset muškaraca, koliko je po židovskom vjerskom zakonu za bogoslužjenje potrebno. Ali budući da već otprije imadu sobu preudešenu za bogomolju, otpustila bi im se od poreza neka svota za namirenje troškova te bogomolje. Na to su neki voljni bili pristati, ali ne vođ nezadovoljnika (1873). Iduće godine predloži općina »ortodoksima«, kako su se sada po ugarskom uzoru nazivali, u svrhu uzdržavanja njihove bogomolje dati iznos od 1100 frt., ujedno ze pobrinuti za to, da se na blagdane religiozna predavanja (propovijedi) održe u bogomolji. Ortodoksi su u načelu pristali na taj predlog, ali su zahtijevali, da njihov namještenik ne bude lih predmolitelj, nego i osposobljen za rabinske funkcije. To je značilo tražiti posebni rabinat i time probiti načelo jedinstvene općine. Nije se dakle općina protivila posebnoj bogomolji ili »molitvenoj družbi« ortodoksa, nego onoj tački banske odluke, da se ortodoksi opraštaju plaćanja prinosa općini, jer je tim svakom, s kojeg god razloga nezadovoljnom članu općine bio označen put kako da se riješi općinskih tereta, naime ustupom u »molitvenu družbu« ortodoksa. Ovim je načinom općina svake godine mogla izgubiti što više što manje članova i slabiti svoje gospodarsko stanje. U svijesti ove opasnosti njezini su vođi pače više nuđali ortodoksima (1100 frt.) nego što je bio opć. prinos tih ljudi. Nijesu skućavali njihovo vjersko osvjedočenje i njihov ritus, nego su nastojali, da usču-

vaju jedinstvenu upravu i jedinstveno gospodarstvo, da se financijalno stanje općine ne poremeti, pa su voljni bili za ortodoksiju većih žrtava prinositi, nego je ona po broju svojih članova vlasna bila tražiti. Zahtjev posebnoga rabinata povisio bi te žrtve do međe nemogućnosti. U ovoj se točki usredotočio cio spor, religiozno načelo ortodoksa i financijama granica općine. Ako se ipak ova umanjena opreka nije izravnala, trebat će tomu razlog tražiti i u nekim vanjskim pojavama, naročito u onoj, da je istodobno u Ugarskoj državna vlast pod dojmom zlo svaćenog liberalizma ukinula načelo jedne nerazdružive općine i dopuštala po dvije a čak gdje gdje i po tri općine u jednom mjestu ili kotaru. Ova je pojava utjecala i na hrv. vladu, da je konačno dopustila zagrebačkim ortodoksima osnivanje samostalne općine (11 VI 1879 br. 3337)²¹

U istinu ta općina nikad nije brojala više od 20–25 članova, premda se nije žacala primati »prebjege« iz glavne općine, koje na taj prijelaz nije »ortodoksno uvjerenje« potaknulo.

77. Holzmann Sigmund HM 79, primljen 1855, Gr. Meseritsch 1848* – Franciška Schneider

1816 Merzbach, Bayern, 1847 Stampfen (Ugarska) doselio se 1845:

Berta, Daniel, Arnold, Amalija i Salamon. Berta – Jakob Kaufmann: Irma – Dr. S. Singer

advokat, Amalija – David Salcer, Sluin, kojega obitelj u Zagrebu prebiva.

²¹ Točniji podaci za ove događaje od 1867–79 su ovi: Utok protiv bogoslužnih promjena u novom hramu, pročitani i raspravljeni u glavnoj skupštini 7 V 1867; dozvola stare bogomolje M. Hönigsbergu podijeljena u odb. sjednici 24 IX 1867; odredbe bana, da ortodoksi moraju plaćati opć. prinos, pročitane su u odb. sjednici 26 IV 1870; saborska rasprava o peticiji ortodoksa 8 VII 1870; banska naredba o osnutku posebne ortodoksne općine 28 V 1873 br. 717; o pregovorima i o prijedlogu općine da će snositi terete ort. bogomolje u odb. sjednici 17 XII 1874; skupna sjednica u svrhu pregovora 7 II 1875 sazvana na 12 XI ali ortodoksi ni jesu došli; pregovori na 10 I 1877 dovedoše do sporazuma osim u pitanju rabina; upit vlade zašto razmirice još ni jesu riješene 17 X 1876 br. 13.317; opetovani pregovori 8 XI 1876 otpis vlade od 15 VI 1877 br. 13.226 želi da se ortodoksima udovolji i u zadnjoj prijepornoj točki; zaključak općine, neka rabinske propovijedi obavlja mjesni rabin i njegov zamjenik. (Dr. Jacobi i Eisner); banska uprava dozvoljava samost. općinu uz uvjet, da zajednički i u napredak ima ostati škola, matice, pogrebno društvo (Hevra Kadiša) i potporno društvo, od 11 XI 1879 br. 3.337, protiv toga zaključuje općina memorandum u odb. sjednici od 7 IV 1880.

* Vjerojatno je u pitanju omaška jer bi u tom slučaju supruga bila 32 godine starija od njega, a sam Sigmund bi se oženio godinu dana prije svog rođenja, a u Zagreb se doselio tri godine prije svog rođenja. Moguće je da je ispravna godina rođenja 1818. [Op. dig.]

Holzmann i Kaufmann (78): 20 for. u poreznom popisu 1847. Potpisuje spis 1851.

78. **Kaufmann** Filip 1825 Güssing – Emina Pollak 1834, Pest, doselio se 1846: Melanija, Adela i Bertold, činovnik osig. dr. Generali, m 1890.

Potpis na spisu 1851.

79. **Klein** Bernhard 1812 Tapio (Somogy) – Roza Stern Kaniža, 1846 Löw Kaniža, doselio se 1842.

Moric, Regina, Fani i Jakob.

Na poreznom spisu 1847: 6 for.

79 B Na spisu 1851 **Klein**, a u poreznom spisu 1847 se nalazi **Aleksander**.

80. **Langraf** Jakob 1796 Rechnitz – 1) Roza Mayer Kaniža, 2) Regina Löwy 1820 Rechnitz, doselio se 1841.

Petero djece od prve i druge žene rođeno u Rechnitzu, a u Zagrebu ova: Sidonija, Johana, Adolf, Aleksander, Ludvig i Sigmund.

L. se spominje kao trgovac, koji dolazi na sajmove. Među potpisima na statutima HK samo je njegov sa gotskim slovima Salman Langraw.

81. **Müller** Jakov 1823 Vasvar – Naneta Linenberg Schlaining, 1854 Zagreb, Rokonstein, doselio se 1845.

Djeca iz prvog braka: Maks 1843 i Filip 1851; iz drugog: Josip 1855, Adolf 1857, Karl 1859, Salamon 1860, Šandor 1862, Sigmund 1863 i Leopold. Veći dio porodice živi u Zagrebu.

Josip: Hermina,

Adolf m 1932 – Fani Milhofer m. 1933:

Sigmund: Roza, Olga,

Leopold: Jakov i Herman.

82. **Moses Samuel** 1823 Varaždin – Emilija Simonsfeld 1835 Ottonos (Bayern), c 1859 Schmeittach (Nekarsoulmer), doselio se 1851, imao bankarsku Radnju sa Pulzerom (br. 87), umro 1912...

Ema – Mayer, Sisak, Cecilija, Ignac, Regina i Bela (Milić), bankovni direktor.

83. **Naschitz** Samuel 1825 Ofen – Babeta Leitner 1830 Rechnitz, 1856 Varaždin Lengsfelder, doselio se 1850.

1) **Olga** – Moric Leitner (Rechnitz) Zapresić: Dr. Marko advokat, Štefa – inž. Bornstein.

2) **Babeta** (Hermina) – Aleksander: Oto, Đuro, Zlata – Dr. Kreč advokat, Jola – Geromo Spitzer.

3) **Ida**: Sam. Ornstein (br. 38): Zora, Ivka, Vladimir.

4) **Melanija** – Milan Betlheim (61): Pavao i dr. Stjepan.

5. **Lujza** – Mavro Leitner (Rechnitz).

84. **Oswald** Josip HM 62, primljen 1843, 1814 Rezsow – Marija Heinrich 1828 Schlaining, 1848 Zagreb, B. Hönigsberg, doselio se 1834.

Helena, Katarina, Muki, Moric, Šarlota, Markus, Julius dr. advokat i Sigmund.

85. **Pick** I. Isaak 1838 sin Isaka i Katarine Weiser (prema pismenom svjedočanstvu Filipa Deutscha i Maksa Fürst, kum mu je bio Adolf Hirsch (br. 75) a mohel rabin Palotta).

Sigurno mlađi brat

85. **Pick** Simona 1816 Komorn – Rozalija Moses Varaždin, 1843 Palotta: Ignac, Josip i Heinrich.

B11: »Simon Pick 1742 (! 1842) u Jurisdictioni Biskupije Zagrebačke, gde rođen je (?), malu trgovinu tirati Dopušćenje dobio je. Zato isti ovdi ostati i trgovinu malu tirati more, ništermanje vendar kožami takovu tirati ali sitka prikupljevati od musov smel ne bude.«

HM 32 Jehošua Pick, tako potpisuje statute, m 28 Adara 5616 = R 58: Simon Pick 4 III 1856 Laška ul. 45, Komorn, 40 g. B doduše veli, da je u Zagrebu rođen, ali to nije ispravno, nego je sigurno familija već dugo prebivala u Zagrebu.

Ignac – Šarlota Langraf: Julija – B. Behrmann, Iso, Milka – Karlo Lehner, Adolf, Fani.

86. **Prister Emanuel** 1814 Gradisca (kraj Goricije) – Karolina Prister, Gradisca, c 1847 (Rabbiner in Gradisca) u Zagreb se doselio oko 1847 (»seit 11 Jahre« – 1858):

1) **Elvira** 1853 Zagreb, udata za **Girolama** ml. prije trgovca blagom zatim vlastelina.

Djeca: Irma – Dr. Alstädter, Izabela – Dr. Reich, Gina – Dr. Schönstein, Alfonso i Kamilo.

2) **Eduard** 1854 – Helena m 1887. U spomen rano umrle svoje žene omogućio je osnivanje »Izr. gosp. društva Jelene Prister« g. 1887.

Prister Emanuel bijaše trgovac blagom. U hramu je uzidana spomen-ploča, da je svojom darežljivošću omogućio gradnju hrama.

Porodica Prister bila je prije rata veoma razgranjena i spadala je među najimućnije i najjače porezovnike žid. općine.

86 B **Prister Girolamo** 1825 Gradisca, brat Emanuela – Karolina Luzzato 1833 Gorizia; Gorizia 1851 Izak Reggio, u Zagreb se doselio oko g. 1854.

Djeca: Luiggia Gradisca 1852, ostala su rođena u Zagrebu: Napoleon 1854, Cesare 1857, Giudita 1858, Guido 1859, Robert 1863, inž. Oto 1865–1936.

87. **Pulzer Leopold** 1820 Polna – Helena Guttermann 1827 Rechnitz (Bayern), 1858 Regensburg (tamošnji rabin), u Z. se doselio 1850: Maks, Emil, Lujza, Sigmund, Julija, Olga – Rudolf Spitzer (br. 103).

Podnesak 1851 nosi potpis trgovačke tvrtke: Pulzer et Moses. Umro 1886.

88. **Rotter Ignac** 1845, primljen 1843, 1828 Kaschau – Šarlota Politzer 1823, Kaniža, 1840 Kaniža, Wolf Löwi asessor, doselio se 1844, Ignac 1841; MU II/637: J. R. agent 66 g. 1885.

B. 25: »šoštar Ignac Rotter pred više leti u Jurisdictionu prijet ima Meisterstuck za tri mjeseca načiniti«.

89. **Rosenberg Ignac** HM 63, primljen 1847, 1811 Bonyhad – Naneta Friedländer 1824, Zagreb, 1844 Zagreb Goldmann, doselio se 1842: Ljudevit, Tereza, Hermina, Julius, Emil, Naneta, Eugenija, Karolina, Jozefina, Johana i Ferdinand.

Ferdinand – Ženi Singer (Simon – Regina Rokonstein): Ženika – Graf, Zlatko inž. – Greta Neuberg (br. 44): Lili – Montag.

I. R. potpisuje spis 1851.

Naneta Fr. ne može biti, kći Leopolda br. 32 (Naneta n 1853), ali je u rodu s tom porodicom. Žena Leopoldova također je r. Rosenberg iz Bonyhada.

90. **Rosenfeld** Israel HM 30, primljen 1843, 1814 Liska (Zemplen) – Šarlota Kohn

Mattersdorf, c 1845 Goldmann, doselio se 1830.

Adolf 1848–1927 direktor Komercijalne banke i dugogodišnji član općinske uprave, bavio se i žurnalistikom, te je redovite feljtone pisao u »Agramer Zeitung« (izd. Ig. Granitz): Ela – Dr. Josip Fuchs liječnik.

91. **Rosenzweig** Eduard 1814 Eidlitz (Češka) – Sofija Schuller (br. 7), 1841 Palotta, doselio se 1841: Johana, Henrijeta, Jozefina, Ludvig, Moric, Marija i Katarina.

Porodica ne živi u Zagrebu.

92. **Sauerbrunn** Markus, Meir b. Isoschor HM 72, primljen 1843.

U popisu Vel. Gorice: M. S. 1796 Krakau – Regina Horovitz 1804 Krakau, c 1828, betreibt das Krämergeschäft seit 1837: Simon 1831 Zagreb, Karolina 1837, Katarina 1843.

Stanovao je dakle u Zagrebu od g. 1830.

MU I/315: M. S. 29 IV 1874, 79 g., Vlaška ul. 41.

Simeon HM 78 primljen kao »bohur«.

94. **Schlesinger** Markus HM 42, primljen 1842, n 1914*, Zelina (?) – Johana Schwabenitz 1828 Zala Lövö, c 1847 Zagreb, Stössel, doselio se 1825. Naneta, Rozalija.

MU 1/54: M. Schl 9 XI 1881 iz Bielitz, Greisler, 50 g.

95. **Dr. Schönstein** Leopold, Lipman, HM 39, primljen 1849, n 1826 Allofen, liječnik, m 1884 – Emilija Leitner Varaždin, c 1855 Lengsfelder: Ignac, Alfred, dr. juris – Gina Prister (br. 86).

96. **Schwarz** Anton 1824 Zagreb – Babeta Luzzato Gradisca, c 1848 tamo:

Ema – Gustav Kronfeld, Ida – Adolf Kronfeld.

I) Leo, Robert, Draga – Leo Stern (br. 36).

II) Robert, Alice – Dr. Žiga Herzog liječnik. Porodica živi u Zagrebu.

Anton Schwarz, sin Berov br. 10, pokazao je već u mladim godinama mnogo dara za glazbu pa je ponajprije učio u glazbenom zavodu u Zagrebu 1839 a zatim nastavio nauke u Beču 1841–42. Svršivši nauke poslana kantor i učitelj na izr. školi

* Vjerojatno je u pitanju omaška te je Markus Schlesinger rođen 1814. g. [Op. dig.]

u Zagrebu. 1851 bude imenovan učiteljem violine na glazbenom zavodu, te je u tom svojstvu služio do svog umirovljenja 1891. Na zagreb. kazalištu bio je 24 godine dirigent kazališnog orkestra (1860–1884). Bio je i komponista te je sastavio mnogo kompozicija za zborove. On je u kazalištu uveo operetu i dirigirao 1876 prvu operetu »Moma na brodu«.

96. **Schwarz** Samuel, brat Antonov, Zagreb 1826–1896 – Johanna Drechsler 1832 Varaždin, c Sisak, Wolf Löwi iz Kaniže: Fani, Ernestina, Ida, Bernard, Julius i Adolf.

1) Fani – Samuel Drechsler polubrat Johanne: Milan, Varaždin i Robret trgovac u Zagrebu.

2) Ernestina – Leopold Rosenberg: Eugenija učiteljica.

3) Ida – Lavoslav Rosenberg iz Schlaininga: inž. Milan Rojan – Lili Zirner, Bogdan, Slava – Dr. Lav Fischer advokat u Zagrebu.

4) Benko (Bernard) – Berta Bachrach u Sisku: Malvina – I. Gross Sisak, Vladimir u Zagrebu.

5) Julius, Varaždin – Ida Kuhn, 6. Adolf u Zagrebu.

Sam. Schwarz ostavio je rukopis, koji sadrži niz religioznih i etičnih razmatranja i izrazio oporučno želju, da se njegovo potomstvo sakupi na njegov smrtni dan i čita iz tog rukopisa.

97. **Schwarz** Ignac 1817 Komorn – Naneta 1820, doselio se 1839: Eduard, Rozi i Heinrich. Tragove ove porodice nijesam nigdje našao.

98. **Schwarz** Josip 1826 Papa – Marija Fürst 1828 Körmend, c 1851 Zagreb, B. Höningsberg, doselio se 1850: Jakob 1856, Eliza 1853.

99 **Schweizer** Salman HM 25, primljen 1843, n 1813 Schlaining – Julija Weiss 1804 također odanle.

C: 1832 tamo Weinrebe, doselio se 1846, m 1888: Heinrich, Samuel.

B22: »Letto 1847 u Jurisdictionu kakon Želar prijet, ovdje nadalye ako sebe vrednog izkaze, ostati mogal bude.«

100. **Segen** Emanuel 1814 Jaroslav – Tereza Blum, Tapolicsany; c 1851 tamo, doselio se 1850:

1) Sigmund: Milan i dr. Tea,

2) David dr. profesor na univerzi u Zagrebu, jedno vrijeme potpredsjednik izr. općine. Oženio Emu Sachs (br. 15B II).

Emanuel Segen dobio je zavičajno pravo u laškouličnom dijelu grada Zagreba, a u ispravi o tom navodi se, da je već 12 godina prebivao u biskupskoj Jurisdikciji, dakle se doselio oko 1838. U istinu se on već 1846 spominje među članovima laško-ulične izr. općine. Bio je staklar.

101. **Sismann Josip** 1814 Tarnow – Ana Bachrach Kaniža, doselio se 1846 : 8 djece.

Porodica ne živi u Zagrebu.

102. **Singer Markus** Kopl HM 15, primljen 1843, n 1790 Osijek – (Cernik 1779) – (Eva Kirschner) Ana Schlesinger Kaniža, c 1844 tamo Löw, doselio se 1841: Marija 1823 – Schapringler Našice; Hermina – Josip Siebenschein.

C2: Uposleni: David Pilcz kalfa i Leopold Hirsch.

B1: »M. S. dokazal je vjerojatnimi Pismi, da Sapunariu polag Dopušćenja svetlog Consiliuma Plemenitog Kr. Varoša Zagreb y s. Biskupije slobodno terja — zato njemu Dopušćenye ovu Meštriu na dalye terjati ovdi zabraniti se nemre – Tergovinu vendar nikakovu kakogod takovu terjati Dopušćenve dobio nije, na dalye tirati iztomu prepoveda se, metem toga vendar cehu oli osebjunom Sapunarom Pravicu slobodna ostane poradi preprečenya nyegove Sopunarie kod svetlog Consiliuma sebe pritužiti.«

Poslije Ornsteinove smrti 1846 jednoglasno bude izabran za »suca« laškouličnih Židova, a kao takav se navodi i u Haulikovoj darovnici grunta za hram (str. 37). U 60-im godinama bijaše potpredsjednik općine.

Umro je 1873 u starosti od 96 godina (MU I/320), prema tomu je doista rođen 1779 odnosno još prije. Njegov zet:

102B. **Siebenschlein Josip** (1837–1908) iz Hranica (Mährisch – Weisskirschen) došao je u mladim godinama u Zagreb i tu kao inžinir i graditelj doskora stekao ugledan položaj. Dugo je godina bio gradski zastupnik te je naročito poslije potresa g. 1880 razvio veliku djelatnost oko novog izgrađenja grada Zagreba.

U židovskoj se općini već za rana istakao svojim interesom za njezin razvitak te je vodio sve poslove oko gradnje hrama (1867–68). U dva je razdoblja bio predsjednik općine 1873–1881 i 1891–1907. U vrijeme njegova predsjednikovanja pada gradnja opć kuće i škole (1898) u Palmotićevoj ulici (16).

Siebenschein dr. Robert sin Josipov, (1864–1938) advokat, bijaše također u dva perijoda grad. zastupnik, nadalje mnogogodišnji predsjednik glazbenog zavoda pa je kao takav mnogo doprineo k razvoju i procvatu ove kulturne zagrebačke institucije, nadalje dugo godina predsjednik advokatske komore. Predsjednik žid. općine bio je 1912–19 u vrijeme svjetskog rata.

103. **Spitzer** Hermann (sin Moricov br. 47), n Zagreb 1825–1888 – Regina Prister Gradisca 1834, c Gorizia 1854 Gentile:

- 1) Egidio Moric 1855–1924, – Tinka Neumann: Vilko umro u ratu, Španić Miroslav i Stjepan.
- 2) Leonija Virginija 1857–1931 – Mavro Grünwald.
- 3) Jakob Rudolf 1859–1930 – Olga Pulzer.
- 4) Ernestina 1862 – Ant. Mattersdorfer, Fiume.
- 5) Olga 1835 – H. Mattersdorfer Fiume.
- 6) Natalija 1868 – G. Prister.
- 7) Girolamo 1872–1931 – Jola Aleksander.
- 8) Arnold 1875.
- 9) Eduard 1837.

104. **Spitzer Albert** sin Heinricha (br. 8) 1824 Zagreb – Tereza Herzl 1830 Nikolsburg: Marija 1854, Vel. Gorica – Samuel Strasser inspektor južne željeznice u m. iz Pata (Bratislava), Leopold profesor na realci u Osijeku m 1895, Sigmund, kapetan u m., m 1907 Krapina.

104. **Stern** Heinrich 1827 Kaniža – Paulina Kuh 1824 Varaždin, c 1853 Rokonstein, doselio se 1841: Adolf 1854.

106. **Stern** Jakob 1838 Zagreb – Tereza Neufeld 1836 Güssing, 1860 Eisner Zagreb: Moric i Albert.

Kako je rođen u Zagrebu potječe iz laškoulične obitelji Stern, na to upućuje i ime Jakob, no čiji je bio sin Salamuna ili Filipa?

107. **Stern** Samuel jest sin Eduarda (br. 12) n 1833 Zagreb – Regina Friedlfeld Kraljevec, c 1861 Kraljevec Fassel (Kaniža).

108. **Stern** Samuel 1822 Zagreb – Amalija Spitzer 1828, c 1848 Goldmann: Gustav, Malvina, Šandor, Emil i Julius bio je tržišni nadzornik u Zagrebu.

Samuel je budući u Zagrebu rođen sigurno sin Salamuna ili Filipa (br. 11 i 36).

109. **Stern** Simon ili Sigmund sin Eduarda (br. 12) Zagreb 1823 – Ana Lakenbacher 1824, c 1855 Fassel Kaniža: Kornelija, Alfred, Hermina rođeni u V. Gorici, gdje su roditelji stanovali.

110. **Weiss** Adam 1815 Surany – Neti Fürst, Karolina Tänzer), Katarina Weinberger 1838 Egerszeg, c 1857 Rokonstein, doselio se 1842.

B19: »Adam Weiss kakti Wattamacher Letto 1843 ovdje prijet, Wattu delati sloboden bude, druge pako delo kakoti Poplune ili Matrace delati smel ne bude.«

MU II/85: A. W. 20 XII 1900, 94 g.

II Maks stanovao u Belcu kraj Zlatara, Šarlota 1855 – Jakov Weinberger, Ignac 1857–1934 jedno vrijeme član opć. odbora; Julija 1859 – Aleksander Kern, Jakob 1862, Bernard 1865, Lavoslav 1870.

Porodica živi u Zagrebu.

111. **Weiss** Markus ili Majer, Meir b. Meir, HM 67 primljen 1843, n 1822 Zagreb – Laura Moses 1826 Varaždin, c Hönigsberg (Lederhändler) Zagreb, m 1874, 50 god.: Julija, Regina, Sigmund, Moric.

II. Sigmund – Emilija Spitzer (br. 48) tvorničar pjenice: Dr. Aleksander liječnik i Emanuel trgovac. Ako je M. Weiss doista rođen u Zagrebu mogao bi biti sin Adolfov (br. 25).

112. **Weiss** Samuel 1824 Karlovac – Hermina Hirschler (br. 9) 1829 Zagreb, 1951* Zagreb, A. Schwarz, doselio se 1851.

Robert 1852 inžinir, Ida 1854, Tereza 1855, Suzana 1856 – Dr. Makso Steiner (br. 53). Umro 1899.

Bio je među osnivačima Prve Hrv. Štedionice.

* Vjerojatno je u pitanju omaška te su se Samuel i Hermina vjenčali 1851 g.. [Op. dig.]

Samuel je sin **Hermann-a Weissa**, starosjedioca u Karlovcu. U zapiscima gr. poglavarstva karlovačkoga od g. 1829 amo često se spominju imena Weiss, Breyer i Lederer VjZA 1908. Te su obitelji najstarije u Karlovcu gradu, dok su ostali Židovi stanovali na Baniji t. j. preko Kupe. Kako je Samuel rođen u Karlovcu 1824, obitelj je Weiss već prije toga prebivala u Karlovcu.

Hermannova sestra Johana udala se za Jakova Weissa u Zagrebu (br. 41).

Herman bio je zet **Izraela Breyera** umrloga 1816 komu je nadgrobni kamen još sačuvan na karlovačkom izr. groblju. Je li identičan sa kućnim učiteljem Izrael Breyerom kod Jacoba Weissa (A 1)?

Očitovanje karlovačkih Židova da će rabina Goldmanna pozivati na obavu vjenčanja 1844 na prvom mjestu potpisuje H. Weiss, a već godinu dana prije zastupa karlovačku općinu u predmetu odmjerjenja tolerancijalne takse.

Hermanov je sin **Josip** sapunar, Karlovac – Jozefina Müller iz Kutine, umrla 1905: 1.

Hermina – Farkaš (br. 2).

2. **Malvina** – Herman Kramer trgovac u Karlovcu: Dr. Gustav advokat Zagreb.

Josipov sin. 3. **Julio** sapunar i trgovac u Karlovcu, m 1913.

O obitelji Müller:

C za kotar Moslavina, općina Kutina:

Katarina **Müller** rođ. Müller (!) 1811 Daruvar, udova iza Ignaca, c 1832 Daruvar, Salamun Krakauer rabin u Požegi: Rozalija 1842, Moric, Matilda, Sali i Adolf. »In Kutinja sub 105 besitzt ein Haus«.

Jozefina udata Weiss se dakako ne navodi jer je već 1850 bila udata. Jedna grana porodice Müller živjela je u Daruvaru, druga u Pakracu, a docnije u Požegi.

Rabinu **Krakaueru** u Požegi zapravo u selu Alaginci kraj Požege (VjZA 1908 str. 211) sačuvan je još nadgrobni kamen. Bio je jedini rabin u tom kraju pa su ga zvali na vjenčanja do Kutine. Imao je tri kćeri, koje je poudao u Požegi: Katarina – Ignac **Hecht** sin **Koloman** rođen u Mihaljevcima kraj Požege, podnačelnik gradski i predsjednik izr. općine.

2. Karolina – Tobija Sternberg (br. 55): Praunučad u Zagrebu (roditelji Žiga i Paula Goldberger): Manfred, Dr. Feliks i Hedviga – Dr. Hugo Bauer.

3) Hermina Merkadi, II. Samuel u Jasenovcu – Mina Sitzer: III. 1) Jozefina – Sigmund Rosenberg: Dr. Robić Robert industrijalac – Erna Herzer, Giza – Dr. B. Löwinger, Mila ud. Julio Müller, III. 2) Julija, 3) Hermina ud. Klein, 4) Ida – Haas, IV. Elza – Lavoslav Steiner industrijalac. III. 5) Regina – Haas: IV. Rela – Rudolf Weil prokurista.

Iz ostavštine historiografa grada Požege **Julija Kempfa** objelodanjen je u Jutarnjem Listu od jan. 1935 dulji članak, u kojem se iznosi da je **Salamon Krakauer** g. 1821 dobio od grada Požege dozvolu da otvori krčmu uz godišnju pristojbu od 100 for. i uz uvjet da će istočiti najmanje 50 akova gradskog vina. Poslije nekog vremena tuži se na **Mojsiju Rosenberga** (VjZA 1908, st. 211) da mu klevetama i lažnim ogovaranjem odmamljeje goste (naime židovske kućarce iz okoline) pa mu kvvari posao da ne može udovoljiti gornjim uvjetima. Na ovu njemačku pismenu tužbu odgovara u latinski pisanoj ispravi M. Rosenberg.

Iz ovih se isprava vidi, da je među dvojicom gore spomenutih došlo do oštre konkurencije i svađe.

Međuto čini se, da je Kr. ma da je imao krčmu u Požegi (ako je nije kasnije napustio) ostao rabinom kako se vidi iz gornjeg podatka.

113. **Weiss Samuel** spominje se 1846 među Laškouličanima.

C 56½ g. star. udovac, kći Roza, m 1858; R 103: m u Laškoj ulici 60 g. star bez oznake rodnog mjesta. Nije u rodu niti sa Adolfom (Abraham) br. 29 niti sa Weiss Markusom br. 109.

114. **Weiss Simon** dr. brat Jakobov (br. 41) 1811 Polna, primljen u svezu grad. općine zagrebačke 1843 – Sofija rođena u Ljubljani. Imao je 9-oro djece od kojih je dvoje – Rikard 1848 i Teodor 1849 rođeno u Zagrebu, ostala u Beču i Gleichenbergu.

U poreznim arcima 1843–47 nalazi se kod Dr. Weissa vazda ova bilješka, »verpflichtet sich freiwillig 30 Fl.« i za

školu 30 fl. (1847: 12), ma da učestvuje u odborskim sjedniscama!.

115. **Wellisch** David HM 43 primljen 1843 Pest 1814 – Šarlota Hofmann 1823 Zagreb(!), 1846 Goldmann, doselio se 1840: šestero djece, MU I/27 D. W. Ofen, m 1859 – 45 g., Šarlota m 1862 MU I/104–41g, n Zagreb.

I C i MU izrično tvrde da je Šarlota Hofmann rođena u Zagrebu, no ne može biti kći Samuelova (br. 56) koji se istom 1841 vjenčao a u Zagreb doselio 1827. Druge obitelji Hofmann iz ovog vremena ne poznajemo.

B23: »D. W. Letto 1841 ovdje prijet, metemtoga iz Zroka jerbo njegov Meisterbrief dobar iznađen nije, zato za tri Mjeseca Meisterstuck nparaviti ima.«

116. **Zaghaf** Aron HM 36, B10: »dokazal Dopuščeye da Letto 1842 sebe u Jurisdictionu naseliti dobio je, zato isti na dalje ovdje ostati mogel bude z tim vendar zavezom, da zvun svoje Tergovine nikakovu drugu tirati smel ne bude.«

Spominje se u popisu Laškouličana 1846 i potpisuje statute 1854 no već u daljim vrelima (C1 C2 C) se ne navodi. Odselio se dakle oko g. 1854.

IV. Dodatak

1. MAJSTORSKI LIST MORICA FARKAŠA, KRAPINA, 1846.

Wir unterzeichnete Ober- und Untervorsteher der ehrsamem bürgerl. Sämtlicher Grossen Seifensiederzunft beurkunden hiemit Kraft des Gegenwärtigen Meisterbriefes, dass über vorausgegangene obrigkeitliche Bewilligung, ddo. 29. Juni 1846 Nr. 2 der Moses Farkaš im Lande Croatien Krapina, Pfarre Zemplin gebürtig, auf die ihm eigentümliche Seifensieder Gerechtsame in Krapina Pfarre Varaždin Comitatus in Croatien unter 29 Juni des Jahres 1846 als Meister bei unserem Handwerke aufgenommen, und in das Meisterbuch gegen dem eingetragen worden seye, dass er das Publikum mit guter Arbeit und billige Preise bedienen, sich genau nach den für diese Zunft bestehenden allerhöchst bestätigten Privilegien und Verordnungen halte, und die jährlichen auf dieses Gewerbe fallenden Ladbeiträge zu rechter Zeit und genau entrichte.

Zur Urkund dessen ist dieser Meisterbrief von dem Herrn Zunft-Commissär und den beiden Zunftvorstehern eigenhändig unterschrieben und mit dem gewöhnlichem Insiegel ausgefertigt worden.

So gesehen zu Krapina im Lande Croatien den

29. Juni des Jahres 1840. sechs.

Zunft-Commissär

Johann Chegell

Pečat

slob. i Kr. grada

Krapina

Ober-Vorsteher

Nicolaus Rozgay

Unter-Vorsteher

Michael Pad

Meštarski list Vatroslava Farkaša je hrvatski pisan 5. I. 1876.

**2. ČESTITKA HUMANITÄTS-VEREINA PRIGODOM VJEN-
ČANJA MORICA FARKAŠA I ROZE SPITZER,
ZAGREB, 1847.**

Glückwunsch zur Vermählungsfeier

des Agram. Humanitäts-Vereins-Mitgliedes

Herrn

Moric Farkas mit Frl. Rosi Spitzer
in Agram am 15. November 1847

im Namen sämtlicher Mitglieder,
in freundschaftlicher Gesinnung dargebracht

von

Jac Epstein Samuel Moses Hermann Fleischmann
M. Ed. Sachs Philipp Kaufmann Elias Lustig
Samuel Hertmann Sigmund Pollak Simon Stern
Sigmund Epstein Johann Frankl Samuel Stiegler
Secretär Controllor Cassier

(Tekst je štampan a pojedine su riječi girlandama obavijene.)

**3. IZ DIETAH SBEDNICE OBČINE LAŠKOULICA GODINE
1850 – 15(4) U ZAGREBU DERŽANE ZAKLJUČAK NA § II**

Mendel Segen koji se već tečajem podpunih dvanajst godinah čedno i pošteno u ulici ovoj zadržava, i takodjer po prestaloj gospodčii biskupskoj kao takav terpljen jest, – na molbu svoju pravednu za stanovnika u ulicu ovu primljen jest. U Zagrebu kao gore:

Čitao i izdao Ante Poh zakleti odvietnik slavne županije Zagrebačke z. pristav, i občine Laškoulica zakleti bilježnik.

Pečat

V. Alfabetски popis porodica

	Broj
1. Obitelj Aleksander	36
2. Angelus Jakob	58
3. Bauer Ignac	59
4. Baumgärtner Leopold	60
5. Betlheim Jakob.....	61
6. Blum David	23
7. Braun Moriz	62
8. Dr. Bresslauer Jakob	45
9. Bresslauer Maks	45
10. Bresslauer Wolf.....	45
11. Brill Josef	63
12. Cohen Ignac	63 B
13. Deutsch Albert	64
14. Deutsch Benjamin	29
15. Deutsch Ignac.....	27
16. Deutsch Içig	27
17. Ehrenreich Ignac	65
18. Eichner Samuel	66
19. Eiland Abracham.....	33
20. Eisen Josefa.....	67
21. Epstein Jakob	57
22. Epstein Ignac	46
23. Epstein Izrael.....	19
24. Epstein Josip	28
25. Epstein Samuel.....	13
26. Epstein Wolf	20
27. Figatner Josip	68
28. Fischer Franz.....	35
29. Fischer Josip.....	34

	Broj
30. Fleischmann Meir	42
31. Frankl Johan	69
32. Friedländer Lejb	32
33. Fürst Heinrich	70
34. Fürst Jacob	71
35. Goldzieher Markus	50
36. Granitz Ignac	27
37. Guthardt Josip	27, 72
38. Hartmann	27
39. Heimbach Lejb	31
40. Heksch Samuel	73
41. Hertmann Albert	15
42. Hertmann Samuel	74
43. Hirsch Adolf	75
44. Hirsch Benjamin	21
45. Hirsch Icig	37
46. Hirschler Gerson	9
37. Hochstätter Josip	76
48. Hofmann Samuel	56
49. Holzmann Sigmund	77
50. Hönigsberg Elhonon	49
51. Kahn Josip	17
52. Kaufmann Filip	78
53. Klein Aleksander	52, 79 B
54. Klein Bernard	79
55. Kohn Herš	30
56. Obitelj Kolmar	30
57. Obitelj Krakauer, Požega	112
58. Obitelj Kremsir	27
59. Langraf Jakob	80
60. Löffler Moše	18
61. Obitelj Maceljski	29
62. Moses Samuel	82
63. Müller Jakov	81
64. Obitelj Müller Kutina	112
65. Naschitz Samuel	83

	Broj
66. Neuberger Simon	44
67. Neufeld Abraham	40
68. Ornstein David	38
69. Ornstein Leopold.....	22
70. Oswald Josip	54
71. Palotta Aron	5
72. Palotta Izrael	51
73. Palotta Zekel	39
74. Pick Izak.....	85
75. Pick Simon	85 B
67. Prister Emanuel	86
77. Prister Girolamo	86 B
78. Pulzer Leopold	87
79. Rotter Ignac.....	88
80. Rosenberg Ignac.....	89
81. Rosenfeld Izrael	90
82. Rosenzweig Eduard.....	91
83. Dr. Sachs Hinko	26
84. Dr. Sachs Moric	26
85. Sachs Mendel	26
86. Sauerbrunn Markus	92
87. Schlesinger Markus.....	93
88. Dr. Schönstein Leopold.....	94
89. Schuller Hirsch.....	7
90. Schwarz Anton	95
91. Schwarz Beer	10
92. Schwarz Ignac	97
93. Schwarz Josip.....	98
94. Obitelj Schwarz Josip.....	27
95. Obitelj Schwarz Karl.....	27
96. Schwarz Lavoslav	6
97. Obitelj Schwarz Leopold	27
98. Dr. Schwarz Ljudevit	27
99. Obitelj Schwarz Miroslav	27
100. Schwarz Samuel.....	96
101. Schwarz Saul.....	6

	Broj
102. Schwarz Vilim.....	27
103. Schweizer Salmon.....	99
104. Segen Emanuel.....	100
105. Siebenschein Josip	102 B
106. Singer Markus	102
107. Sisman Josip.....	101
108. SO Samson.....	1
109. Spirer Jakov.....	16
110. Spitzer Albert (Abraham).....	2
111. Spitzer Albert	104
112. Spitzer Herz Heinrich.....	8
113. Obitelj Spitzer Moric	47
114. Spitzer Samuel	3
115. Spitzer Sisl	48
116. Sulcbach Josef.....	43
117. Steiner Markus	53
118. Stern Albert	35
119. Stern Zvijezdić Albert	35
120. Stern Heinrich	105
121. Stern Elija, Eduard	12
122. Stern Ignac sen.	36
123. Stern Ignac jun.	36 B
124. Stern Jakob.....	106
125. Stern Salamon	11
126. Stern Samuel	107
127. Stern Samuel	108
128. Stern Simon.....	109
129. Stern Sigmund.....	54 B
130. Stern Sisl	54
131. Sternberg Todros.....	55
132. Stegler Ašer.....	4
133. Stiegler Samuel	4, 24
134. Weiss Abraham.....	25
135. Weiss Adam	110
136. Weiss Jakob.....	41
137. Weiss Markus.....	111

	Broj
138. Weiss Samuel.....	112
139. Obitelj Weiss, Karlovac	112
140. Weiss Samuel.....	113
141. Weiss Simon	114
142. Wellisch David.....	115
143. Wolf Icig Lejb.....	14
144. Zaghaft Aron	116

VI. Pregled zemalja i mjesta iz kojih su se Židovi doselili u Zagreb

A) Muškarci:

1. Nepoznati:

1, 10, 14, 21, 22, 33, 35, 37, 42, 43, 49, 53, 55, 63, 83, 98, 111, 117.

2. Jugoslavija:

Zagreb: 2, 3, 4, 11, 12, 16(!), 24, 26a, 26b, 34a, 34b, 36a, 36b, 38, 39, 48, 51, 57, 85, 95, 96, 103, 104, 106, 107, 108, 109, 111.

Cernik: 102.

Daruvar: 45, 45b, 45c.

Karlovac: 112.

Sv. Ivan Zelina 93(?)

Varaždin 82.

3. Ugarska:

Bonyhad 52, 66, 89.

Budim (Altofen) 31, 94.

Budim 82.

Földvar 60.

Güns 47.

Kaniža Velika: 6, 17, 27, 35b, 54, 61, 105.

Körmend 70, 71.

Lengyeltot 63.

Palotta 5.

Papa 15, 74, 95.

Pest 116.
Rechnitz 58, 80.
Gyömör u (Féhér) 64.
Szombathely 56.
Szigetvar 27.
Tapio 79.
Vasvar 81,
Vasan 76.
Veszprém 72.
Zala Egerszeg 27.

4. **Austrija:**

Deutschkreuz 40.
Gross-Magendorf 75.
Kitze 50.
Güssing 36c, 78.
Lakenbach 8.
Mattersdorf 9, 30, 59.
Schlaining 99.

5. **Čehoslov. Republika:**

Gross Meseritsch 23, 77.
Komorn 85B, 97.
Drovišnje (Arva) 65.
Holitsch 18.
Kaschau 88.
Lipto Szt. Miklos 32.
Neuschloss 44, 88.
Eidlitz 91.
Neuzetlisch 28, 46.
Polna 41, 87, 115.
Pohrlitz 7.
Saaz 44.
Surany 62, 117.
Hranice 102B.
Trebtsch 29.
Trencsen 13,19, 20.
Ung. Brod 69.

6. Njemačka:

Pruska 26.

Bavarska 17, 25,109.

7. Poljska: 67.

Jaroslav 100.

Krakov 68, 91.

Liska 90

Rezov 84.

Tarnov 101.

8. Italija: 86, 86, 83.

B) Žene:

1. Nepoznato:

5, 6, 10, 11, 14, 16, 22, 23, 26, 33, 35a, 36B, 37, 42, 43, 53, 55, 57, 59, 97, 109, 114, 117.

2. Jugoslavija:

Zagreb 7, 9, 18, 26b, 32, 36c, 40, 44, 45, 45b, 49a, 49b, 56, 59, 61, 63B(?), 64, 68, 69, 71, 73, 74, 76, 89, 91, 102B, 108, 112,116.

Bistrica 24.

Karlovac 2, 41.

Kraljevec 107.

Ljubljana 115.

Osijek 72.

Sv. Ivan Zelina 31, 63.

Varaždin 52, 54, 85B, 94, 96, 105, 111.

3. Ugarska:

Bonyhad 32.

Güns 48.

Kaniža Vel. 3, 13,17, 28, 30, 34, 60, 79, 80, 88,101,102.

Körmend 34, 98.
Nemesker (Sopron) 35.
Papa 70.
Pest 78.
Rechnitz 29, 80, 83.
Szigetvar 27.
Zala Lövö 93.
Zala Egerszeg 103, 110.

4. **Austrija:**

Güssing 38, 61, 66, 106.
Gross Magendorf 75.
Lakenbach 4, 8, 12, 47.
Mattersdorf 15, 59, 90.
Schlaining 81, 84, 99.

5. **Čehoslov. Republika:**

Neusohl 25, 109.
Nikolsburg 104.
Pressburg 21, 62.
Drovišnje (Arva) 65.
Tapolcsany 100.

6. **Poljska:**

Galicija 67 (?).
Bielitz 50.
Rezov 36a.
Krakov 92.

7. **Italija:** 86, 86B, 95.

Gradiška 26, 29, 103.

8. **Bavarska** 77, 82.

Sadržaj

	Strana
Predgovor	3
I. Osnutak općine i njen porast do 1850-ih godina.....	7
II. Znameniti događaji u 30-im i 40-im godinama:	
A) Napadaji trgovaca na Židove g. 1838.....	17
B) Nastojanje oko poboljšanja građanskih prava	22
C) Reforme u hramu i razdor u općini.....	31
D) Osnutak škole	39
E) Kupovanje posjeda za bogomolju i groblje	41
III. Popis članova zagrebačke izr. općine oko god. 1852.....	43
A. Popis iz godina 1840–1843. *	45
B. Alfabetički popis prema konskripciji C	76
IV. Dodatak:	
1. Majstorski list Morica Farkaša, Krapina	94
2. Čestitka Humanitätsvereina prigodom vjenčanja Morica Farkaša.....	95
3. Primitak Mendela Segena u svezu laškouličke općine.....	95
V. Alfabetički popis porodica	96

* Ovaj redak nedostaje u izvornom tekstu. Umetnuo dig. [Op. dig.]

VI. Pregled zemalja i mjesta iz kojih su se Židovi doselili u Zagreb:

a) Muškarci	101
b) Žene	103

VIII. Slike

1. Hram.
2. Zgrada žid. općine: uredi i škola.
3. Stanbena zgrada Židovske općine.
4. Schwarzov Dom.
5. Ferijalni Dom u Crikvenici.
6. Ferijalni Dom u Ravnojgori.

Fotografije umetnute između obrojčenih stranica:

16–17: Hram (1867)

24–25: Hram (1867)

32–33: Zgrada Židovske općine – uredi i škola (1898)

48–49: Stanbena zgrada Židovske općine (1927)

64–66: Dom Zaklade Lavoslava Schwarz (1910-1931-1939)

80–81: Dječji dom Izr. ferijalne kolonije u Crikvenici (1922)

88–89: Dječji dom Izr. ferijalne kolonije u Ravnojgori (1939)